

Reactiedocument op zienswijzen en advies

Over de Ontwerp-Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee
Aanvulling gebied Hollandse Kust

Reactiedocument op zienswijzen en advies

Over de Ontwerp-Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee
Aanvulling gebied Hollandse Kust

Partiële herziening Nationaal Waterplan 2
voor het onderdeel Windenergie op Zee

Inhoud

1 Inleiding en leeswijzer	3
1.1 Reactiedocument	3
1.2 Behandeling van zienswijzen	4
1.3 Leeswijzer	5
2 Besluit over aanvulling gebied Hollandse Kust in groter kader	6
2.1 Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust	6
2.2 Uitgevoerde onderzoeken	9
3 Reactie kabinet op zienswijzen, gegroepeerd per thema	10
A. Energiebeleid en keuze windenergiegebieden	10
1. Energiebeleid; alternatieven voor windenergie	10
2. Ruimtelijke alternatieven en de kosten van gebieden	12
3. Zuinig omgaan met de waarden van de kust	14
B. Mogelijke effecten voor gebruikers van de kust	15
1. Mogelijke gevolgen voor bewoners: zicht en huizenprijzen	15
2. Zicht en beleving door recreanten	16
3. Mogelijke gevolgen voor ondernemers: toerisme, economie en werkgelegenheid	19
C. Mogelijke effecten voor gebruikers van de Noordzee	21
1. Zeehavens en regionale economische ontwikkeling	21
2. Visserij	21
3. Mijnbouw en kabels en buisleidingen	22
D. Overige aspecten	22
1. (Levende) natuur	22
2. Milieu, water, bodem en gezondheid	23
3. Cultuurhistorie en archeologie	23
4 Reactie kabinet op afzonderlijke zienswijzen	24
5 Reactie kabinet op het advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage	80
6 Overzicht van indieners van zienswijzen	81
Verklaring van afkortingen en vaktermen	88
Bijlagen	91
Bijlage 1 Officiële bekendmakingen	92
Bijlage 2 Brief van minister EZ aan Tweede Kamer d.d. 15 november 2016	97

1 Inleiding en leeswijzer

1.1 Reactiedocument

In dit Reactiedocument reageert het kabinet op alle zienswijzen en adviezen die het heeft ontvangen na de bekendmaking van de Ontwerp-Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust (hier verder Ontwerp-RSV genoemd). Deze Ontwerp-RSV is samen met enkele bijlagen sinds 1 juli 2016 openbaar en lag, in verband met de zomerperiode, in de periode 19 augustus tot en met 29 september 2016 ter inzage. In deze periode kon eenieder zienswijzen indienen.

In totaal zijn er 197 zienswijzen op de Ontwerp-RSV ingediend, waaronder 151 unieke.

Bij de Ontwerp-RSV zijn enkele andere documenten gepubliceerd.

Naar aanleiding van de motie Van Veldhoven en Mulder is voorafgaand aan de Ontwerp-RSV op 12 februari 2016 een rapport aan de Tweede Kamer aangeboden van onderzoeksbureau Decisio over onderzoek naar de regionale effecten van windmolenparken voor de Hollandse Kust¹. Uit dit rapport blijkt, dat er sprake is van een robuust maatschappelijk voordeel bij de realisatie van windenergie binnen de strook van 10 tot 12 nautische mijl (verder: NM) uit de kust ten opzichte van het verder uit de kust gelegen gebied IJmuiden Ver. De kostenbesparing is een veelvoud van het mogelijke maatschappelijke nadeel in de sfeer van zichtbeleving. Later in het voorjaar van 2016 heeft onderzoeksbureau Motivaction het in 2013 door bureau ZKA uitgevoerde onderzoek naar de beleving van windmolenparken op zee, dat de basis is geweest voor het onderzoek van Decisio, geverifieerd. Dit nieuwe belevingsonderzoek komt beter overeen met de omvang van de wind-energiegebieden Hollandse Kust (noord) en (zuid). Naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek²

¹ Kamerbrief <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33561-24.html>, rapport Decisio (jan. 2016). Regionale effecten windmolenparken op zee; maatschappelijke effecten en analyse regionaal economische impact. Amsterdam.

² Kamerbrief <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33561-30.html>, rapport Motivaction (juni 2016). Beleving windparken Hollandse Kust; onderzoek onder Nederlandse en Duitse kusttoeristen. Amsterdam.

gaf bureau Decisio op 3 juni 2016 in een memo aan dat het geen reden ziet de conclusies uit het onderzoek van begin 2016 aan te passen³.

Tot slot verschenen bij de Ontwerp-RSV het planmilieueffectrapport (planMER) en het Reactiedocument. In het Reactiedocument is ingegaan op de zienswijzen die in 2015 zijn ontvangen op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau. In een zienswijze mocht een ieder voorstellen doen voor de inhoud van dit planMER: de te onderzoeken alternatieven en de te beschrijven effecten.

Over het planMER heeft de Commissie voor de milieueffectrapportage op 31 oktober 2016 het definitieve toetsingsadvies uitgebracht. De commissie is van oordeel dat alle essentiële informatie aanwezig is om het milieubelang volwaardig mee te kunnen wegen in de besluitvorming over de Rijksstructuurvisie. Ook geeft zij enkele adviezen die bij de voorbereiding van kavelbesluiten kunnen worden gebruikt.

In het nu voorliggende Reactiedocument reageert het kabinet op de opmerkingen die in zienswijzen zijn gemaakt over de hiervoor genoemde en sterk onderling samenhangende documenten.

Tegelijk met de Ontwerp-RSV heeft de minister van Economische Zaken in overeenstemming met de minister van Infrastructuur en Milieu ook twee ontwerp-kavelbesluiten ter inzage gelegd. Deze kavelbesluiten bepalen waar en onder welke voorwaarden twee windparken in het aangewezen windenergiegebied buiten de 12 NM gebouwd kunnen worden. Na vaststelling van deze kavelbesluiten en publicatie van de subsidie-regeling kunnen marktpartijen meedoen aan een subsidietender. Tegelijk met de subsidiebeschikking krijgt de winnaar ook de vergunning om het windpark te realiseren. Bij de vaststelling van de kavelbesluiten wordt ingegaan op de zienswijzen die op deze ontwerp-kavelbesluiten zijn ontvangen.

1.2 Behandeling van zienswijzen

Er zijn over de Ontwerp-RSV en het planMER in totaal 197 zienswijzen ontvangen. Ten opzichte van het ingediende aantal zienswijzen (528) op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau van maart 2016 is dit een beperkt aantal. Van de 197 gaat het om 151 unieke zienswijzen en 46 identieke of gelijkkluidende. Onder deze laatste categorie vallen zienswijzen die qua tekst en inhoud gelijk of bijna gelijk aan elkaar zijn. Bijvoorbeeld omdat insprekers een modelreactie hebben gebruikt. Eensluitende zienswijzen zijn gebundeld behandeld. Ook zijn er vier blanco zienswijzen ingediend.

70% van de zienswijzen is door particulieren ingediend, 8% door bedrijven, 9% door regionale overheden en 13% door maatschappelijke of belangenorganisaties en politieke partijen of verenigingen.

Er zijn zienswijzen ontvangen die vóór dan wel tegen het voorgenomen besluit zijn. Veel zienswijzen bevatten naast opmerkingen van algemene aard ook reacties op specifieke onderdelen van de Ontwerp-RSV en het planMER. Gelet op deze diversiteit aan inhoudelijke argumenten en om daar in het besluitvormingsproces goed rekening mee te kunnen houden, zijn alle zienswijzen op argumentniveau geanalyseerd en samengevat. Hierdoor is het mogelijk om per aangevoerd argument een algemene of specifieke kabinetsreactie te geven.

Een tabel met alle zienswijzen is opgenomen in hoofdstuk 4. Die is geanonimiseerd ingevolge de privacy-wetgeving en de bescherming van persoonsgegevens. De algemene en vaak gemaakte opmerkingen worden in hoofdstuk 3 beantwoord. In de tabel wordt dan naar de relevante passage in dat hoofdstuk verwezen. Specifieke onderwerpen worden bij de desbetreffende zienswijze in hoofdstuk 4 beantwoord.

Naast de Ontwerp-RSV met bijbehorende stukken lagen er ook twee ontwerp-kavelbesluiten ter inzage. Wanneer zienswijzen voor de kavelbesluiten zijn ingediend bij de Structuurvisie of andersom, zijn die overgedragen.

³ Kamerbrief <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33561-30.html>, rapport Decisio (juni 2016). Memo over Nieuw belevingsonderzoek en de regionale effecten van windmolenparken op zee. Amsterdam.

1.3 Leeswijzer

In *hoofdstuk 2* wordt kort weergegeven welke plek het besluit over een aanvulling van de windenergiegebieden Hollandse Kust inneemt tussen de andere besluiten over windenergie op zee. Ook wordt beschreven welk onderzoek is verricht ter voorbereiding van het besluit over de aanvulling.

In dit Reactiedocument kiest het kabinet ervoor om zo veel mogelijk in samenhang te reageren op de in de zienswijzen gemaakte opmerkingen. Dit gebeurt in *hoofdstuk 3* in de vorm van thematische reacties en toelichtingen. Deze thema's dekken een groot deel van de onderwerpen die verschillende indieners in hun zienswijze aansnijden. Het kabinet meent dat een samenhangende reactie per thema begrijpelijker en genuanceerder is dan een reactie op iedere afzonderlijke opmerking.

In *hoofdstuk 4* reageert het kabinet wel op de resterende opmerkingen in de ontvangen zienswijzen. Dit gebeurt in een tabel waarin elke zienswijze is opgedeeld in de verschillende opmerkingen. Waar mogelijk verwijst de kabinetsreactie naar het relevante thema in hoofdstuk 3. Waar de kabinetsreactie in hoofdstuk 3 niet volstaat, reageert het kabinet in de rechterkolom van de tabel zelf.

Na deze tabel reageert het kabinet in *hoofdstuk 5* op het ontvangen toetsingsadvies van de Commissie voor de milieueffectrapportage (verder: Cie-m.e.r.).

Het Reactiedocument eindigt met een overzicht van alle indieners van zienswijze en een lijst met verklaringen van afkortingen en termen.

2 Besluit over aanvulling gebied Hollandse Kust in groter kader

2.1

Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust

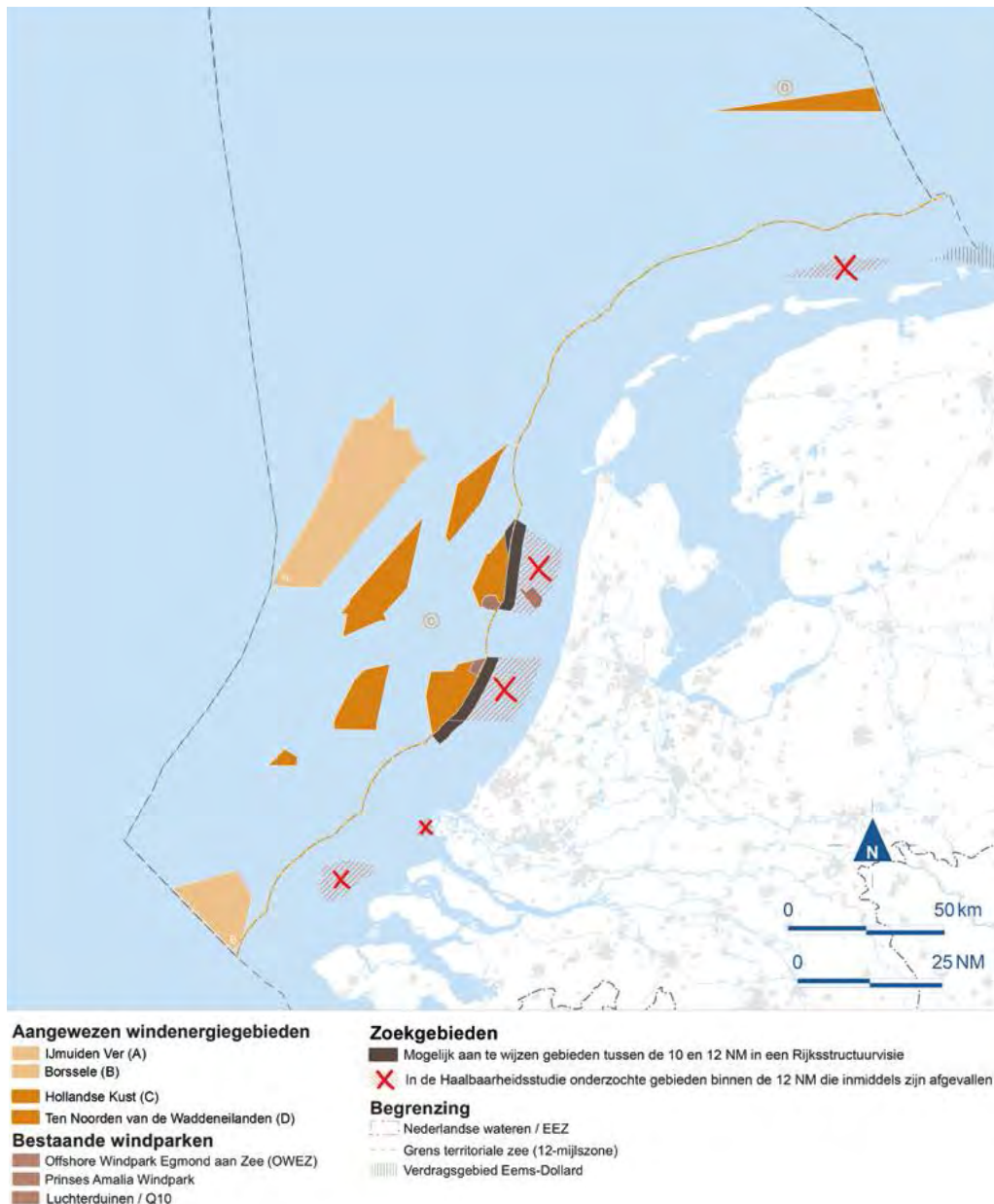
De besluitvorming over de Rijksstructuurvisie past in een reeks besluiten die het kabinet in de afgelopen jaren heeft genomen over de groei van windenergie op zee. Inzet is geweest om windenergie op zee te stimuleren tegen zo laag mogelijke kosten. De daarvoor te zetten stappen zijn in besluiten vastgelegd. De duidelijkheid die hiermee ontstaat, is voor het bedrijfsleven van groot belang, om tijdig te kunnen werken aan businesscases voor windmolenparken en om te kunnen besluiten over de grote investeringen die hiermee gemoeid zijn. Duidelijkheid is ook goed voor burgers en lokale besturen die immers moeten weten wat ze van het kabinet kunnen verwachten als er meer windmolenparken in hun regio en leefomgeving zullen komen.

In het SER-Energieakkoord voor Duurzame groei⁴ (verder: Energieakkoord) is door de maatschappelijke geledingen, verenigd in de SER, met het kabinet en het InterProvinciaal Overleg afgesproken dat in 2023 op de Noordzee in totaal 4.450 MW windturbinevermogen operationeel moet zijn. Dat impliceert dat er vanaf 2015 nog 3.500 MW aan opwekkingsvermogen moet worden ontwikkeld. Marktpartijen streven hierbij naar een kostenreductie van 40% bij bouw en exploitatie van windmolenparken. Het kabinet zal zorgen voor een goed investeringsklimaat en voor voldoende geschikte gebieden op de Noordzee. Sinds de mede-ondertekening van het Energieakkoord heeft het kabinet achtereenvolgens een aantal onderzoeken gedaan en ruimtelijke besluiten genomen die hieronder kort worden besproken.

⁴ SER (sept. 2013). Energieakkoord voor duurzame groei. Den Haag.

* Haalbaarheidsstudie (2013)

Deze studie richtte zich op de vraag, of het mogelijk is om gebieden binnen de grens van 12 NM uit de kust te aan te wijzen voor windenergie. Dit zou naar verwachting goedkoper zijn dan verder weg op zee. Vijf gebieden vanaf 5,5 km uit de kust zijn bestudeerd. Daarbij is gezocht langs de gehele kustlijn in de strook tussen 3 en 12 NM en is gekeken naar de mogelijke nadelen voor andere belangen en activiteiten op zee. De conclusie was, dat de beste mogelijkheden voor windmolenparken liggen aan de landzijdige kant van de al aangewezen gebieden Hollandse Kust (zuid) en (noord). Hier heeft aanvulling de grootste toegevoegde waarde voor het uitgeven van elke keer twee kavels met gezamenlijke capaciteit van 700 MW. Daarnaast kan – door slechts minimaal gebruik te maken van de 12-mijlszone – op deze wijze rekening worden gehouden met de zorgen van kustbewoners over windparken dichtbij de kust. Van de vijf gebieden is daarom na onderzoek besloten er maar twee voor een deel te benutten; zie onderstaande figuur.

** Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee 2014 (+Nationaal Waterplan 2009)*

In deze Structuurvisie heeft het kabinet de windenergiegebieden Hollandse Kust en Ten Noorden van de Waddeneilanden aangewezen. In het Nationaal Waterplan 2009 waren al de windenergiegebieden Borssele en IJmuiden Ver aangewezen.

** Routekaart (2014)*

In deze brief van 26 september 2014 aan de Tweede Kamer⁵ maakte het kabinet bekend hoe de opgave uit het Energieakkoord voor windenergie op zee wordt gerealiseerd. Het uitgangspunt voor de Routekaart is dat de opgave voor windenergie op zee het meest kosteneffectief kan worden gerealiseerd door jaarlijks 700 MW windenergiecapaciteit aan te sluiten. Als eerste zal het gebied Borssele voor de Zeeuwse kust worden ontwikkeld. Daarna worden de windparken voor de Zuid- en Noord-Hollandse Kust gerealiseerd. Achtereenvolgens worden tenders gehouden voor: Borssele I en II in 2015, Borssele III en IV in 2016, Hollandse Kust (zuid) I en II in 2017, Hollandse Kust (zuid) III en IV in 2018 en Hollandse Kust (noord) V en VI in 2019. Conform het Energieakkoord zullen de windparken vervolgens circa vier jaar later gebouwd zijn, zodat alles in 2023 operationeel is. In Hollandse Kust wordt er 2100 MW aan opwekkingsvermogen toegevoegd. De uitgifte van steeds twee kavels van 350 MW houdt verband met de manier waarop aansluiting van windmolenparken op het landelijke transportnet voor elektriciteit zal plaatsvinden. TenneT realiseert dit kosteneffectief via één transformatorstation van 700 MW in zee en twee aanlandingskabels naar de kust.

** Nationaal Waterplan 2016-2021*

In het tweede Nationaal Waterplan wordt onder meer het beleid voor de Noordzee vastgelegd (in de Beleidsnota Noordzee, die hier integraal deel van uit maakt). In het Nationaal Waterplan 2009-2015 was hierover het volgende opgenomen: “Op basis van de besluitvorming over windenergiegebieden binnen het zoekgebied voor de Hollandse Kust, kan hier – door de plaatsing van windturbines aan de binnenrand van de 12-mijlszone – lokaal van worden afgeweken.” Vervolgens zijn in het Nationaal Waterplan 2016-2021 deze stroken als zoekgebied aangewezen, onder verwijzing naar de nadere besluitvorming in deze Rijkstructuurvisie. Ook kunnen al sinds de Nota Ruimte uit 2005 zichtbare objecten binnen de 12-mijlszone onder voorwaarden worden toegestaan, mits het gaat om werken van nationaal belang.

** Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust (2016)*

In deze Rijksstructuurvisie (waarover dit Reactiedocument gaat) heeft het kabinet het definitieve besluit genomen over de precieze afmeting en ligging van de aanvullingen van de gebieden Hollandse Kust (zuid) en (noord). In de Routekaart heeft het kabinet een belangenafweging gemaakt, zoals hierboven is toegelicht. De Routekaart (2014) maakt het nodig om twee stroken tussen de 10 en 12 NM toe te voegen aan de al aangewezen gebieden. In deze Rijksstructuurvisie wordt de principekeuze uit de Routekaart getoetst door aanvullend onderzoek en consultaties van stakeholders. Daarbij zijn de mogelijke nadelen die recreatie en toerisme aan de kust ondervinden van de betere zichtbaarheid van windmolenparken op zee nogmaals afgewogen tegen het kostenvoordeel van windmolenparken nabij de kust. Ook zijn de gevolgen voor andere gebruikers van de Noordzee en de natuur nader onderzocht. Deze informatie heeft niet tot nieuwe inzichten geleid die een andere afweging zouden rechtvaardigen. Ten opzichte van het kaartje in de Routekaart zijn twee onderdelen van de aanvulling iets vergroot, namelijk iets meer naar het zuiden bij Hollandse Kust (zuid) en bij Hollandse Kust (noord) aan de noordzijde buiten de 12-mijlszone. Met die extra aanvullingen kan de taakstelling worden gerealiseerd. In de Rijksstructuurvisie wijst het kabinet het zogenaamde voorkeursalternatief definitief aan; dat is het alternatief uit de ontwerpfasen waarin de twee hiervoor genoemde gebiedsaanvullingen in de vergrote afmeting worden toegevoegd aan de windenergiegebieden Hollandse Kust (noord) en (zuid).

⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33561-11-n1.html>

2.2

Uitgevoerde onderzoeken

In het planmilieueffectrapport (planMER) zijn de gevolgen voor het leefmilieu van voorkeursalternatief vergeleken met die van het 'nul-alternatief' (er worden daarin geen aanvullingen aangewezen) en het 'routekaartalternatief' (aanvullingen zoals op het kaartje in de Routekaart). Deze alternatieven zijn vergeleken op de verschillende aspecten die doorgaans worden onderzocht in een planMER: natuur, water, bodem, kustveiligheid en klimaat (samen wel 'planet' genoemd), landschap, archeologie en recreatie (samen wel 'people' genoemd) en de economische gebruiksfuncties en de regionale economie ('profit' genoemd). Omdat bij ecologie een significant nadelig effect op trekvogels, bruinvis en kleine mantelmeeuw niet bij voorbaat kon worden uitgesloten, moest een zogenaamde Passende Beoordeling worden uitgevoerd. In deze beoordeling kon worden aangetoond dat er mitigerende maatregelen kunnen worden genomen, waardoor deze significante effecten kunnen worden voorkómen. Zie ook paragraaf 3.1 van de Rijksstructuurvisie.

Bij het militaire schietterrein Petten moet de schietrichting over zee naar het noordwesten worden verplaatst om de gewenste aanvulling van Hollandse Kust (noord) mogelijk te maken. Ten aanzien van de begrenzing van het militair oefengebied, dat is aangewezen in de structuurvisiekaart van de Beleidsnota Noordzee, verandert nu niets. Het gaat nu alleen om de aanpassingen van specifieke onveilige zones, zoals die binnen dit militair oefengebied zijn aangewezen in de Regeling algemene regels ruimtelijke ordening (Rarro⁶). Voorwaarde voor tendering van de kavels in het gebied Hollandse Kust (noord) zijn de benodigde vergunningen voor de herinrichting van het defensieschietterrein en het verleggen van de onveilige zone. Zodra de vergunningenprocedures voor de herinrichting van het schietterrein en het verleggen van de onveilige zone zijn afgerond, zal dit in de Rarro worden aangepast. Het beoogde jaar van plaatsing van windmolens in dit gebied is 2023 (met een tender in 2019). De verwachting is dat deze planning wordt gehaald. Dit betekent dat er een tijdelijke dubbelbestemming bij het gebied Hollandse Kust (noord) komt voor wat betreft de windmolens in het militair oefengebied. Dit levert echter geen strijdigheid op omdat de windmolens niet zullen worden gebouwd in het onveilige gebied binnen het militair oefengebied.

Ook is gekeken naar de noodzaak om de hoofdaanvliegroutes voor helikopters vanaf vliegveld De Kooy naar platforms op zee te verleggen. Voor de *Helicopter Main Routes* geldt dat deze boven het windenergiegebied Hollandse Kust (noord) liggen. Dit heeft als consequentie dat de ondergrens van de vliegzone zal worden verhoogd naar 1000 voet boven de tiphoogte van de windmolens en dat nader zal worden onderzocht of een verplaatsing mogelijk is en of aanvullende maatregelen nodig zijn. Omdat in de praktijk al op ten minste 2000 voet wordt gevlogen, levert dit geen directe problemen op, omdat de windmolens aanzienlijk lager zullen zijn dan 1000 voet (330 meter).

Zoals aangekondigd in de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is onderzoek gedaan naar de effecten van zogturbulentie op vliegveiligheid in en om offshore windturbineparken. Hiervoor heeft het NLR onderzoek uitgevoerd en opgeleverd. In dat onderzoek worden veilige afstanden tot turbines en windparken geadviseerd. Concreet komt dit neer op afstanden kleiner dan 1 NM. Deze resultaten dienen vervolgens als input voor onderzoek dat kijkt naar een goede operationele en veilige helikopterbereikbaarheid van mijnbouwplatforms, waaronder de toepasbaarheid van segmentbenadering. Dit onderzoek is onlangs aanbesteed. Beoogd wordt om deze studie in het voorjaar van 2017 af te ronden

Tot slot is onderzoek verricht naar de mogelijke gevolgen van de gebiedsaanvullingen voor de regionale economie en voor de beleving van de 'vrije horizon' op zee door recreanten op de stranden. Dit betreft de al in paragraaf 1.1 genoemde rapporten van de bureaus Decisio en Motivaction. Hierop wordt in het volgende hoofdstuk uitgebreid ingegaan.

De keuze van het kabinet voor het voorkeursalternatief is mede gebaseerd op de informatie uit de hier genoemde onderzoeken⁷.

⁶ Zie bijlage 2.6 op http://www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.0000.IMmr11Rarro-3020/r_NL.IMRO.0000.IMmr11Rarro-3020.html

⁷ Zie Rijksstructuurvisie, par. 3.3

3 Reactie kabinet op zienswijzen, gegroepeerd per thema

Zoals in de Leeswijzer is aangekondigd, reageert het kabinet in dit hoofdstuk op vaker in zienswijzen gemaakte opmerkingen. Het doet dit in de vorm van thematische uiteenzettingen; dit maakt een reactie en toelichting mogelijk met meer samenhang en betoogkracht. Dit is ook duidelijker voor de indieners van zienswijze dan een verbrokkelde kabinetsreactie op alle afzonderlijke opmerkingen. Op gedetailleerde en unieke opmerkingen reageert het kabinet in de tabel van hoofdstuk 4. In deze tabel staan alle in zienswijzen gemaakte opmerkingen, vaak samengevat tot het argument waarover het primair gaat.

Dit hoofdstuk begint met een rubriek over energiebeleid en de alternatieve windenergiegebieden. Hoewel de hierover genomen besluiten formeel niet meer ter discussie staan bij deze Rijksstructuurvisie, heeft het kabinet gemerkt dat toch nog veel indieners behoefte hebben om die besluiten wel ter discussie te stellen. Omdat het kabinet draagvlak voor het gevoerde windenergiebeleid belangrijk vindt, gaat het hier nogmaals op deze opmerkingen uit de zienswijzen in.

De daarop volgende twee rubrieken bevatten thema's die van belang zijn voor respectievelijk de bewoners van de kust (bewoners en ondernemers in recreatie en toerisme) en de gebruikers van de Noordzee. Tenslotte wordt gereageerd op opmerkingen over natuur, milieu en cultuurhistorie.

A. Energiebeleid en keuze windenergiegebieden

1. Energiebeleid; alternatieven voor windenergie

Zienswijzen:

Een beperkt aantal indieners van zienswijzen geeft aan dat zij niet overtuigd zijn van de urgentie van de bouw van windmolens op zee. Voor een deel hiervan geldt, dat zij niet overtuigd zijn van de noodzaak om met een energietransitie de uitstoot van CO₂ verregaand te verminderen en aldus een verdere opwarming van de aarde met meer dan twee graden Celsius te voorkomen. Voor andere indieners geldt, dat zij menen dat andere duurzame energiebronnen binnen afzienbare tijd zodanig grootschalig kunnen worden benut dat windenergie niet – of niet in de door de Nederlandse overheid nagestreefde mate – nodig is.

Reactie kabinet:

Over de noodzaak tot energietransitie merkt het kabinet het volgende op. Nederland voert al enige kabinetten lang een klimaatbeleid dat binnen de Europese Unie is afgestemd met de andere lidstaten. Hierbij gaan het streven naar het sterk verminderen van de uitstoot van CO₂ en het besparen van energiegebruik en het ontwikkelen van bronnen van duurzame energie hand in hand. Doel is het beperken van de opwarming van de atmosfeer tot twee graden Celsius⁸ om aldus ernstige maatschappelijke en economische gevolgen van klimaatverandering af te wenden. Nevendoel is het minder afhankelijk worden van fossiele brandstoffen, met name die uit politiek instabiele regio's afkomstig zijn. Over dit streven bestaat in feite mondiale eenstemmigheid, gezien de ondertekening van het klimaatakkoord van Parijs (2015) en de inwerkingtreding ervan in oktober 2016. Het uiteindelijke doel hierbij is om in 2050 een nagenoeg CO₂-neutrale economie te bereiken.

Binnen de Europese Unie zijn hiervoor tussendoelen gesteld, namelijk 14% inzet van duurzame energie in 2020 (in het geval van Nederland) en 27% inzet van duurzame energie in 2030 (gemiddeld voor de gehele EU). In het Energieakkoord is 16% inzet van duurzame energie in 2023 afgesproken. In het Energieakkoord is een pakket aan maatregelen afgesproken waarmee die 16% in Nederland haalbaar is, waaronder de bouw van grootschalige windmolenparken in de Noordzee. Besparingen op energiegebruik zijn ook afgesproken en vormen onderdeel van het maatregelenpakket. Er moet 3.500 MW aan windenergie-opwekkingsvermogen op zee worden bijgebouwd. De Routekaart (2014) van het kabinet geeft aan hoe dit doel kan worden bereikt. In paragraaf 1.2 van dit Reactiedocument is toegelicht, welke besluiten het kabinet inmiddels heeft genomen om die 3.500 MW aan windmolenparken op zee mogelijk te maken.

Om de afgesproken doelstelling van 16% duurzame energie in 2023 te halen, zijn alle vormen van duurzame energie nodig. Het meest recente kabinetsstandpunt hierover is neergelegd in het Energierapport 'Transitie naar duurzaam' van januari 2016⁹. Hierin wordt gesteld dat Nederland vanwege zijn windrijke ligging goede mogelijkheden heeft voor windenergie, met name op zee. Alhoewel de opbrengsten op zee hoog zijn, is wind op zee vanwege de moeilijke fysieke omstandigheden duurder dan wind op land. Bovendien nemen de aansluitkosten sterk toe naarmate de afstand tot de kust groter wordt. De potentiële productie door wind op zee bedraagt 34 GigaWatt en die van windenergie op land op 8 GigaWatt. Om deze reden zijn op de Noordzee een aantal windenergiegebieden aangewezen die een veel grotere capaciteit hebben dan de nu voor 2023 nagestreefde 4450 MW. Deze kortetermijndoelstelling kan worden gerealiseerd in de meest nabij de kust gelegen windenergiegebieden. Als de kosten van offshore windenergie voldoende dalen, kunnen ook de verder weg gelegen windenergiegebieden van Hollandse Kust en het gebied IJmuiden Ver in gebruik worden genomen.

In de kamerbrief bij het aanbieden van het Energierapport is aangegeven, dat een dialoog over de transitie naar een duurzame energievoorziening moet bijdragen aan de verdere vormgeving van de energietransitie. De dialoog zal uitmonden in een beleidsagenda met concrete voorstellen die eind 2016 aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.

Vooralsnog zijn veel duurzame energietechnologieën duurder dan fossiel opgewekte energie. Om projecten van de grond te krijgen, is financiële ondersteuning voor de meerkosten nodig. Op 19 mei 2015 zijn de maximale tenderbedragen zoals die volgen uit het Energieakkoord voor de tenders in Hollandse Kust bekend gemaakt. Op 5 juli 2016 is de uitslag van de tender voor de eerste twee parken in het windpark Borssele bekend gemaakt. De uitslag laat zien, dat de kosten (en daarmee de benodigde financiële ondersteuning vanuit de Stimuleringsregeling Duurzame Energie+) steeds verder dalen. De verwachting is dat deze trend zich doorzet.

Concluderend stelt het kabinet, dat de ontwikkeling van windenergie op zee een goede en kostenefficiënte keuze is voor het gevoerde klimaatbeleid en een noodzakelijke keuze voor het bereiken van 16% duurzame energie in 2023.

⁸ In het klimaatakkoord zoals dat in december 2015 in Parijs is afgesproken wordt zelfs gestreefd naar 1,5 graad Celsius, hiervoor is echter nog geen nieuw beleid vastgesteld.

⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31510-50.html>

2. Ruimtelijke alternatieven en de kosten van gebieden

Zienswijzen:

Net als in 2015 bij de bekendmaking van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het planMER over deze Rijksstructuurvisie geven veel indieners aan, dat zij de bouw van windturbines binnen de 12-mijlszone onaanvaardbaar vinden in verband met de aantasting van het vrije uitzicht op zee. Een deel van de indieners heeft voorkeur voor het nul-alternatief van het planMER, maar een groter deel heeft voorkeur voor bouw in het windenergiegebied IJmuiden Ver. Deze indieners geven aan, dat zij menen dat de kosten van de bouw in het nul-alternatief of in IJmuiden Ver niet (veel) hoger behoeven te zijn dan in de aanvullingen van Hollandse Kust. Met verwijzing naar onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon stellen zij dat de berekening van de effecten op de businesscase van windmolenparken in IJmuiden Ver om meerdere redenen niet klopt. Ten eerste kan in dat gebied een groter schaalvoordeel worden gehaald dan nu gebeurt omdat het gebied maar ten dele wordt gebruikt. Ten tweede heeft de tender voor windkavels I en II in Borssele aangetoond dat de kosten inmiddels lager liggen dan waarmee ECN heeft gerekend.

Reactie kabinet:

Het kabinet reageert als volgt op de opmerkingen over het nul-alternatief en het gebied IJmuiden Ver. Het nul-alternatief heeft als nadeel dat het veel duurder is, omdat windmolenparken in suboptimale omvang en deels op duurdere locaties (dieper water) moeten worden gebouwd. Bovendien is er slechts een relatief klein verschil in de zichtbaarheid van windmolens in de gebieden Hollandse Kust (zuid) en (noord) en windmolens in de gebiedsaanvullingen.

Met name het kostprijsverschil is voor het kabinet een gewichtig argument. Anders dan een aantal inzenders aangeeft, is het bouwen van windmolenparken in IJmuiden Ver aanzienlijk duurder dan het voorkeurs-alternatief. Adviesbureau Decisio heeft de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) voor het bouwen van windmolens binnen de 12-mijlszone uit 2014 verder uitgewerkt en verfijnd en de vraag beantwoord, wat de effecten op de werkgelegenheid en economie van de kustgemeenten zullen zijn. Dit laatste deel is ook een uitvoering van de motie Van Veldhoven en Mulder¹⁰.

Uit het rapport van bureau Decisio van januari 2016¹¹ wordt duidelijk dat, ook indien men zou uitgaan van pessimistische veronderstellingen ten aanzien van de belevingseffecten van de windparken, er sprake is van een robuust maatschappelijk voordeel bij de realisatie van windenergie binnen de strook van 10 tot 12 NM uit de kust ten opzichte van verder uit de kust gelegen gebieden. De kostenbesparing is namelijk een veelvoud van het mogelijke maatschappelijke nadeel in de sfeer van zichtbeleving. Vanwege de veel lagere subsidiekosten voor de eerste tender Borssele is door ECN opnieuw gekeken naar de kosten zoals die eerder zijn geraamd. Daaruit blijkt dat de subsidiekosten voor IJmuiden Ver 1 mld hoger zijn dan voor Hollandse Kust. Decisio heeft op basis van de nieuwe ECN-ramingen de MKBA-cijfers opnieuw bezien. De conclusies van deze herberekening worden samengevat in onderstaande tabel.

	Nul-alternatief	2.100 MW in IJmuiden Ver
Totaal verschil Businesscase	-639	-1345
Effect recreatie	137	190
Overige effecten	22	22
Totaal MKBA	-480	-1133

Bedragen in miljoenen euro

De hogere kosten voor IJmuiden Ver komen vooral voort uit de meerkosten van de netaansluiting. Het simpele feit dat IJmuiden Ver vier maal zo ver uit de kust ligt als de gebieden Hollandse Kust uit de Routekaart verklaart in hoofdzaak het kostenverschil. Dat wordt ook niet gecompenseerd door de hogere windopbrengsten

¹⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34058-30.html>

¹¹ Kamerbrief <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33561-24.html>, rapport Decisio (jan. 2016). Regionale effecten windmolenparken op zee; maatschappelijke effecten en analyse regionaal economische impact. Amsterdam.

van de windparken in IJmuiden Ver. Ook de windparken zelf aldaar blijken nog steeds duurder vanwege de grotere afstand en grotere waterdiepte. Kortom, verder op zee is en blijft windenergie duurder.

Bij de berekening van de gevolgen voor recreatie en toerisme is gewerkt met cijfers over verblijfsrecreanten van Nederlandse en buitenlandse herkomst en met twee schattingen van het aantal dagrecreanten langs de kust van Noord- en Zuid-Holland tussen Scheveningen en Bergen aan Zee. In de berekening zijn de gemiddelde uitgaven gebruikt die deze recreanten doen tijdens hun verblijf. De schadeberekening voor recreatie is gebaseerd op een hoog scenario voor het wegblijven van dag- en verblijfsrecreanten ingeval de zone van 10 - 12 NM zou worden bebouwd. Het is echter onzeker of ze dat daadwerkelijk zullen doen: uit onderzoek is gebleken dat mensen vaak niet doen wat ze in enquêtes zeggen te zullen doen. Bureau Decisio onderscheidt daarom een bandbreedte voor de gedragseffecten: voor Nederlandse verblijfs- en dagrecreanten zou in het meest ongunstige geval – namelijk, dat mensen die zeggen weg te blijven ook echt wegblijven – een daling van bezoeken optreden van 10%. Voor buitenlandse toeristen is dat 5%. Zoals gezegd, is het echter niet waarschijnlijk dat die extreme situatie zich zal voordoen. In het gunstigste geval zijn er geen effecten.

Bureau Motivaction heeft in 2016 nieuw onderzoek gedaan naar de beleving van de windparken. Daarbij is gebleken dat als je mensen onbevraagd laat reageren op realistische foto's met en zonder windparken hooguit 0 - 5% aangeeft niet of minder naar het strand te zullen gaan vanwege de zichtbaarheid van windparken. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat als je mensen laat reageren op expliciet voorgelegde foto's met en zonder windparken, 60 - 70% aangeeft dat ze een strand met windparken net zo aantrekkelijk vinden als een strand zonder. Circa 20% vindt het strand iets minder aantrekkelijk, en 5 - 7% vindt het veel minder aantrekkelijk. Daar staat tegenover dat 3 - 7% het strand iets aantrekkelijker vindt, en 2 - 5% het veel aantrekkelijker vindt. Bureau Motivaction concludeert dat het over het algemeen weinig effect verwacht van de zichtbaarheid van de windparken op het strandtoerisme.

Op de berekening van de effecten op de businesscase van windmolenparken in IJmuiden Ver is kritiek geuit door Stichting Vrije Horizon, die zich baseert op een rapport van bureau De Graaf. Door veel indieners wordt naar deze kritiek verwezen. De kritiek komt erop neer, dat de bouw- en onderhoudskosten in IJmuiden Ver te hoog zijn ingeschat, de elektriciteitsopbrengst in dit windrijke gebied is onderschat en dat te behalen schaalvoordelen niet zijn meegerekend. Wat kosten betreft, wordt gewezen op de uitkomst van de tender van windkavels I en II in het windenergiegebied Borssele. De Stichting wijst er ook op, dat met de bouw in IJmuiden Ver de nadelen voor het toerisme aan de kust kunnen worden vermeden.

In een brief aan de Tweede Kamer reageert de minister van Economische Zaken op de kritiek van Stichting Vrije Horizon (zie Bijlage 2). De minister constateert dat de kosten van bouwen in IJmuiden Ver ondanks de ervaring met Borssele I en II nog steeds beduidend hoger liggen dan die van bouwen in de gebieden Hollandse Kust inclusief aanvullingen. De meerkosten zijn nog steeds 1,6 mld hoger dan de maximale eventuele regionale nadelen bij het toerisme. Deze gegevens zijn verwerkt in het kostenoverzicht hierboven. Een belangrijk deel van de meerkosten wordt veroorzaakt door de lengte en de kostprijs van de kabels naar het vasteland (vier maal zo lang). De minister benoemt de fouten in de berekening van bureau De Graaf en constateert dat het kabinet met de stappen van de Routekaart het snelst en meest kosteneffectief werkt aan de uitbouw van windenergie op zee.

Op basis van de bevindingen van de bureaus Decisio en Motivaction en de beoordeling van de kritiek van Stichting Vrije Horizon heeft het kabinet concluderend afgewogen, dat de met zekerheid te verwachten financiële nadelen van het ontwikkelen van windmolenparken buiten het zicht van de kust (IJmuiden Ver) of volgens het nul-alternatief bij zijn keuze over de aanvullingen van de windenergiegebieden Hollandse Kust (zuid) en (noord) duidelijk zwaarder moeten wegen dan de mogelijke (maar onzekere) economische nadelen voor de badplaatsen. Daarom kiest het kabinet voor de aanwijzing van twee aanvullingen conform het voorkeursalternatief. Ook heeft meegewogen, dat de andere windenergiegebieden op de Noordzee waarschijnlijk op enig moment eveneens benodigd zijn voor de bouw van windmolenparken. Deze windenergiegebieden zijn immers niet aangewezen om vervolgens elkaars alternatief te vormen. De ontwikkeling van windenergie op de Noordzee zal doorgaan zolang het een in vergelijking met andere klimaatmaatregelen kosteneffectieve optie is.

3. Zuinig omgaan met de waarden van de kust

Zienswijzen:

Een aantal indieners (zowel personen als gemeenten) wijst erop dat het dicht bij de kust bouwen van windmolenparken een blijvende aantasting is van een kernwaarde van de kust, namelijk het uitzicht op de vrije horizon. Ze wijzen op het voorlopig Kustpact waarin de ondertekende partijen zullen onderschrijven dat de kwaliteit van de kustzone samenhangt met de kernkwaliteiten en collectieve waarden van de kustzone.

Reactie kabinet:

Het kabinet deelt de mening van de indieners, dat het uitzicht op een vrije horizon boven zee één van de kernkwaliteiten is van de kust. De belangrijkste andere kernkwaliteiten zijn de concentratie van woonbebouwing en de aanwezigheid van hoogwaardige natuurgebieden. Deze kernkwaliteiten dragen bij aan de leefbaarheid van de Randstad en aan het internationale vestigingsmilieu aldaar. Daarom hebben voorgaande kabinetten al regels vastgelegd in beleidsnota's die beogen deze kernkwaliteiten te beschermen. Dit gebeurde in de Nota Ruimte, de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte en het eerste Nationale Waterplan (2009). Daar zijn deze kernkwaliteiten vertaald in een vrije horizon tot 12 NM (inclusief een verbod op de bouw van zichtbare permanente werken), een bescherming van het kustfundament en een sterke beperking van de bouwmogelijkheden op de kust zelf. Daarnaast zijn enkele jaren geleden vrijwel alle duingebieden langs de kust aangewezen als Natura 2000-gebied. In het eerste Nationale Waterplan (2009) is bij de formulering van het beleid voor zicht op een vrije horizon tevens vastgelegd dat een uitzondering op het verbod op de bouw van zichtbare permanente werken mogelijk is ingeval van een nationaal belang en als er geen reële alternatieven zijn, en dat de bouw van windmolens een dergelijk belang is. In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte is het 'zicht op de vrije horizon' opgenomen als kernkwaliteit van de Noordzeekust. Dit beleid is herbevestigd in het (tweede) Nationale Waterplan 2016-2021. Vanwege de kernkwaliteiten van de kust wijst de Rijksstructuurvisie AHK alleen twee stroken tussen 10-12 NM aan. De twee aangewezen aanvullingen vallen optisch grotendeels samen met al eerder aangewezen windenergiegebieden. Hiermee wordt de aantasting van genoemd uitzicht op de vrije horizon zo veel mogelijk beperkt.

Tot slot merkt het kabinet op, dat de kleur van windturbines nu al zodanig wordt gekozen dat die zoveel mogelijk wegvalt tegen de achtergrondlucht. Het is echter denkbaar dat er nog betere oplossingen zijn, zoals het toepassen van verschillende kleurtinten. Hiertoe zal een verkenning worden uitgevoerd. De verlichting ten behoeve van de luchtvaartveiligheid waaraan onder andere windmolens moeten voldoen, is vastgelegd in specifieke regelgeving. Naar aanleiding van onderzoek dat hiernaar recent is verricht, zal het kabinet deze regelgeving zodanig aanpassen (nieuw informatieblad van het ministerie van Infrastructuur en Milieu¹²) dat het mogelijk wordt de verlichting van windmolens meer te dimmen naarmate het zicht beter is, zodat dit minder effect heeft op de omgeving. Ook wordt in de kavelbesluiten voorgeschreven dat de verlichting vastbrandend is in plaats van knipperend. Dit wordt uiteraard getoetst aan de veiligheid voor scheepvaart en luchtvaart.

Concluderend stelt het kabinet dat er het nodige beleid is vastgesteld waarmee de kernkwaliteiten van de kust worden beschermd. Wel is steeds in beleidsnota's over de Noordzee bij de bescherming van het zicht op een vrije horizon een mogelijkheid gecreëerd voor het toestaan van windmolenparken, ook binnen de grens van 12 NM, omdat hiermee een nationaal belang gemoeid is. Maar bij de invulling van dit belang is bij de aanwijzing van windenergiegebieden binnen de 12-mijlszone grote terughoudendheid betracht. Daarnaast zijn er ten behoeve van het zicht 's nachts goede mitigerende maatregelen beschikbaar om de in zienswijzen geuite hinder en overlast zo veel mogelijk te beperken.

¹² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2016/11/15/aanduiding-offshore-windturbines-en-offshore-windparken>

B. Mogelijke effecten voor gebruikers van de kust

1. Mogelijke gevolgen voor bewoners: zicht en huizenprijzen

Zienschijzen:

Veel bewoners van dorpen aan de kust geven aan dat zij zicht op windmolens in zee als een ernstige verstoring van hun vrije uitzicht op zee ervaren. Veel bewoners zijn hiermee opgegroeid en eraan gehecht; anderen zijn mede vanwege het uitzicht en de ruimtebeleving aan de kust gaan wonen. Enkele indianers benadrukken dat dit uitzicht letterlijk bijdraagt aan hun geestelijke gezondheid.

Door een aantal indianers worden de cijfers over de zichtbaarheid van windmolenparken bestreden. Waar de Ontwerp-RSV aangeeft dat de zichtbaarheid in de gebiedsaanvullingen 35% van de tijd bedraagt, noemen indianers veel hogere percentages die zij baseren op eigen waarnemingen of op KNMI-gegevens.

Enkele indianers geven aan, dat zij dit veranderde uitzicht wel kunnen accepteren omdat er nu eenmaal een verduurzaming nodig is van de energievoorziening van Nederland. En windmolens plaatsen op land is ook niet eenvoudig.

In een tiental zienschijzen wordt door bewoners de zorg uitgesproken dat de bouw van windmolenparken nadelige gevolgen heeft voor de huizenprijzen.

Reactie kabinet:

Uiteraard kan het kabinet begrip opbrengen voor de gevoelens van bewoners van de kust die negatief oordelen over de zichtbaarheid van windmolenparken op zee en de aantasting van de beleving van de vrije horizon en de ondergaande zon. In de Rijksstructuurvisie heeft het kabinet hierin een zorgvuldige afweging gemaakt. Daarom is het aanwijzen van windenergiegebieden die betaalbaar en op korte termijn realiseerbaar zijn, gecombineerd met het streven om de zichtthinder voor kustbewoners zoveel mogelijk te beperken. De belangrijkste beperking is het afzien van het toestaan van windmolenparken in de strook tussen 3 en 10 NM (een strook die in de Haalbaarheidsstudie is onderzocht). Op de tweede plaats is gekozen voor stukken zeegebied binnen de 12-mijlszone die aansluiten op al aangewezen windenergiegebieden, waardoor er op drie van de vijf onderzochte gebieden helemaal geen windmolens binnen de 12-mijlszone komen. Omdat windmolens buiten de 12-mijlszone in de al aangewezen gebieden Hollandse Kust (zuid) en (noord) al gedurende 25% van het jaar zichtbaar zullen zijn, is de toename van deze zichtbaarheid met 10% als gevolg van het bouwen in de aanvullingen een betrekkelijk beperkte toename.

Naar de effecten van de zichtbaarheid van windmolenparken langs de Hollandse Kust ten gevolge van de bouw van windmolens in de aanvullingen van Hollandse Kust heeft adviesbureau Motivaction onderzoek gedaan. Hierop wordt in thema B2 dieper ingegaan.

Samenvattend blijkt uit het onderzoek van bureau Motivaction, dat als je mensen onbevangen laat reageren op realistische foto's met en zonder windparken, 0 - 5% aangeeft niet of minder naar het strand te zullen gaan vanwege de zichtbaarheid van windparken. Uit hetzelfde onderzoek blijkt, dat als je mensen laat reageren op expliciet voorgelegde foto's met en zonder windparken, 60 - 70% aangeeft dat ze een strand met windparken net zo aantrekkelijk vinden als een strand zonder. Circa 20% vindt het strand iets minder aantrekkelijk en 5 - 7% vindt het veel minder aantrekkelijk. Daar staat tegenover dat 3 - 7% het strand juist iets aantrekkelijker vindt, en 2 - 5% het veel aantrekkelijker vindt. Bureau Motivaction concludeert dat het over het algemeen weinig effect verwacht van de zichtbaarheid van de windparken op het strandtoerisme.

Veel zienschijzen maken geen onderscheid tussen de reeds aangewezen windenergiegebieden op 12 NM voor de kust waarin windmolens voor circa 25% van de tijd zichtbaar zullen zijn en de bouw van windmolens in de aanvullingen die zal leiden tot een relatief beperkte toename tot 35% van de tijd zichtbaarheid. In andere zienschijzen wordt gesteld dat de zichtbaarheid van windmolens in de al aangewezen gebieden, of specifiek van het windmolenpark Luchterduinen, al erg hinderlijk is en dat daarmee een grens is bereikt. De windmolens in de aanvullingen op de windenergiegebieden Hollandse Kust bepalen dus niet altijd het gehele uitzicht maar ze dragen eraan bij, namelijk aan het aantal dagen en aan het aantal zichtbare windmolens. Ook de inbreng van enkele indianers, dat het KNMI voor Schiphol een zicht tot meer dan 22 km heeft vastgesteld voor meer dan 50% van de tijd, is een selectief gegeven, aangezien deze meting is gebaseerd op één steekproef van anderhalve maand in de periode augustus en september. De zichtgegevens die de adviseurs van het kabinet hebben gebruikt zijn gebaseerd op 28 jaar onafgebroken meten van het zicht bij Den Helder.

Ondanks deze gegevens beseft het kabinet dat juist de bewoners van de kust op heldere dagen doorgaans in staat zullen zijn windmolenparken te zien.

Het kabinet heeft concluderend afgewogen, dat een toename van de zichtbaarheid van de windmolenparken minder zwaar weegt dan de gevolgen voor de subsidiebehoefte van windmolenparken indien deze verder weg op zee moeten worden gebouwd.

Over de vrees dat huizenprijzen aan de kust zullen dalen als er windmolenparken zichtbaar in zee staan, merkt het kabinet het volgende op. Over dit aspect van de economie van de kustregio is door bureau Decisio gerapporteerd. Uit een onderzoek, dat in het kader van de Haalbaarheidsstudie door de Vrije Universiteit en het Kadaster is uitgevoerd bij Nederlandse woningen met zicht op windmolens in zee, is er bij woningen die in de periode 1993 en 2012 tweemaal zijn verkocht geen significant verschil gevonden met de ontwikkeling van de woningprijzen aan de kust zonder zicht op windmolens¹³. Ook uit verschillende internationale onderzoeken blijkt volgens bureau Decisio dat geen significant verschil optreedt in de woningprijzen voor en na de bouw van windmolenparken.

Het kabinet ziet concluderend op basis van de bevindingen met betrekking tot woningprijzen geen reden om af te zien van de aanwijzing van de aanvulling van de windenergiegebieden Hollandse Kust (zuid) en (noord).

2. Zicht en beleving door recreanten

Zienswijzen:

Veel indieners zijn van mening dat de conclusies van Motivaction over de percentages bewoners en bezoekers van de kust die negatief oordelen over zichtbare windturbines op zee niet juist zijn. Ook meent een deel van deze indieners, dat de bij de enquête gebruikte fotomontages geen goede weergave vormen van wat er werkelijk te zien zal zijn na de bouw van windturbines op 10 NM afstand van het strand. Tot slot geven enkele indieners aan dat de enquête via internet is uitgevoerd en niet in een fysiek contact met de onderzoekers, en dat de foto's op het beeldscherm bij de geënquêteerden thuis een slechtere kwaliteit hadden en dus als minder ergerlijk werden beoordeeld.

Opvallend is wel, dat er onder de indieners nauwelijks dagtoeristen zijn die elders wonen. Het belang wordt nagenoeg geheel ingebracht door bewoners en bedrijven uit de badplaatsen.

Reactie kabinet:

Naar de gevolgen van de toenemende zichtbaarheid van windmolenparken langs de Hollandse Kust ten gevolge van de bouw van windmolens in de 'aanvullingen' heeft adviesbureau Motivaction onderzoek gedaan. Dit onderzoek is uitgevoerd met behulp van foto's van strand-/zeegezichten die een zo realistisch mogelijke indruk geven van de zichtbaarheid bij helder weer van een zee zonder windmolenparken en van een zee met windmolenparken op respectievelijk 10 en 12 NM uit de kustlijn. Bureau Motivaction heeft op basis van bestaande panoramafoto's van strand/zeegezichten tien uitsneden gemaakt die verschillen in contextuele factoren, zoals weersomstandigheden, tijdstip waarop de foto is gemaakt, objecten op het strand, mensen op het strand, boten in zee, reeds bestaande windmolens in zee en de kijkrichting en kijkhoek. De weersomstandigheden en het tijdstip waarop de foto is gemaakt, zijn direct van invloed op de zichtbaarheid van de molens. De geselecteerde foto's zijn allemaal realistische beelden die passen in een spectrum van geringe tot sterke zichtbaarheid.

De belangrijkste bevindingen van het publieksonderzoek staan in de kaders op de volgende pagina's.

¹³ Brugman, L., Rouwendal, J. en Levkocich, O. (2013). Effecten van offshore windmolenparken op woningprijzen. VU & Kadaster.

Ontspannen, uitwaaien en genieten van zeeuitzicht belangrijkste motieven voor kustrecreatie

De belangrijkste motivatie voor Nederlanders om de kust te bezoeken, is het zoeken van ontspanning en uitwaaien of lekker buiten zijn. Het genieten van het uitzicht over zee komt op de derde plek, gevolgd door het genieten van het strand, het genieten van de zee, het beleven van de natuur en het genieten van rust en stilte. Duitse toeristen die de Nederlandse kust bezoeken, hebben min of meer vergelijkbare motivaties. We kunnen concluderen dat het zeeuitzicht voor alle vier de doelgroepen een belangrijke reden is om te recreëren aan de Nederlandse kust, maar dat een aantal andere motieven ongeveer net zo belangrijk is.

Schoonheid strand belangrijkste criterium voor strandkeuze, een vrij zeeuitzicht weegt ook mee

Hoe mooi het strand is, is het belangrijkste criterium voor kusttoeristen uit Nederland en Duitsland bij de keuze van een specifiek Nederlands strand om te bezoeken. Nederlandse toeristen letten daarnaast met name op het weer, de bereikbaarheid, de natuur, het uitzicht over zee en hoe vrij het uitzicht over zee is. Duitse toeristen vinden het weer en de bereikbaarheid iets minder relevant en letten relatief meer op het uitzicht over zee, de sfeer op en rondom het strand, de zwemwaterkwaliteit en de nabijheid van dagattracties.

Kusttoeristen schatten windmolens op zee in de middenmoot van storende factoren op het strand

Bij een vrij uitzicht over zee gaat het niet alleen om de afwezigheid van windmolens, maar ook op andere verstorende factoren. Het meest storend bij een strand vinden Nederlandse en Duitse toeristen boorplatforms, auto's, rommel en harde muziek. Nederlandse toeristen ergeren zich daarnaast ook relatief sterk aan rijdende winkels op het strand en met name Duitse toeristen juist aan vliegtuigen die overvliegen. Iets minder storend vinden de kusttoeristen windmolens in de zee: circa een derde van de kusttoeristen geeft aan dit storend te vinden.

Meningen over windmolens (op zee) positief, maar verdeeld als ze vanaf het strand te zien zijn

De grondhouding van Nederlandse en in iets mindere mate Duitse kusttoeristen over het opwekken van energie via windmolens is positief, ook als het gaat om windmolens in zee. Maar over vanaf het strand waarneembare windmolens zijn de meningen zeer verdeeld. Circa een vijfde van de Nederlandse en Duitse toeristen is positief en eveneens circa een vijfde negatief; de rest heeft geen (duidelijke) mening.

Impliciete methode: actuele windparkscenario's hebben amper aantoonbaar effect op spontane beleving Nederlandse kust en bezoekenintentie

Zoals we zagen, is de aantrekkelijkheid van de Nederlandse kust afhankelijk van een aantal elementen, waarvan de vrijheid van het uitzicht over zee er één is. Op basis hiervan zou je kunnen verwachten dat als die vrijheid wordt beperkt door de realisatie van bestaande scenario's voor windparken op zee, dit effect heeft op de spontane beleving van de aantrekkelijkheid van het strand. Dit blijkt echter niet het geval te zijn als we de scenario's visueel simuleren bij een dwarsdoorsnede van tien Nederlandse strand/zeegezichten. De 10 NM- en 12 NM-scenario's laten bij de verschillende doelgroepen Nederlandse en Duitse kusttoeristen effecten op de aantrekkelijkheid zien van -5% tot +1%. Deze effecten zijn statistisch echter niet significant. Dat betekent dat er een reële kans is dat de in de steekproef gevonden effecten op toeval berusten, waardoor we niet mogen aannemen dat dit effect ook optreedt in de totale doelgroep-populaties.

>>

Ook de mate waarin men overweegt een strand te bezoeken, wordt niet of nauwelijks beïnvloed bij een visuele simulatie van de scenario's. Alleen Nederlandse verblijftoeristen blijken circa 5% minder sterk geneigd te zijn de stranden te bezoeken in beide scenario's; alleen in het 12NM-scenario is dit verschil echter ook statistisch (net) significant.

Als we de kusttoeristen achteraf vragen, of hen de windmolens in de afbeeldingen waren opgevallen en zo ja, of dit heeft meegewogen in hun oordeel, dan denkt een aantal kusttoeristen dat het inderdaad heeft meegewogen. Ruim een derde van de Nederlandse verblijftoeristen geeft bijvoorbeeld aan dat de windmolen waren opgevallen en een derde daar weer van geeft aan dat het strand hierdoor minder aantrekkelijk werd. Echter, zoals hiervoor ook al aangestipt: als we analyseren of kusttoeristen die de windmolens waren opgevallen, inderdaad in werkelijkheid negatiever oordeelden, dan blijkt dat niet het geval te zijn. Een deel van de kusttoeristen denkt dus, als je hen er naar vraagt, dat de afgebeelde windmolens het strand minder aantrekkelijk voor hen maken, terwijl ze het strand in werkelijkheid niet minder aantrekkelijk vinden.

Expliciete methode: circa vijfde van Nederlandse kusttoeristen geeft desgevraagd aan dat actuele windparkenscenario's Nederlands strand minder aantrekkelijk maken

Hoewel we geen effect zien van windparkenscenario's in de *spontane* beleving van strand/zeegezichten verwachten Nederlandse en Duitse kusttoeristen desgevraagd wel dat de Nederlandse kust minder aantrekkelijk wordt als de scenario's gerealiseerd worden. Als kusttoeristen wordt uitgelegd dat op 22 kilometer (12NM) uit de Nederlandse kust nieuwe windparken worden gebouwd die met enige regelmaat zichtbaar zijn – steeds geïllustreerd met random een bij het scenario passend strand/zeegezicht – geeft ruim een vijfde van de Nederlandse toeristen aan dat het strand hierdoor minder aantrekkelijk wordt om te bezoeken en één op de twintig dat het juist aantrekkelijker wordt. Circa zeven op de tien is van mening dat het strand er niet meer en ook niet minder aantrekkelijk van wordt. Bij een scenario van 18,5 kilometer (10NM) vindt bijna een kwart het er minder aantrekkelijk op worden en wederom circa één op de twintig meer aantrekkelijk. Circa twee derde vindt dat het helemaal niets uitmaakt. Als Nederlanders het strand in de scenario's minder aantrekkelijk vinden worden, geven overigens verreweg de meesten aan dat het 'iets' minder aantrekkelijk wordt; slechts 5% vindt het er 'veel' minder aantrekkelijk op worden.

Expliciete methode: minder dan kwart van de Nederlandse kusttoeristen verwacht desgevraagd stranden te mijden na realisatie actuele windparkenscenario's

Niet alleen geeft een (klein) deel van de kusttoeristen desgevraagd aan dat de aantrekkelijkheid van de stranden daalt als de toekomstscenario's daadwerkelijk gerealiseerd zouden worden, zij verwachten ook dat dan hun bezoekbereidheid af zal nemen. Een (zeer) klein percentage van de Nederlandse toeristen (2%) geeft aan de Nederlandse kust helemaal niet meer te bezoeken en een vijfde gaat ervan uit dat men dan een ander Nederlands strand zonder windmolens opzoekt. Verder verwacht een (zeer) klein percentage van de Nederlandse kusttoeristen (2%) juist een strand mét windpark op te zoeken als de scenario's worden gerealiseerd.

Expliciete methode: Duitse kusttoeristen desgevraagd iets meer gepolariseerd in hun oordeel over effect windparkenscenario's

Het aandeel Duitse kusttoeristen dat uitgesproken negatief is over de impact is iets groter: ruim een kwart tot een derde vindt de stranden er minder aansprekend door (tegen een vijfde van de Nederlanders). Maar ook het aandeel dat juist uitgesproken positief is, ligt hoger bij de Duitsers: circa 12 tot 18% vindt de stranden aantrekkelijker worden (tegenover 6% van de Nederlanders). Wel is net als bij de Nederlanders de grootste groep van mening dat de scenario's geen invloed hebben op de aantrekkelijkheid. Verder geldt ook voor Duitse kusttoeristen dat als zij het strand minder aantrekkelijk vinden worden, verreweg de meesten het dan 'iets' minder aantrekkelijk vinden en slechts zo'n 7% 'veel' minder aantrekkelijk. Ook ten aanzien van de bezoekenintentie zijn Duitse kusttoeristen iets extremer in hun oordelen. Van hen verwacht circa een derde een alternatief Nederlands strand op te zoeken of helemaal niet meer te gaan (tegen nog geen kwart van de Nederlanders), maar zij geven ook vaker aan (circa één op de tien) juist een strand aan de Nederlandse kust met een windpark op te gaan zoeken (tegen 2% van de Nederlandse kusttoeristen).

Alles in overweging nemend, is gering effect van windmolenscenario's op kusttoerisme meest waarschijnlijk

Zoals aangegeven vinden we de resultaten van de impliciete methode betrouwbaarder dan de expliciete methode. Op basis van de impliciete methode verliezen de stranden aan de Nederlandse kust van Callantsoog tot Scheveningen over het algemeen niet of nauwelijks aan aantrekkingskracht ten gevolge van de realisatie van het 12NM- of het 10NM-scenario. Maar zoals beschreven, zijn er ook kanttekeningen te plaatsen bij de impliciete methode. Het is daarom aan te bevelen de nodige marges in acht te nemen bij de besluitvorming over de realisatie van de scenario's.

Uit het onderzoek van bureau Motivaction blijkt dus, dat als je mensen onbevraagd laat reageren op realistische foto's met en zonder windparken hooguit 0 - 5% aangeeft niet of minder naar het strand te zullen gaan vanwege de zichtbaarheid van windparken. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat als je mensen laat reageren op expliciet voorgelegde foto's met en zonder windparken, 60 - 70% aangeeft dat ze een strand met windparken net zo aantrekkelijk vinden als een strand zonder. Circa 20% vindt het strand iets minder aantrekkelijk en 5 - 7% vindt het veel minder aantrekkelijk. Daar staat tegenover dat 3 - 7% het strand iets aantrekkelijker vindt, en 2 - 5% het veel aantrekkelijker vindt. Bureau Motivaction concludeert dat het over het algemeen weinig effect verwacht van de zichtbaarheid van de windparken op het strandtoerisme.

Concluderend onderschrijft het kabinet de bevindingen van bureau Motivaction. Dit overziende, acht het kabinet het effect voor de beleving van de vrije horizon op zee beperkt en aanvaardbaar.

3. Mogelijke gevolgen voor ondernemers: toerisme, economie en werkgelegenheid

Zienswijzen:

Veel indieners vinden dat het rapport van bureau Decisio de meerkosten van windmolenparken in IJmuiden Ver en Hollandse Kust (west) op een te boekhoudkundige manier vergelijkt met de verminderde inkomsten uit recreatie en toerisme in de badplaatsen en de daaruit voortvloeiende verliezen aan banen. Die meerkosten slaan neer op de Nederlandse samenleving (en zijn berekend voor 20 jaar) terwijl de verminderde inkomsten hevig worden gevoeld in de dorpsgemeenschappen. Daarbij voeren indieners ook aan dat er waarden zijn, zoals ervaring van schoonheid, die niet in geld kunnen worden uitgedrukt. Indieners met een belang bij het toerisme vinden dat de schade aan de regionale economie zo groot is, dat voor een ander alternatief moet worden gekozen. Sommige indieners menen dat bureau Decisio werkt met een verkeerde omrekenfactor voor de afleiding van het verlies aan banen.

Andere indieners wijzen erop, dat de berekening van de effecten op de businesscase van windmolenparken in IJmuiden Ver om meerdere redenen niet klopt (zie hiervoor ook bij thema A2). Dit brengt enkele indieners ertoe voor te stellen de meevaller bij de tender van Borssele I en II te gebruiken om de ondernemers in de toeristische sector langs de Hollandse kust te compenseren voor hun schade. Ook vinden indieners, dat niet kan worden gesteld dat dit banenverlies zal worden gecompenseerd door meer werkgelegenheid in de

offshore-industrie. Daar heeft de regionale arbeidsmarkt van verschillende badplaatsen niets aan, want die banen komen terecht in de grote zeehavens.

Reactie kabinet:

Wat betreft de kritiek op de boekhoudkundige benadering van kosten, wijst het kabinet er op, dat het bij beslissingen over de inrichting van Nederland vrijwel altijd te maken heeft met een nationaal belang en met lokale en regionale belangen, en dat die niet zelden strijdig zijn. Om toch zulke beslissingen te kunnen nemen, worden die belangen politiek gewogen en zo goed mogelijk gemotiveerd. Beperking van nadelen voor de regio speelt daarin altijd een rol.

Bij de berekening van de gevolgen voor recreatie en toerisme heeft bureau Motivaction gewerkt met cijfers over verblijfsrecreanten van Nederlandse en buitenlandse herkomst en met twee schattingen van het aantal dagrecreanten langs de Hollandse kust. In rekening zijn gebracht de gemiddelde uitgaven die deze recreanten doen tijdens hun verblijf. Het gaat hierbij om de volgende aantallen per jaar en uitgaven:

	Nederlandse verblijfsrecreanten	Nederlandse dagrecreanten	Buitenlanders op vakantie in Nederland
Noord-Hollandse kust	659.000	12.600.000	470.000
Zuid-Hollandse kust	542.000	10.000.000	650.000
Overige kustgebieden	1.949.000	8.600.000	1.050.000
Totaal	3.150.000	31.200.000	2.170.000
Gemiddelde bestedingen*	€ 187,00	€ 19,50	€ 523,00

* Dit zijn de gemiddelde bestedingen aan de kust voor heel Nederland inclusief reiskosten. In deze studie hebben we deze aangepast aan het bestedingsniveau in Noord- en Zuid-Holland en gecorrigeerd voor de reiskosten die niet in de kustplaatsen terechtkomen.

Bron: NBTC (2015)

Wanneer er door de aanleg van windparken op de aangewezen gebieden dichter op de kust mogelijk minder toeristen naar de kust komen, dan heeft dat ook een impact op de werkgelegenheid in de recreatiesector. In het Decisio-rapport wordt dit effect berekend op tussen de 0 en 1.250 voltijdbanen. Dat aantal van 1.250 minder voltijdbanen treedt alleen op in het hoge scenario, het scenario dus, waarin alle mensen die zeggen weg te zullen blijven na de komst van de windparken ook echt wegblijven. Zoals gezegd is het echter niet waarschijnlijk dat die extreme situatie zich zal voordoen. Het onderzoek van bureau Motivaction bevestigt dat de werkgelegenheidseffecten zich binnen de bandbreedte van het rapport van bureau Decisio zullen bevinden. In het lage scenario zijn er geen negatieve effecten op het aantal bezoekers.

Het bouwen en exploiteren van windpark genereert banen. Voor de assemblage en aanleg gaat het dan om ongeveer 1.600 voltijdbanen aan tijdelijke Nederlandse werkgelegenheid. Het onderhoud en de exploitatie van de windparken biedt permanent werk aan ongeveer 475 mensen. Die permanente werkgelegenheid zal voor een deel in de kustregio ontstaan in en rond plaatsen met een haven (Den Helder, IJmuiden, Rotterdam en Scheveningen).

Geconcludeerd kan worden dat er bij realisatie van windparken op de aangewezen gebieden weliswaar verschuivingen van werkgelegenheid kunnen optreden tussen en binnen sectoren en regio's, maar dat het netto-effect op de lange termijn gering zal zijn.

Veel indieners geven aan dat zij hun kritiek baseren op het onderzoek van Stichting Vrije Horizon. In de brief van 15 november 2016 (zie Bijlage 2) heeft de minister van Economische Zaken een reactie gegeven op het onderzoeksrapport van Stichting Vrije Horizon. Hij concludeert hierin, dat ook na actualisatie van de businesscase op basis van de nieuwe ECN-gegevens het kostenvoordeel van dichterbij de kust bouwen nog steeds substantieel groter is dan het ingeschatte maatschappelijk nadeel in termen van verminderde zichtbeleving en schade aan toerisme.

Met dezelfde argumentatie als in deze brief worden ook de zienswijzen over werkgelegenheid hier weerlegd.

Over eventuele nadeelcompensatie moet apart worden besloten. Daarbij wordt overeenkomstig de criteria voor nadeelcompensatie getoetst of eventuele aangetoonde schade als gevolg van de windparken voorzienbaar was, of sprake is van een bijzondere last en of de last het normale bedrijfsrisico te boven gaat.

Het kabinet ziet, samenvattend, in de aangevoerde opmerkingen over de schade aan de regionale economie geen reden om een andere afweging te maken over het voorkeursalternatief.

C. Mogelijke effecten voor gebruikers van de Noordzee

1. Zeehavens en regionale economische ontwikkeling

Zienswijzen:

Amsterdam-IJmuiden Offshore Ports en de gemeenten Den Helder, Schagen, Heemskerk, Beverwijk en Velzen geven aan dat zij zeer positief zijn over het kabinetsvoornemen. Zij zien kansen om de bouw en/of exploitatie van windparken vanuit hun zeehavens te faciliteren en voor de verdere ontwikkeling van de offshoresector in brede zin in hun regio met de daarbij bijbehorende werkgelegenheid. Daarbij wordt bijvoorbeeld ook gedacht aan kennisinstellingen. Enkele gemeenten vragen het kabinet om hierin een actieve rol te spelen om deze ontwikkeling te ondersteunen. De provincies Noord- en Zuid-Holland zien deze kansen ook, hoewel zij daarnaast ook zorgen hebben over de mogelijk negatieve effecten en de weerstand bij bestuurders en bewoners.

Reactie kabinet:

Het kabinet herkent de door bovengenoemde organisaties genoemde kansen voor de regionale economische ontwikkeling. Dat wordt ook ondersteund door het onderzoek van Decisio, waarbij naar voren komt dat de bouw en exploitatie van windparken voor ongeveer 1600 tijdelijke en 475 permanente banen zal zorgen (zie thema B 3). Om te bevorderen dat bedrijven actief invulling geven aan het stimuleren van de regionale economie, wordt hen via de kavelbesluiten een verplichting opgelegd om hiervoor een plan op te stellen. Het kabinet raadt de overheden aan, om zelf ook actief contact te zoeken met de tenderwinnaars zodra deze bekend zijn om hen te wijzen op de mogelijkheden die hun gemeenten bieden en om in samenspraak optimaal te kunnen profiteren van de kansen die zich voordoen.

2. Visserij

Zienswijzen:

In meerdere zienswijzen vanuit de visserijsector wordt aangegeven dat de beroepsvisserij bezwaar heeft tegen de aanwijzing van de aanvullingen op de gebieden Hollandse Kust (noord) en (zuid). De belangrijkste argumenten zijn de inperking van de visgronden en beperking van de doorvaart. De EU-visquota zijn wel primair de restrictie voor de zeevisserij, maar de sector vreest dat door de gebiedsverkleiningen en de toenemende internationale concurrentie zelfs de quota niet kunnen worden gevestigd. De sector vindt dat schade moet worden gecompenseerd.

Wel meent de sector dat de schade kan worden beperkt door een verruiming van de huidige visbeperkingen in windmolenparken. Indiener geeft aan, dat in andere landen ervaring is met bodemberoerende visserij in parken; hiertoe worden de elektriciteitskabels vlak langs de rijen windturbines gelegd. Visned pleit voor een doorvaarmogelijkheid voor kotters tot 45 m.

Reactie kabinet:

Het kabinet deelt de mening van de visserijsector niet, dat de sector schade zal leiden puur door de inperking van het bevisbare gedeelte van de Noordzee. De quota kunnen zeer wel worden gevestigd. Ook de internationale concurrentie treedt alleen bij bepaalde vissoorten op. De Nederlandse Noordzeevisserij heeft een eigen profiel.

Op dit moment is doorvaart en medegebruik van windparken op zee niet toegestaan. Verschillende gebruikers van de Noordzee zoals de recreatievaart en de (beroeps)-visserij willen dat deze gebieden worden opengesteld. In de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is het beleid opgenomen, om vanaf 2017 in principe in alle operationele windparken op zee doorvaart voor kleinere vaartuigen met een maximum lengte van 24 meter

onder voorwaarden toe te staan¹⁴. Bodemberoerende visserij wordt niet toegestaan, omdat daarmee te grote risico's ontstaan voor de kabels tussen windmolens en naar het transformatorstation.

3. Mijnbouw en kabels en buisleidingen

Zienswijzen:

Er zijn enkele zienswijzen ingediend waarin aandacht wordt gevraagd voor de belangen van de mijnbouw. Zo wijst een indiener erop, dat er in de gekozen aanvullingen enkele *gasprospects* liggen en vindt de indiener dat de ontginning hiervan niet mag worden belemmerd. Eén mijnbouwbedrijf wijst erop, dat in Hollandse Kust (noord) een mijnbouwvergunning en een platform ligt. De daarbij behorende rechten moeten kunnen worden benut.

Een derde indiener pleit voor het aansluiten van mijnbouwplatforms op de afvoerkabels van de windmolenparken naar de kust, zodat de platforms niet langer olieaggregaten nodig hebben voor hun stroomvoorziening.

Ook hebben enkele eigenaren/beheerders van telecomkabels aandacht gevraagd voor het belang dat deze kabels geen risico lopen door de aanleg van windmolenparken.

Reactie kabinet:

De Rijksstructuurvisie wijzigt het beleid voor mijnbouwactiviteiten en het beheer van kabels en buisleidingen op zee niet. Zoals is vastgelegd in de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is in overleg met de mijnbouwsector een ontwerpproces opgesteld dat bij de totstandkoming van een kavelbesluit dient te worden doorlopen. De concrete afstemming en afweging tussen mijnbouwbelangen en de belangen van telecomkabels enerzijds en het belang van windmolenparken anderzijds vindt plaats in de kavelbesluiten.

D. Overige aspecten

Op de nu volgende thema's zijn weinig zienswijzen ingediend. Omdat de reactietabel van hoofdstuk 4 niet overzichtelijk is qua thema van ingebrachte onderwerpen, worden de opmerkingen hier toch samengevat.

1. (Levende) natuur

Zienswijzen:

Slechts enkele indieners maken opmerkingen over de gevolgen van windmolenparken in de aanvullingsgebieden op de natuur. Enkele malen wordt een algemene bezorgdheid uitgesproken over effecten op vogels en zeezoogdieren. Uit deze opmerkingen blijkt niet dat men van mening is dat deze effecten niet goed zijn beschreven in het planMER.

Reactie kabinet:

Het kabinet constateert dat er geen kritiek op het planMER is ingediend die tot aanpassing hiervan zou moeten leiden. De conclusies van het planMER over het in zeer beperkte mate optreden van effecten op de natuur van de Noordzee en aangrenzend duingebied zijn correct, zoals ook blijkt uit het definitieve toetsingsadvies van de Commissie m.e.r. Dit geldt ook voor de uitgevoerde Passende Beoordeling voor die effecten waarvan niet bij voorbaat kan worden uitgesloten dat zij significant zijn. Bovendien kunnen op grond van de kavelbesluiten mitigerende maatregelen worden genomen om significante effecten te voorkomen.

¹⁴ Met uitzondering van de Gemini-parken.

2. Milieu, water, bodem en gezondheid

Zienswijzen:

Onder dit brede thema vallen slechts enkele opmerkingen. Voorbeelden zijn het toenemen van de kans op plotselinge koude zeemist ('zeevlam') door de komst van windturbineparken en de productie van laag-frequent geluid door windturbines.

Reactie kabinet:

In hoofdstuk 4 geeft het kabinet concrete reactie op de opmerkingen van dit thema. Deze reacties leiden niet tot aanpassing van het planMER of het besluit over de aanwijzing van de gebiedsaanvullingen.

3. Cultuurhistorie en archeologie

Zienswijzen:

Over cultuurhistorie en archeologie van de Noordzee zijn geen zienswijzen ingediend. Wel noemt een aantal indieners het vrije zicht vanaf de kust op de zee van cultuurhistorische betekenis.

Reactie kabinet:

Op de kernwaarde 'zicht (vanaf de kust) op een vrije horizon' is al ingegaan in thema A3.

4 Reactie kabinet op afzonderlijke zienswijzen

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
1.0	Maakt bezwaar tegen windmolens binnen de 12mijlszone.	Ter kennisneming.
1.1	Vindt, dat niet is aangetoond dat IJmuiden Ver niet de voorkeur heeft. De windopbrengst is daar groter.	Zie H.3, thema A2.
1.2	Stelt, dat door de veelheid, de locatie en de hoogte van de windmolens de vrije horizon en kust worden aangetast.	Zie H.3, thema B2.
1.3	Brengt in, dat er andere nog ongebruikte mogelijkheden zijn om de CO ₂ -doelstelling te halen.	Zie H.3, thema A1.
1.4	Vindt het ontwerpbesluit financieel gedreven. Dat is niet duurzaam en gaat voorbij aan de leefbaarheid en de kenmerken van de kust.	Zie H.3, thema A2. Er is ook gekeken naar de mogelijke effecten van de gebruikers van de kust. Zie hiervoor H.3, thema B1-3. Daarnaast streeft het kabinet i.h.k.v. het Energieakkoord naar een naar een zo kosteneffectief mogelijke opwekking van de opgave voor duurzame windenergie. Dit is al in de Routekaart uiteengezet.
2.0	Stelt, dat uitbreidingen van windgebieden binnen de 12 NM-zone desastreuze effecten hebben op de kust wat betreft het uitzicht en de vrije horizon.	Zie H.3, thema A2.
2.1	Wijst op enquêtes die onder bewoners en toeristen zijn gehouden waaruit blijkt, dat niemand tegen windenergie op zee is mits de windmolens buiten de 12 NM worden geplaatst en vindt dat het Rijk daar serieus naar moet kijken.	2100 MW plaatsen buiten de 12 NM-grens is als alternatief onderzocht in het planMER. Het kabinet heeft echter gekozen voor het voorkeursalternatief. Zie ook paragraaf 3.3 van Ontwerp-RSV AHK.
3.0	Geeft aan, dat windmolens het uitzicht zowel overdag als 's nachts verstoren, omdat een vrij zicht op de horizon voor indieneer belangrijk is en dit nergens anders in Nederland mogelijk is.	Zie H.3, thema B2 voor zichtaspecten overdag en H.3, thema A3 voor de verlichting ten behoeve van de luchtvaartveiligheid.
3.1	Er wordt geen argumentatie gegeven, waarom gebieden binnen de 12 NM nodig zijn en waarom het niet daarbuiten kan.	Dit is toegelicht in de Routekaart(-brief) en paragraaf 2.4.4 van de Ontwerp-RSV AHK.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
4.0	Geeft aan dat dit plan de bestaande horizonvervuiling, met het windpark bij Egmond, verder verergert.	Zie H.3, thema B2.
4.1	Is voor windenergie op zee, maar niet zo dicht op de kust als IJmuiden Ver een goed alternatief is.	Zie H.3, thema A2.
4.2	Stelt, dat duurzaam investeren gericht moet zijn op leefbaarheid en toerisme. Niet alleen op kosten voor de korte termijn en financiële belangen voorrang geven. Er wordt geen rekening gehouden met effecten op toerisme.	Zie H.3, thema B3.
5.0	Is voor windenergie op zee omdat het de kust kan redden van onderwater lopen door de klimaatverandering. Ziet daarom graag meer windmolens in zee dan nu wordt voorgesteld.	Ondersteuning van kabinetsbeleid. De planning van de hoeveelheid opwekkingsvermogen met windturbines is vastgelegd in de Routekaart.
5.1	Windmolens mogen dicht bij het strand worden geplaatst, mede ter bescherming tegen saboteurs, dieven en terroristen. Mist deze laatste aspecten in de onderzoeken.	Dit belang betreft algemeen veiligheids- en defensiebeleid en is daarom niet specifiek voor windmolens op zee onderzocht.
5.2	Windmolens zullen meer toerisme en werkgelegenheid genereren i.r.t. duurzame recreatie en maritieme ervaring.	De balans van winst en verlies bij toerisme en werkgelegenheid is opgemaakt in het rapport van bureau Decisio.
6.0	Wijst op een andere beschikbare locatie, IJmuiden Ver, en begrijpt daarom niet dat er plannen zijn om voor de Zuid- en Noord-Hollandse kust windmolens te plaatsen.	Zie H.3, thema A2.
6.1	Stelt, dat het leidt tot aantasting van de horizon en vervolgens tot banenverlies door afname van het toerisme.	Zie H.3, thema's B2 en B3.
7.0	Geeft aan, dat met deze plannen het uitzicht en de horizon worden verkwanseld t.b.v. lagere kosten.	Zie H.3, thema's B2 en B3.
7.1	Stelt, dat dit geen duurzame keuze is i.r.t. het nageslacht.	Kabinet deelt deze mening niet. Zie ook H.3, thema A1.
8.0	Is voor windenergie zowel op land als op zee, maar maakt bezwaar tegen windmolens op zichtafstand omdat die het uitzicht op zee en de zonsondergang verstoren en het nageslacht dit niet mag worden ontnomen ten gunste van economische belangen en kosten.	Zie H.3, thema's A2 en B2.
8.1	Bij helder weer zijn de huidige windmolens buiten de 12 NM goed zichtbaar. Met windmolens dichterbij wordt dat dramatisch meer.	Zie H.3, thema B2. De toename is 10% van de tijd; dit vindt het kabinet acceptabel.
9.0	Is het niet eens met windmolens zo dicht op de kust omdat hiermee het belang van een rechte horizon wordt onderschat. Wil dat windparken verder op zee buiten het zicht worden geplaatst.	Zie H.3, thema's A2 en B2.
9.1	De belangen van een rechte horizon, toerisme en natuur zijn niet meegenomen in de onderzoeken en besluitvorming.	Deze aspecten zijn onderzocht in het planMER (H 5.2 t/m 5.5 en H2 van de aanvulling op het planMER) en betrokken in de afweging in paragraaf 3.3 van Ontwerp-RSV AHK.
10.0	Geeft aan, dat windmolens binnen de 12 NM het vrije zicht op de horizon verstoren en toeristen zullen verdwijnen.	Zie H.3, thema's B2 en B3.
10.1	Vindt, dat de eenmalige besparing van kosten moet worden afgewogen tegen jaren lange derving van inkomsten uit toerisme.	Zie H.3, thema B3.
10.2	De visualisaties in de MER berusten niet op de realiteit. In werkelijkheid zullen de windmolens goed zichtbaar zijn. Indiener heeft een foto meegestuurd van het park Luchterduinen.	In het planMER, de aanvulling op het planMER en in het onderzoek van Motivaction zijn de technisch best-mogelijke foto's gebruikt. Omdat de nieuwe windturbines er in werkelijkheid niet staan, is het niet te vermijden, dat het menselijk oog een foto anders kan beleven dan de werkelijkheid. Dit ondermijnt de conclusies van deze onderzoeken niet.
10.3	Het belang van toerisme moet worden meegenomen.	Dit is gebeurd, zowel in onderzoek van Decisio als in afweging van kabinet. Zie paragraaf 3.3 van Ontwerp-RSV AHK.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
11.0	Geeft aan, dat plaatsing voor de kust van Bergen een te grote belasting is i.c.m. de aanlanding van een gasbuis die ook natuur opeist, de aangelegde gasrotonde met bijbehorende risico's en dat de windturbines ook onder een aanvliegroute (hinder) van Schiphol liggen.	Mogelijke effecten van windmolenparken in zee op genoemde andere gebruiksfuncties zijn onderzocht in het planMER. Daar worden andere conclusies getrokken.
11.1	Vindt, dat de cijfers van het ministerie van Economische Zaken onvolledig of gemanipuleerd zijn. Verzoekt om vooraf een doorrekening door de Algemene Rekenkamer te laten uitvoeren.	Het ministerie van EZ meent dat het de meest betrouwbare cijfers gebruikt van adviseurs zoals ECN en bureau Decisio. Kabinetsbeleid is altijd onderworpen aan de mogelijkheid van onderzoek door de Algemene Rekenkamer.
11.2	Geeft aan, dat de informatie onvolledig is.	Het is niet duidelijk, welke informatie wordt gemist. Informatie over natuur, landschap, toerisme, en effecten op andere gebruikers van de Noordzee zijn getoetst door de Commissie m.e.r.
12.0	Geeft aan, dat windmolens op zee een nadelig effect hebben op de beroepsvisserij door het ruimtebeslag, de beperking van beschikbare visgronden en de beperking van de doorvaart.	Zie H.3, thema C2. Met de visserijsector is enkele malen overleg gevoerd.
12.1	Schade aan de beroepsvisserij moet gecompenseerd worden.	Zie de reactie op zienswijze 12.0.
12.2	Geeft aan, dat het toestaan van medegebruik van alle vormen van visserij in windparken een mitigerende maatregel is die de schade beperkt. Hiermee dient bij het ontwerp, de realisatie en het beheer van parken rekening te worden gehouden. Geeft aan dat hier in het buitenland voorbeelden van zijn.	Zie de reactie op zienswijze 12.0.
12.3	In het MER staat dat de jaarlijkse quota bepaalt hoeveel mag worden gevangen en niet de omvang van visgronden. Geeft aan dat dit onjuist is omdat de jaarlijkse vangst mede afhankelijk is van de beschikbaarheid van visgronden. Vissers worden gedwongen andere gronden te bevissen wat leidt tot verdringing waardoor vangstmogelijkheden niet optimaal benut kunnen worden.	Zie de reactie op zienswijze 12.0.
12.4	In het MER staat dat de uitbreiding tussen 10-12 NM positief is voor de boomkorvisserij (> 300 pk), omdat gronden buiten de 12 NM beschikbaar blijven. Vindt dit onjuist omdat elk windpark negatieve effecten op de boomkorvisserij heeft, ongeacht motorvermogen. Bij parken binnen de 12 NM worden vissers gedwongen uit te wijken naar visgronden buiten de 12 NM.	Zie de reactie op zienswijze 12.0.
12.5	In het MER staat dat bodemberoerende visserij niet is toegestaan en daarom buiten beschouwing is gelaten. Indiener vindt dat dit het belang van de actieve vloot in dit gebied schaadt. Zowel de Nederlandse als de buitenlandse vissersvaartuigen. Die worden verdreven van visgronden. Er is onbegrip dat hier geen onderzoek naar is gedaan qua effecten en mogelijkheden om dit te mitigeren.	Zie de reactie op zienswijze 12.0.
12.6	Geeft aan, dat het ontwerp van de bekabeling rekening kan houden met medegebruik van de visserij. Stelt voor kabels in te graven of te bedekken zodat opvissen niet mogelijk is. De kabels tussen de molens en het "stopcontact" kunnen per rij molens worden gelegd zodat men tussen de rijen kan vissen. Tijdens stakeholder-bijeenkomsten is hierop gewezen maar dit heeft nog geen vervolg gekregen in de besluitvorming.	Zie de reactie op zienswijze 12.0.
12.7	In het MER ontbreekt aandacht voor de niet-bodemberoerende visserijen: staande netten, korven en kooien. Vraagt wat wordt verstaan onder niet-bodemberoerende visserijen? Vraagt om duidelijkheid over of dit type visserij is toegestaan in windparken.	In de RSV AHK wordt niet besloten over de in windmolenparken toegestane vistuigen. Het kader hiervoor is de Beleidsnota Noordzee 2016-2021.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
13.0	Geeft aan, dat na 33 jaar observatie het geluksgevoel van bezoekers bij zeezicht steeds opvalt. Vraagt zich af hoe deze gewaarwording en geluksgevoelens op de politiek kunnen worden overgebracht. Wat zijn de gevolgen bij/voor deze honderdduizenden bezoekers? Stelt dat geluk niet meteen geld opbrengt, maar wel op langere duur.	Zie H.3, thema B2.
14.0	Pleit tegen dit besluit omwille van verstoring van het uitzicht en de verlichting op de windmolens in het donker.	Zie H.3, thema's A3 en B2.
14.1	Stelt, dat windenergie op zee niet rendabel is omdat er miljoenen aan subsidie moeten worden bijgelegd.	Zie H3, thema A1.
14.2	Vraagt, waarom geen gebruik wordt gemaakt van waterkracht zoals dat vroeger ook gebeurde; ook op kleine schaal in beekjes.	Zie H.3, thema A1. Waterkracht wordt in Nederland ook benut, maar heeft als duurzaam alternatief zeer klein van potentieel. Momenteel is 7 MW in bedrijf; dat is het vermogen van één grote windmolen.
15.0	De gebieden liggen op 18,5 km uit de kust. Dichterbij dan de eerder afgesproken 22,5 km. Vindt 18,5 km onaanvaardbaar vanwege visuele horizonverontreiniging van het nu nog redelijk vrije en weidse uitzicht vanaf het strand. Dit unieke vrije uitzicht mag niet worden verpest.	Zie H.3, thema B2 en de afweging van het kabinet in paragraaf 3.3 van de RSV AHK.
15.1	Pleit voor een alternatieve locatie verder uit de kust: IJmuiden Ver.	Zie H.3, thema A2.
16.0	Pleit voor alternatieve energiebronnen als zonnepanelen op de parkeergarage in de duinen, subsidie voor huizen, getijde-energie, de uitwateringssluis bij Katwijk, etc. Door het geld voor de windmolens hiervoor te gebruiken is geen windenergie op zee nodig. Brengt voorts het belang in voor een andere besteding van gelden.	Zie H.3, thema A1.
16.1	Vindt, dat de plannen te dicht op de kust zijn gepland.	Ter kennisneming.
16.2	Pleit voor meer aandacht voor het belang van alternatieven.	Zie H.3, thema A1.
16.3	Brengt het belang in, om geen windmolens in de gebieden Hollandse Kust (noord) en (zuid) te plaatsen.	Zie H.3, thema A2.
17.0	Vindt het prima, dat er windmolens komen, maar dringt erop aan dat IJmuiden Ver serieus wordt genomen.	Zie H.3, thema A2.
17.1	Windmolens dichtbij de kust schaden het uitzicht en daarmee het woongenot en het toerisme. Dit wordt niet geschaad door plaatsing verder op zee. Vindt dat de meerkosten daar tegenop wegen.	Zie H.3, thema's B1, B2 en B3.
18.0	Is het eens met windmolens in zee, maar vindt dat ze verder op zee moeten komen.	Zie H.3, thema A2.
18.1	Geeft aan, dat het strand en de zee een rustpunt is voor alle Nederlanders om het hoofd leeg te maken.	Zie H.3, thema's B1 en B2.
19.0	Is niet tegen windenergie, maar tegen windmolens die vanaf de boulevard van Zandvoort zichtbaar zijn.	Zie H.3, thema's B1 en B2.
19.1	Zandvoort is in belangrijke mate afhankelijk van het toerisme en dit krijgt een grote klap als de beoogde plannen doorgaan. Aan dit belang van Zandvoort wordt voorbij gegaan.	Zie H.3, thema B3. Zie ook paragraaf 3.3 van RSV AHK voor de weging van dit belang door het kabinet.
19.2	Heeft een voorkeur voor IJmuiden Ver. Dat is op korte termijn duurder, maar stelt dat op langere termijn die kosten worden terugverdiend.	Zie H.3, thema A2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
20.0	Is tegen een extra strook binnen de 12 NM. Deze windmolens zijn hoger dan in het huidige windmolenpark Luchterduinen. Bij goed weer zijn die goed zichtbaar en dat zal voor de nieuwe molens nog meer gelden.	De hoogte van de windturbines in de beoogde gebieden staat nog niet vast. Hiervoor worden regels over de maximale hoogte in de kavelbesluiten opgenomen. Naar verwachting zullen de nieuwe molens hoger zijn dan die in windpark Luchterduinen staan. Hiermee is in de uitgevoerde onderzoeken rekeninggehouden. Zie verder H.3, thema B2.
20.1	Pleit ervoor, alle windmolens buiten de 12 NM te plaatsen. Vindt IJmuiden Ver een beter alternatief mede omdat hier meer wind staat en daarom meer energie kan worden gewonnen.	Zie H.3, thema A2.
20.2	De kosten voor het windpark Borssele zijn lager uitgevallen dan eerder verwacht. Stelt dat dit ook bij IJmuiden Ver kan gebeuren en vraagt om deze locatie een kans te geven.	De eerste tender voor windenergiegebied Borssele is inderdaad veel lager uitgevallen dan werd verwacht. Daarmee staat nog niet vast wat de werkelijke bouwkosten zullen zijn en of de verschillen tussen locaties (veel) kleiner zullen worden. Het kabinet baseert zijn standpunt op adviezen van ECN. In een brief aan de Tweede Kamer (15 november 2016, zie Bijlage 2) reageert de minister van Economische Zaken op het onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en de ervaring met Borssele.
20.3	Vindt, dat de vieweer voor zichtbaarheid niet klopt. Die lijkt alleen de bestaande situatie weer te geven terwijl de molens van het nieuwe park groter zijn en dichterbij komen.	De vieweer geeft zowel de bestaande situatie weer als de situatie bij uitvoering van de voorkeursvariant. Tevens biedt de vieweer de mogelijkheid om twee hoogtes (4 en 8 MW) voor de windmolens te tonen.
21.0	Is voor windenergie, maar vindt zeer grote windmolens op 18,5 km van de kust van Egmond storend. Vindt de huidige molens ook storend. Grotere molens leiden tot een gigantische vorm van horizonvervuiling.	De hoogte van de windmolens staat nog niet vast hoewel ze vermoedelijk groter zullen worden dan de huidige windmolens in de reeds bestaande windparken. In de vieweer zitten molens met tiphoogte van max. 210 m (8 MW Vestas). Wel kan worden opgemerkt, dat weinig grotere windmolens in de regel als minder belastend worden gezien dan een groot aantal kleinere molens. Zie verder H.3, thema's B1 en B2.
21.1	Stelt, dat de tijdelijke meerkosten voor plaatsing verder op zee niet opwegen tegen een permanente en onomkeerbare horizonvervuiling.	Zie de motivering van de keuze van het kabinet in paragraaf 3.3 van RSV AHK.
21.2	Vindt, dat het belang van het uitzicht over zee over het hoofd is gezien.	Zie het vorige punt.
22.0	Geeft aan, dat de plannen ertoe leiden dat projectontwikkelaars/exploitanten in het extra aangewezen gebied een ijzeren gordijn van windmolens kunnen bouwen, tot meer dan 300m hoog, van Den Haag tot Callantsoog, wat vanaf de kust een schrikbarende horizonvervuiling geeft en 100 jaar bijna iedere dag te zien is.	De genoemde gegevens over hoogte, dominantie aan de horizon, levensduur en aantal dagen zichtbaar komen alle niet overeen met de in het planMER onderzochte alternatieven en geven daarmee geen juist beeld van de gevolgen van het kabinetsbesluit. Een vergunning wordt voor 20 jaar verstrekt en de zichtbaarheid is 35% van de tijd. In de kavelbesluiten Hollandse Kust I en II wordt een maximale tiphoogte van 250 meter voorgeschreven. Dat houdt in dat de mast maximaal 140 meter hoog wordt.
22.1	Stelt, dat deze keuze alleen financieel is gemotiveerd.	Zie de motivering van de keuze van het kabinet in paragraaf 3.3 van RSV AHK.
22.2	Geeft aan, dat in het onderzoek geen rekening is gehouden met windmolens met een tiphoogte van 300m of meer. Dit leidt tot meer zichtbaarheid dan nu bij het windpark Egmond aan Zee. Stelt dat er geen rekening is gehouden met de omvang van het gebied. Dit leidt tot een andere/negatievere zichtsensatie. Geeft aan dat de getoonde foto's misleidend zijn.	De hoogte van 300 m en meer is buiten de realistische bandbreedte die in planMER is onderzocht. Wel is in het onderzoek uitgegaan van windmolens die hoger zijn dan de turbines in de reeds bestaande windparken. De omvang van de windenergiegebieden is in het planMER onderzocht met het criterium 'dominantie aan de horizon'.
22.4	Vraagt aandacht voor de doorvaart tussen het windpark Egmond aan Zee en de 10 NM-grens omdat de westelijke punt van het Egmondpark op bijna 10 NM ligt, wat gevaar voor de scheepvaart kan opleveren.	Bij de begrenzing van windkavels wordt met de scheepvaart rekening gehouden.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
23.0	Vindt het onacceptabel, dat de enige plek met vrije horizon wordt verstoord. Weet uit eigen ervaring dat de windmolens bijna elke dag zichtbaar zijn. Met de nieuwe plannen wordt de zichtbaarheid erger en pleit daarom voor herbezinning.	Zie H.3, thema B2.
24.0	Geeft aan, dat windenergie op zee op een economisch verantwoorde wijze gewonnen kan worden en aan land kan worden gebracht.	Kabinet ziet dit als een ondersteuning van het beleid.
24.1	Vindt zichtbaarheid geen bezwaar. De windmolens op land waren/ zijn ook goed zichtbaar en vindt die prachtig.	Ter kennisneming.
25.0	Is van mening, dat windmolens verder op zee nog steeds rendabel zijn.	Zie H.3, thema A2.
26.0	Vindt het dringend nodig, dat de afstand tot de kust groter wordt en onderschrijft de visie en argumenten van het college van de gemeente Den Haag.	Ter kennisneming. Zie ook reactie op opmerkingen 101.
27.0	Vindt, dat de plaatsing van windmolens te dicht bij de kust de visserij te veel verstoort.	Zie H.3, thema C2.
28.0	Vindt, dat bij de politieke besluitvorming de mening van belanghebbenden terzijde wordt gelegd.	Voor de manier waarop het kabinet de mening van belanghebbenden heeft afgewogen, wordt verwezen naar paragraaf 3.3 van Ontwerp-RSV AHK en de definitieve RSV AHK.
28.1	Vraagt, waarom de impact op natuur bij eerdere projecten als de Oosterschelde en de HSL-tunnel onder het Groene Hart wel meetelde en daarvoor geld beschikbaar was en dat nu niet gebeurt?	In het planMER zijn de effecten op natuur en milieu onderzocht. Ook is onderzocht welke effecten vermoedelijk kunnen c.q. moeten worden gemitigeerd. Deze maatregelen zijn afgewogen i.r.t. de kosten ervan en de baten die ze opleveren.
28.2	Roept op, om de windmolens ver in zee te zetten. Een recente studie heeft aangetoond dat de kosten voor ver op zee meevallen.	Zie H.3, thema A2 en de reactie op opmerking 20.2.
28.3	Vraagt, waarom de windmolens niet naar achteren geplaatst kunnen worden, dus verder in zee.	Zie H.2 en H.3, thema A2.
28.4	Vraagt, waarom de gebieden binnen de 12 NM zo groot zijn als wordt aangegeven dat de gebieden buiten de 12 NM net te klein zijn voor een standaardplatform van TenneT.	De aanvulling van Hollandse Kust (noord) en (zuid) moeten niet als zelfstandige windenergiegebieden worden opgevat. Zij dienen ter vergroting van de al aangewezen gebieden, waardoor voldoende grote windkavels kunnen worden begrens.
28.5	Vindt, dat de kabels en platformen die TenneT aanlegt geen goede oplossing voor de beschikbaarheid van de energievoorziening zijn en er in geval van oorlog geen backup voor is. Over deze risico's wordt niets gemeld.	Dit belang betreft algemeen veiligheids- en defensiebeleid en is daarom niet specifiek voor windmolens op zee onderzocht.
29.0	Is blij, dat er eindelijk meer werk van windenergie op zee wordt gemaakt.	Kabinet beschouwt dit als ondersteuning van het beleid.
29.1	Is van mening, dat het bestaande windpark Egmond niet tot minder toeristen of strandbezoekers heeft geleid en pleit daarom voor een snelle doorgang van de plannen.	Ondersteuning kabinetsbeleid. Het blijkt ook uit het rapport van bureau Decisio.
30.0	Plaats een aantal kanttekeningen bij windmolens. Ten eerste dat windmolens op land gemiddeld maar zo'n 25% van het maximale vermogen leveren en op zee 40%. Dit heeft te maken met de windsnelheden waaronder windmolens beginnen met draaien, optimaal draaien en bij veel wind worden afgeremd.	Deze eigenschappen van windmolens zijn het kabinet bekend.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
30.1	Dit leidt volgens indiener tot inefficiënties. Als het hard waait en er weinig stroomverbruik is, kan de windenergie niet worden opgeslagen en moet goedkoop worden geëxporteerd. Bij weinig wind draait de molen niet waardoor voor de stroomgarantie kolen- en gascentrales moeten bijspringen, en die kennen een hogere CO ₂ -uitstoot. Stelt dat de huidige windparken waardeloos zijn zonder back-up van conventionele centrales.	Deze kenmerken van de opwekking van windstroom zijn ook bekend. Door een combinatie van import/export, diversificatie van duurzame energiebronnen en slimme stand-by-centrales kan dit verregaand worden opgevangen. Dit is in diverse beleidsstukken aan de Tweede Kamer toegelicht. De uitdaging die hierin besloten ligt, is geen reden om af te zien van de uitbouw van de opwekking van windenergie.
30.2	Wijst op een artikel in het Financieel Dagblad (d.d. 14 april 2016) waarin wordt aangegeven dat windmolens op land met verlies draaien en/of dreigen te worden gesloopt. Omdat oudere windmolens geen subsidie meer krijgen en die voor nieuwe windmolens te laag is en bovendien de energieprijzen laag is.	Dat dit soms gebeurt, is geen reden om de ontwikkeling van de opwekking van windenergie niet tijdelijk financieel te ondersteunen. Er zijn in Nederland veel initiatieven voor nieuwe windmolens.
30.3	Geeft aan, dat er veel productiematerialen nodig zijn voor het maken van windmolens. Dit veroorzaakt CO ₂ -uitstoot die volgens voorstanders binnen een half jaar is terugverdiend en volgens critici na 1,5 jaar.	Ter kennisneming. Dit speelt geen onderscheidende rol bij de besluitvorming over de RSV AHK.
30.4	Wijst op situaties in het buitenland waaronder de winning van grondstoffen, w.o. neodymium, voor magneten plaats vindt.	Wat betreft de toepassing van neodymium in windturbines wordt verwezen naar de thema's A en F van het Reactiedocument over zienswijzen op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau. Conclusie is, dat dit feit geen richting geeft aan de te maken keuze.
30.5	Stelt, dat windmolens over het algemeen als landschap ontsierend en horizonvervuilend ervaren worden.	Ter kennisneming. Zie ook H.3, thema's B1 en B2.
30.6	Geeft aan, dat recycling van oude windmolens tot problemen kan leiden. M.n. de wieken zijn moeilijk te recyclen.	Ter kennisneming. Het kabinet twijfelt niet aan de per saldo gunstige bijdrage van windmolens aan de energietransitie.
31.0	Is voor windenergie, maar pleit voor een goede inpassing in de omgeving. Windmolens op 18,5 km uit de kust verstoren onherstelbaar het weidse en vrije uitzicht.	Zie H.3, thema B2.
31.1	Verzoekt, om alternatieve locaties te onderzoeken die tenminste 22,5 km uit de kust liggen en wijst daarbij op IJmuiden Ver.	Zie H.3, thema A2.
32.0	Geeft aan, het onverteerbaar te vinden dat voor 200 mln meerkosten per jaar miljoenen bewoners van de dichtst bevolkte regio het vrije uitzicht kwijtraken, niet meer de zon kunnen zien ondergaan of een bevrijdende/oneindige blik over zee hebben.	Bij het besluit is de impact op het landschap, de omgeving en de gebruikers (bewoners, bezoekers en toeristen) van de kust betrokken. Op basis daarvan komt het kabinet tot een andere conclusie. Zie ook H.3, thema B2.
33.0	Stelt, dat het niet zinvol is om tegen deze plannen te zijn. Geeft aan dat men ook kan vinden dat auto's ontsierend zijn. Is van mening dat eerdere molens ook niet lelijk zijn.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
33.1	Geeft aan, dat dit nodig is voor het belang van het behouden van een betaalbare energievoorziening.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
34.0	Het vrije uitzicht op zee moet behouden blijven. Wijst hiervoor op de Nationale Visie Kust van het Deltaprogramma, waarin wordt aangegeven dat de kust naast ecologische ook grootschalige landschappelijke kwaliteiten herbergt. In de kustzone is een onbelemmerd zicht op de horizon een grote maatschappelijke kwaliteit, omdat dit elders op land vrijwel afwezig is. Velen genieten van die kwaliteiten en de kust is de grootste vrij toegankelijke ruimtes van Nederland.	Zie H.3, thema's A3 en B2.
34.1	Pleit ervoor, dat integraal denken en een zo efficiënt mogelijk gebruik van de zee prioriteit krijgen boven financiële overwegingen. Constateert dat bij de opgave om 2100 MW te installeren van een integrale aanpak geen sprake is. Economische motieven zijn leidend om toch niet buiten de 12 NM te blijven, terwijl het technisch mogelijk en economisch rendabel is om parken verder op zee te ontwikkelen; zoals bij Yorkshire (UK).	De windenergiegebieden op de Noordzee zijn in of op basis van het Nationaal Waterplan aangewezen na een integrale afweging van alle gebruik van de Noordzee. Zie verder H.3, thema A2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
34.2	Geeft aan, dat het alternatief IJmuiden Ver niet in beeld wordt gebracht naast de locatie Hollandse Kust (zuid). Ook alternatieven voor locaties binnen de 12 NM, liggend buiten die zone, zijn niet beschreven.	IJmuiden Ver is onderzocht in de studie van bureau Decisio. Zie verder H.3, thema A2.
34.3	Vanwege zichtbaarheid en andere mogelijke effecten op de beleving van de kust en de kusteconomie pleit indiener voor terughoudendheid van de realisering van grootschalige windparken binnen de 12 NM. Geeft aan dat de realisering van windmolenparken op zee onder voorwaarden mogelijk moet zijn. Stelt, dat dit “Nee tenzij” moet zijn en de effecten vooraf helder gemaakt moeten worden.	De effecten zijn in het planMER beschreven en vergeleken. In het rapport van bureau Decisio worden de kosten van windlocaties vergeleken met de mogelijke economische nadelen voor de kust.
35.0	Geeft aan, dat windmolens binnen de 12 NM een bedreiging voor het toerisme zijn.	Zie H.3, thema B3.
35.1	Geeft aan, dat IJmuiden Ver een goedkoper alternatief is. Vindt dat dit alternatief eerst benut moet worden alvorens windmolens dichtbij de kust te plaatsen, indien de energievoorziening dat dan nog steeds vergt.	Het rapport van bureau Decisio concludeert anders. Zie H.3, thema A2.
35.2	Vindt, dat naar de gewenste uitkomst (10-12 mijlszone) is toe geredeneerd, en dat men met de visuele ondersteuning onjuist is voorgelicht.	Het kabinet heeft inderdaad een doel, namelijk de uitbouw van windenergie op zee met 3500 MW voor 2023 tegen aanvaardbare kosten, waarvan 2100 MW in windenergiegebied Hollandse Kust. Daarop zijn de stappen van de Routekaart gebaseerd. De visuele ondersteuning van planMER en onderzoek van bureau Motivation is gebeurd met de best beschikbare visualisaties.
35.3	Vindt, dat voorbij wordt gegaan aan de belangen van bewoners en ondernemers en er onvoldoende aandacht wordt besteed aan de mogelijkheid van IJmuiden Ver.	In paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK is toegelicht hoe het kabinet de belangen en effecten heeft afgewogen.
36.0	Geeft aan, dat IJmuiden Ver een goed alternatief is. Wijst daarbij op onderzoeken in opdracht van Stichting Vrije Horizon, die aangeven dat dit alternatief goedkoper kan worden aangelegd door diverse kostenbesparingen en het verder op zee harder waait, dan tot nu toe werd aangenomen.	In een brief van de minister van EZ aan de Tweede Kamer (15 november 2016, zie Bijlage 2) reageert hij op het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en concludeert dat IJmuiden Ver, ondanks de ervaring met Borssele I en II, nog steeds veel duurder is dan Hollandse Kust. Zie verder H.3, thema A2.
36.1	Geeft aan, dat door te kiezen voor IJmuiden Ver sneller aan de doelstellingen uit het Energieakkoord kan worden voldaan omdat er meer molens geplaatst kunnen worden.	De stelling over snelheid klopt niet. Een keuze voor IJmuiden Ver gaat zeker geen versnelling opleveren voor de doelstelling 2023, maar wel een risico dat het niet op tijd gehaald wordt, omdat hiervoor nog veel moet worden uitgezocht. Verder is het te duur; zie vorige reactie.
36.2	IJmuiden Ver is ecologisch en landschappelijk een beter alternatief.	Zie vorig punt.
36.3	Van IJmuiden Ver ondervinden scheepvaart, mijnbouw en visserij minder hinder.	Het valt niet zomaar in te zien, hoe dit voor scheepvaart en visserij beter is. Ofschoon IJmuiden Ver niet op deze aspecten is onderzocht in het planMER, is het algemene beeld, dat in tegendeel juist de aanvullingen van het gebied Hollandse Kust voor deze functies weinig gevolgen hebben. Bovendien bepaalt het Nationaal Waterplan 2016-2021 dat bij de aanwijzing van windenergiegebieden en de begrenzing van windkavels met deze belangen rekening moet worden gehouden.
36.4	Door aantasting van een vrij uitzicht blijven toeristen weg wat verstrekkende gevolgen heeft voor inkomsten en werkgelegenheid.	Zie H.3, thema B3.
36.5	Geeft aan, dat het onjuist is dat IJmuiden Ver 1,3 miljard euro duurder is dan de bouw van windmolens dichtbij de kust.	Het kabinet baseert zich op berekeningen van ECN en twijfelt niet aan het gezag daarvan. Zie ook reactie op opmerking 36.0.
37.0	Vindt, dat de plannen zo snel mogelijk gerealiseerd moeten worden.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
38.0	Is niet tegen windenergie, maar wil gehoord worden zodat de windmolens verder op zee worden geplaatst, uit het zicht van de bewoners en bezoekers van Noordwijk.	Het kabinet heeft kennisgenomen van de mening van bewoners en bezoekers van plaatsen aan de kust, zoals deze. In paragraaf 3.3 van de RSV AHK licht het kabinet toe, hoe het alle belangen heeft afgewogen.
38.1	Vindt masten van 300m te hoog, omdat dit het beeld van een industriepark geeft en pleit daarom ook voor een verder weg gelegen locatie.	Er is geen sprake van windmolens die 300 m hoog worden. Zie ook het planMER. In de kavelbesluiten voor Hollandse Kust I en II wordt een maximale tiphoogte van 250 meter voorgeschreven. Dat houdt in dat de mast maximaal 140 meter hoog wordt.
39.0	Is positief over de Ontwerp-Rijksstructuurvisie en hoopt dat deze projecten voortvarend worden opgepakt t.b.v. het Energieakkoord.	Ondersteuning van beleid.
39.1	Geeft aan, geen invloed op het toerisme in haar badplaatsen te verwachten door de kwaliteit ervan.	Ter kennisneming.
39.2	Stelt omwille van het vestigingsklimaat voor, om voor te schrijven dat bij de ontwikkeling en exploitatie van de parken de haven van Den Helder als uitvalsbasis zou moeten dienen. Brengt tevens een gewenste verbetering van de bereikbaarheid van de regio onder de aandacht middels de westelijke randweg bij Alkmaar.	Het kabinet kan een initiatiefnemer niet verplichten om van de haven van Den Helder gebruik te maken. Wel mag worden verwacht dat bij de bouw en het onderhoud van windmolenparken in Hollandse Kust (noord) deze zeehaven een rol zal spelen, zoals nu al het geval is.
40.0	Geeft n.a.v. de viewer aan, dat de beoogde windparken langs de hele kustlijn zichtbaar zijn. De kust en het uitzicht op zee behoren tot het nationaal erfgoed. Dit zal verstoord worden en verdwijnen achter een 'haag van spinnetjes'. Pleit daarom voor IJmuiden Ver en de investering daarin, ook i.r.t. een grotere windopbrengst en de nieuwe gegevens uit het nieuwe onderzoek van ECN in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	De beschrijving in het planMER van de zichtbaarheid met het criterium 'dominantie aan de horizon' komt niet met het beeld van deze opmerking overeen. Hetzelfde geldt voor de viewer. Hooguit kan men stellen dat – alles opgeteld – vanaf een groot deel van de Hollandse kust bij helder weer windmolenparken zichtbaar zullen zijn. In een brief van de minister van EZ aan de Tweede Kamer reageert hij op het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en concludeert dat IJmuiden Ver, ondanks de ervaring met Borssele I en II, nog steeds veel duurder is dan Hollandse Kust. Zie verder H.3, thema A2.
41.0	Constaateert, dat naar mate de windturbines dichter bij de kust staan zij beter en langduriger zichtbaar worden. Vindt dat dit leidt tot een vervuilde en industriële horizon. De zichtbaarheid beïnvloedt het toerisme en de keuze om een bepaalde badplaats te bezoeken, zowel qua dagrecreatie, vakanties als vakantiewoningen. Op heldere en zonnige dagen, als er dan ook veel strandtoerisme is, zijn windmolens goed zichtbaar. Stelt dat door het toestaan van de bestaande molens de horizon nog verder verstoord mag worden.	Zie H.3, thema's B2 en B3.
41.1	Wijst met verwijzing naar het Nationaal Waterplan 2009-2015 en de Beleidsnota Noordzee op een aantal uitgangspunten die daarin beschreven zijn, zoals het vrije uitzicht, het belang van reactie en toerisme op het strand en binnen de 12 NM i.r.t. ander gebruik en dat windturbines aan de binnenrand van de 12 NM geplaatst kunnen worden wanneer er geen redelijk alternatieve locaties zijn en dit geen significante negatieve effecten heeft.	Sinds het Nationaal Waterplan 2009-2015 is het mogelijk dat zichtbare objecten binnen de 12-mijlszone onder voorwaarden worden toegestaan, mits het gaat om werken van nationaal belang. Windenergie op zee is aangewezen als activiteit van nationaal belang. Bovendien is in het Nationaal Waterplan 2009-2015 aangegeven dat: "Op basis van de besluitvorming over windenergiegebieden binnen het zoekgebied voor de Hollandse kust, kan hier – door de plaatsing van windturbines aan de binnenrand van de 12-mijlszone – lokaal van worden afgeweken."
41.2	Geeft aan, dat IJmuiden Ver een alternatief is en dat het een financieel gedreven keuze is om daar niet voor te kiezen. Wijst er tevens op, dat deskundigen kritisch zijn over windmolens binnen de 12 NM.	Zie H.3, thema A2. Er is ook gekeken naar de mogelijke effecten van de gebruikers van de kust. Zie hiervoor H.3 B1-3. Daarnaast streeft het kabinet i.h.k.v. het Energieakkoord naar een naar een zo kosteneffectief mogelijke opwekking van de opgave voor duurzame windenergie.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
41.3	Stelt, dat de beantwoording van de motie Van Veldhoven-Mulder (34058, nr. 30) zich beperkt tot financiële aspecten. Maatschappelijke nadelen en kostenvoordelen worden buiten beschouwing gelaten. Constateert daarnaast, dat het rapport van Decisio, door o.a. uiteenlopende waarden voor effect(en)relaties, onvoldoende duidelijkheid biedt over de nadelen en effecten voor Bergen aan Zee. Wijst ook op het onderzoek "Windparken dicht op de kust, de impact op recreatie en toerisme" dat aangeeft dat molens dicht op de kust meer effecten op toerisme, bestedingen en werkgelegenheid hebben.	Het kabinet is van mening dat het de motie Van Veldhoven-Mulder goed heeft uitgevoerd. Ook vindt het kabinet het onderzoek van bureau Decisio het beste verkrijgbare inzicht in de kosten van alternatieven en de mogelijke schade voor toerisme. Het geciteerde rapport is minder deugdelijk.
42.0	Staat positief tegenover de Ontwerp-Rijksstructuurvisie. Ziet dit als een belangrijke bijdrage aan het Energieakkoord.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
42.1	Vraagt aandacht voor medegebruik van de beoogde gebieden voor visserij en toerisme (dagtochten) om het draagvlak te vergroten.	In de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is opgenomen dat vanaf 2017 in principe in alle operationele windparken op zee – met uitzondering van de Gemini-parken – doorvaart en medegebruik onder een aantal voorwaarden mogelijk wordt gemaakt. Dit heet het 'Beleidskader doorvaart en medegebruik'. Op basis van monitoring en evaluatie van de vanaf 2017 opengestelde parken (gedurende twee hoogseizoenen na de openstelling) kan medio 2020 een eventuele aanpassing van de beleidsregels alsmede van de besluiten tot de instelling van een veiligheidszone plaatsvinden. Hierbij zal ook op basis van de kosten en baten (en financierbaarheid) een afweging moeten worden gemaakt.
42.2	Ziet economische kansen voor het ontwikkelen, beheer en onderhoud van de parken, ter versterking van het cluster in het Noordzeekanaalgebied en vraagt het Rijk om dit te ondersteunen.	Het kabinet doet in dit beleidsbesluit geen toezegging. Wel meent het dat de zeehavens in Noord-Holland voordeel kunnen hebben van de bouw en het onderhoud van windmolenparken.
42.3	Vraagt aandacht voor duurzaamheidsdoelstellingen in de IJmond via regionale warmte- en stoomnetten en wind op land. Daarbij wordt een stimulerende en faciliterende Rijksoverheid essentieel geacht.	Dit is primair een regionale beleidsopgave. De energietransitie wordt op diverse manieren door het kabinet generiek gestimuleerd en gefaciliteerd. Zie het Energierapport 2016.
43.0	Heeft begrip voor windenergie op zee. Maakt bezwaar tegen windmolens binnen de 12 NM omdat die zowel overdag als 's nachts door de verlichting duidelijk zichtbaar zijn en tot horizonvervuiling leiden. Vraagt of betrokkenen zich bewust zijn van de blijvende horizonvervuiling die dit besluit teweeg brengt.	Zie H.3, thema's A3 en B1.
43.1	Verzoekt, om IJmuiden Ver als alternatief te gebruiken en de meerkosten daarvan te accepteren.	Zie H.3, thema A2.
44.0	Is voorstander van windenergie op zee, maar wel zodanig dat dit geen afbreuk doet aan het unieke en open zeelandschap met weidse vergezichten. De dominantie van windmolens in het zicht wordt hiermee vergroot omdat ze beeldhoekvullend worden opgesteld.	Het kabinet heeft in paragraaf 3.3 van RSV AHK afgewogen, dat een toename van de zichtbaarheid van windmolenparken vanaf de kust met 10% van de tijd niet zodanig afbreuk doet aan het zeelandschap dat de aanwijzing van gebiedsaanvullingen onverantwoord zou zijn.
44.1	Vraagt duidelijkheid over de afstemming met het opstellen van het Kustpact waarin het versterken van gemeenschappelijke ruimtelijke waarden van de kustzone, zoals ongereptheid, weidheid en vrije horizon, belangrijk gevonden worden. Het gaat om een balans tussen bescherming en behoud van de collectieve waarden en de ruimtelijk-economische ontwikkeling van de kustzone.	In het kader van het Kustpact is een inventarisatie uitgevoerd naar de waarden en het vigerend beleid van de Nederlandse kust. Eén van de geïnventariseerde waarden betreft 'vrij zicht en grootschaligheid'. Het kabinet beschermt het belang van vrij zicht al sinds 2009 door geen permanent zichtbare werken toe te staan binnen de 12-mijlszone tenzij sprake is van een nationaal belang. Windenergie op zee is een activiteit van nationaal belang.
44.2	Geeft aan, dat het belevingsonderzoek niet naar de voorkeur van de kustgemeenten is uitgevoerd omdat het via internet i.p.v. op locatie is uitgevoerd. De gebruikte visualisaties doen geen recht aan wat men werkelijk ziet.	Gemeenten waren betrokken bij de begeleiding van het onderzoek van bureau Motivaction. Visualisaties komen echter nooit volledig overeen met de beleving van de werkelijkheid door het menselijk oog. Bovendien was onderzoek ter plaatse niet mogelijk, omdat de beoogde situatie met de nieuwe windmolens nu niet bestaat.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
44.3	Bestrijdt de uitkomst van het Decisio-onderzoek waarin staat dat de negatieve effecten op strandrecreatie aanzienlijk geringer zijn dan de positieve effecten op de maatschappelijke kosten. Geeft aan dat er tot 1250 fte verloren kunnen gaan. Die effecten worden ten onrechte als beperkt geïnclassificeerd. Geeft aan dat de veronderstelde werkgelegenheid door aanleg en beheer van de windparken niet ten deel valt aan veel kustgemeenten.	Het kabinet vindt de vergelijking van kosten door bureau Decisio correct. De 1250 fte banenverlies treden alleen in het worstcase-scenario op, dat door het kabinet minder waarschijnlijk wordt geacht gezien de uitkomsten van het onderzoek van Motivaction. Wel beaamt het, dat niet alle gemeenten in dezelfde mate voordeel zullen hebben van de nieuwe banen in de offshore-industrie.
44.4	Wijst op IJmuiden Ver als alternatief met minder visuele en negatieve economische effecten. In de meerkostenberekening is niet uitgegaan van een hogere windopbrengst en schaalvoordelen van een groot gebied t.o.v. versnipperde kavels. Uit nieuw en aanvullend onderzoek blijkt dat de kosten voor IJmuiden Ver lager zijn dan in de berekeningen voor de Rijksstructuurvisie is meegenomen. Plaatsing in IJmuiden Ver is daardoor economisch beter dan op locatie Hollandse Kust.	Hogere opbrengsten in IJmuiden Ver zijn altijd in de berekeningen ingebracht. Zie H.3, thema A2 en de reactie op opmerking 36.0.
44.5	Vindt, dat men is meegezogen in het proces. Er weinig met de input vanuit Wassenaar is gedaan. Gaandeweg de hoofddoelstelling van de ruimtelijke ordening: "bescherming van ruimtelijke kwaliteit" ondergesneeuwd is door onderzoek en technische informatie.	Het kabinet heeft in achtereenvolgende besluiten steeds helder aangegeven welke volgende stappen zullen worden gezet. De daarbij behorende besluiten worden dan steeds concreter. Zie ook H.2 van dit Reactiedocument.
45.0	Vindt, dat windenergie op zee een belangrijke bijdrage levert aan de energietransitie en ziet kansen voor het maritieme cluster en kennisinstellingen.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
45.1	Verzoekt, om een zorgvuldig vervolg- en participatieproces t.b.v. de vergroting van de acceptatie van de energietransitie, gelet op de maatschappelijke en bestuurlijke weerstand t.a.v. de Ontwerp-Rijksstructuurvisie. Geeft de overweging mee dat financiële participatie van betrokken partijen bij schone energie projecten kan bijdrage aan de acceptatie.	Het kabinet deelt deze mening. Het kan financiële participatie wel onder de aandacht brengen van initiatiefnemers van windmolenparken op zee, maar niet afdwingen.
45.2	Vraagt, de alternatieven Hollandse Kust (west) en IJmuiden Ver als mogelijk toekomstbestendiger en meer geaccepteerde situatie mee te wegen.	Zie H.3, thema A2.
45.3	Vraagt het Rijk, duidelijkheid te geven over hoe het omgaat met gezamenlijk benoemde kwaliteiten van de kust in het Kustpact i.r.t. de plaatsing van windparken.	Zie H.3, thema A3 en reactie op opmerking 44.1.
46.0	Vindt windmolens op zee prima, maar niet zichtbaar vanaf de kust. Geeft aan dat de Nederlandse kust uniek is en beschermd moet worden. Dit rechtvaardigt een extra investering om windmolens buiten het zicht te plaatsen i.p.v. de voorgestelde strook op 18,5 km.	Windmolenparken alleen buiten zicht vanaf de kust is een alternatief dat al in het eerste Nationale Waterplan uit 2010 is afgefallen. Voor het nu te nemen besluit is dat dus geen alternatief. Verdere argumentatie staat in de Routekaart en in H.3, thema A2.
47.0	Is tegen de voorgenomen plannen. Ten eerste omdat er geen economische en financiële onderbouwing voor de kosten voor aanleg en exploitatie is gegeven. Mede omdat onderzoek uitwijst dat toeristen zullen wegblijven en dit tot banenverlies leidt.	De financiële onderbouwing van de keuze van het kabinet is gebaseerd op het rapport van bureau Decisio en adviezen van ECN. Uit dit onderzoek blijkt ook, wat de gevolgen zijn voor toerisme en werkgelegenheid. Zie verder H.3, thema B3.
47.1	Geeft tevens aan, dat de windmolens de horizon en zonsondergang verstoren en de molens veel meer zichtbaar zullen zijn dan door het ministerie wordt beweerd.	Om inzicht te geven in de zichtbaarheid van windturbines op 10 of op 12 NM vanuit verschillende badplaatsen en op verschillende momenten van de dag, is een viewer ontwikkeld. Deze bevat wetenschappelijke gegevens over de (maximale) hoogte van de molens, de afstanden, verschillende tijdstippen en weersomstandigheden en de kromming van de aarde. Daarmee baseert kabinet zich op de best beschikbare kennis over zichtbaarheid.
47.2	Vindt de plannen niet duurzaam, omdat ze in de toekomst meer schade berokkenen voor rust, ruimte, natuurbeleving dan een groter verzamelgebied voor windmolens verder op zee.	Duurzaamheid van het gekozen alternatief kan niet langs één meetlat worden gelegd. Zie verder H.3, thema A2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
47.3	Vraagt, wat er na het einde van de levensduur met de windmolens gebeurt.	In alle verstrekte kavelbesluiten en te verstrekken vergunningen staat de voorwaarde, dat de windmolens na de gebruikfase door de exploitant moeten worden verwijderd. Ook moet de exploitant hiervoor een bankgarantie afgeven.
48.0	Is niet tegen windmolens maar wel tegen de aangewezen locaties. Ten eerste omdat er geen economische en financiële onderbouwing voor de kosten voor aanleg en exploitatie is gegeven. Mede omdat onderzoek uitwijst dat toeristen zullen wegblijven en dit tot economische schade leidt voor de kustgebieden.	Zie reactie op opmerking 47.0.
48.1	Zienswijze deels identiek aan nummer 47.1.	Zie de reactie op opmerking 47.1.
48.2	Zienswijze deels identiek aan nummer 47.3.	Zie de reactie op opmerking 47.3.
48.3	Vindt, dat andere vormen van energieopwekking duurzamer zijn en vraagt daarnaar te kijken.	Zie H.3, thema A1.
48.4	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon waarin IJmuiden Ver als beter alternatief wordt gepresenteerd. Ook voor aansluiting op het euring netwerk.	Zie H.3, thema A2.
48.5	Vindt, dat door de veelheid aan informatie er bewust mist wordt opgetrokken in besluitvorming en er een ondemocratisch proces plaatsvindt.	Het kabinet heeft integendeel alleen volledige openheid gegeven over de informatie waarop het zijn besluit baseert. Voor dit besluit is uitgebreid onderzoek gedaan om alle relevante gegevens, feiten en effecten in beeld te brengen. Het bekend maken hiervan maakt een procedure niet ondemocratisch.
48.6	Vindt, dat er geen aandacht is voor schadeclaims.	Zowel het bestuursrecht als het civiele recht bieden de burger een mogelijkheid tot schadeverhaal.
49.0	Is tegen windmolens in zee en pleit voor getijdenenergie.	Zie H.3, thema A1.
50.0	Wil geen windmolens op de voorgestelde locaties maar zo mogelijk wel in IJmuiden Ver. De huidige voorstellen moeten worden ingetrokken.	Zie H.3, thema A2.
50.1	Vindt, dat de onacceptabele horizonvervuiling en de belangen van bewoners en wandelaars worden genegeerd.	Zie H3.3, thema's B1 en B2.
51.0	Is tegen windmolens in zee en pleit ervoor om de kust mooi te houden.	Het kabinet voert al jaren een ander en door de Tweede Kamer ondersteund beleid uit.
52.0	Pleit voor de locatie IJmuiden Ver zoals beschreven in het rapport in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie H.3, thema A2.
53.0	Beschrijft het belang van kustbeleving, ontspanning, natuur, de horizon en het aantal mensen dat daarvan geniet en geeft aan dat met windmolens op zichtafstand dit significant zal verminderen.	Zie H.3, thema's B1 en B2.
53.1	Vindt, dat er sprake is van manipulatie van de publieke opinie door misinformatie en vindt dat de procedure daarmee oneigenlijk is.	Het kabinet herkent zich niet in dit geschetste beeld.
53.2	Is van mening, dat de meerkosten voor plaatsing verder op zee opwegen tegen de last van het in het zicht plaatsen. Stelt dat windmolens beter op land langs snelwegen kunnen worden geplaatst i.v.m. lagere kosten, onderhoud, energieverlies en minder overlast.	Zie H.3, thema A2 en de motivering in paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK. Ook op land moeten veel windmolens worden geplaatst (doel 6000 MW opgesteld in 2020). De provincies wijzen hiervoor gebieden aan.
54.0	Zienswijze is deels identiek aan nummer 65.0 en 65.3 - 65.5.	Zie reacties op opmerkingen 65.0 en 65.3 - 65.5.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
54.1	Vindt, dat de beoogde besluiten financieel gedreven zijn. Geeft voorts aan, onder verwijzing naar onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon, dat de aanname dat de gebieden Hollandse Kust goedkoper zijn niet klopt i.v.m. verkeerde aannames over aanlegkosten en niet meegenomen optimalisaties in aanbestedingsgrootte en windopbrengsten. Verzoekt, deze punten serieus mee te wegen en de Routekaart te herzien.	In de Routekaart heeft het kabinet toegelicht, dat kosten een belangrijke rol spelen bij de uitbouw van windenergie op zee. Zie ook reactie op opmerking 1.4 en H.3, thema A2. In een brief van de minister van EZ aan de Tweede Kamer reageert hij op het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en concludeert dat IJmuiden Ver, ondanks de ervaring met Borssele I en II, nog steeds veel duurder is dan Hollandse Kust.
54.2	20% minder toeristen vanwege zicht heeft een grote economische impact op de kustgemeenten. Verwijst tevens naar onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon waarin wordt gesteld dat het om 30% minder toeristen gaat.	Volgens het rapport van Motivaction blijft maximaal 10% van de toeristen weg. Op grond van deze uitkomst heeft Decisio gerekend met 10% als 'worst-case' en een bandbreedte. Zie ook H.3, thema B3.
55.0	Geeft aan, dat onderzoek van de Stichting Vrije Horizon de onderbouwing van het voorkeursalternatief Hollandse Kust ondergraaft. Verzoekt om de Ontwerp-Rijksstructuurvisie ongeldig te verklaren.	Zie H.3, thema B3.
55.1	Geeft aan, dat in het planMER (pagina 36) niet wordt vermeld of in de meerkosten van Hollandse Kust (west) en IJmuiden Ver ook de extra opbrengst van windenergie door meer windopbrengst zijn meegenomen. Vraagt om deze tabel uit het planMER te halen. Met het onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon is dit achterhaald en de MER dient zich te beperken tot de milieueffecten.	Het kabinet heeft zijn financiële afweging niet op het planMER gebaseerd, maar gebruik gemaakt van de door bureau Decisio berekende meerkosten. In een brief van de minister van EZ aan de Tweede Kamer reageert hij op het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en concludeert dat IJmuiden Ver, ondanks de ervaring met Borssele I en II, nog steeds veel duurder is dan Hollandse Kust.
55.2	Geeft aan, dat in het planMER bij kimduiking de waarnemingshoogte van de waarnemer ontbreekt. Vraagt het planMER aan te passen met 3 representatieve waarneemhoogtes: ooghoogte midden op het strand, op de boulevard en in een woning, en daarvan een tabel te maken met afstanden i.r.t. de zichtbaarheid van een turbine.	Om niet te veel verwarrende opties in de viewer aan te brengen, is gekozen voor het zicht op ooghoogte op het strand, omdat dit het perspectief is dat door verreweg de meeste bezoekers wordt ervaren. Gebruik van andere ooghoogtes is niet zo nuttig, omdat het geen wijziging zal brengen in de uitkomst van de vergelijking van de alternatieven.
56.0	Zienswijze deels identiek aan 65.0 t/m 65.5.	Zie reacties op opmerkingen 65.0 t/m 65.5.
56.1	Vindt, dat bij de politieke besluitvorming de mening van belanghebbenden terzijde wordt gelegd. Wijst daarbij op de natuur, het vrije uitzicht, onbelemmerde zonondergangen en de knipperende lichten van de windmolens.	Deze mening is wel meegewogen, maar heeft bij het besluit minder zwaar gewogen dan andere argumenten. Zie paragraaf 3.3 van RSV AHK. Voor zichtaspecten: zie H.3, thema's A3 en B2 van dit document.
56.2	Zienswijze is deels identiek aan nummer 28.1 en stelt dat met het onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon is aangetoond dat IJmuiden Ver niet duurder is.	Zie de reactie op zienswijzen 28.1. Zie tevens H.3, thema A2.
56.3	Deel zienswijze identiek aan nummer 28.5.	Zie reactie op opmerking 28.5.
56.4	Geeft aan, dat er naast burgers ook niet naar gemeenten wordt geluisterd en er op de bijeenkomst in Den Haag geen politicus was om te luisteren.	Zie reactie op opmerking 56.1.
57.0	Is voor de locatie IJmuiden Ver.	Zie H.3, thema A2.
57.1	Het huidige plan is funest voor het toerisme.	Zie H.3, thema B3.
57.2	Het huidige plan is gebaseerd op verouderde en foutieve data gelet op voortschrijdend inzicht m.b.t. de meerkosten.	ECN volgt de ontwikkelingen in kosten. Zie ook reactie op opmerking 36.0.
57.3	Het belang van kustbewoners wordt vergeten.	In deze en de vorige zienswijzeprocedure heeft het kabinet van veel kustbewoners standpunten en belangen aangereikt gekregen. Deze zijn vervolgens niet vergeten doch minder zwaarwegend bevonden dan andere argumenten.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
58.0	Is voor windenergie, maar vindt dat met de komst van meer windmolens de horizon en het weidse uitzicht veel meer verstoord worden dan nu al het geval is. Omdat de windmolens door hun kleur ook erg opvallen, stelt indiener voor ze een camouflerende kleur te geven; zoals bij marinefregatten.	De rol van kleur bij zichtbaarheid kan van belang zijn. De kleur wordt nu al zodanig gekozen, dat die zoveel mogelijk wegvalt tegen de achtergrondlucht, maar met in achtneming van de zichtbaarheid voor scheepsverkeer en luchtvaart. Het is echter denkbaar, dat een patroon van banen in verschillende tinten windturbines op deze afstanden minder zichtbaar maakt. Hiertoe zal een nadere verkenning worden uitgevoerd. Het kabinet besluit in de RSV AHK overigens niet over de kleur van windmolens.
58.1	Hoopt, dat de windmolens verder op zee of, als alternatief, ten noorden van de Waddenzee geplaatst worden.	Zie H.3, thema A2. Vlak boven de Waddeneilanden ligt een militair vlieggebied. Daarom ligt het windenergiegebied Ten noorden van de Waddeneilanden verder van de kust.
59.0	Is voorstander van windenergie op zee, ziet economische kansen maar de gevolgen voor recreatie en toerisme moeten beperkt blijven.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
59.1	Is teleurgesteld in het besluit dichterbij de kust. Heeft voorkeur voor IJmuiden Ver.	Zie H.3, thema A2.
59.2	Gevolgen voor het kusttoerisme zijn onvoldoende meegenomen, want die sector kan niet mee profiteren met de extra werkgelegenheid en krijgt wel de lasten door minder bezoekers.	Het kabinet heeft de mogelijke schade aan kusttoerisme anders afgewogen. Zie paragraaf 3.3 in Ontwerp-RSV AHK.
59.3	Verzoekt, om negatieve effecten te compenseren.	Het klopt, dat niet alle gemeenten in Noord-Holland in gelijke mate zullen kunnen profiteren van de extra werkgelegenheid die de aanleg en het onderhoud van de windparken met zich mee zal brengen. Vooralsnog wordt op basis van uitgevoerd onderzoek niet verwacht, dat het effect op de werkgelegenheid dusdanig is, dat compensatie nu aan de orde is. Voor burgers en bedrijven staan civiel- en bestuursrechtelijke middelen open voor een schadeverhaal.
59.4	Heeft twijfels bij het kostenargument om IJmuiden Ver niet als voorkeurslocatie aan te wijzen.	Het kabinet heeft deze twijfel niet. Zie paragraaf 3.3 van RSV en H.3, thema A2.
59.5	Vraagt, of de meevaller bij Borssele benut kan worden om de hogere kosten van IJmuiden Ver te compenseren.	Het 'SDE+'-instrument is niet ingericht om 'meevallers' naar andere projecten over te hevelen. De kosten van windmolenparken worden bij een tenderprocedure zo goed mogelijk door marktpartijen ingeschat. Het kabinet streeft naar een kostenefficiënte uitbouw van windenergie op zee en heeft in de Routekaart aangegeven wat in dat opzicht de achtereenvolgende stappen moeten zijn. Er is ook met de ervaring van Borssele geen reden om daarin verandering aan te brengen. Zie ook reactie op opmerking 36.0.
60.0	Geeft aan, dat er geen economische en financiële onderbouwing voor de kosten voor aanleg en exploitatie is gegeven. Mede omdat ander onderzoek uitwijst dat toeristen zullen wegblijven en dit tot banenverlies leidt.	Bureau Decisio heeft voor deze onderbouwing de cijfers van ECN gebruikt. Mogelijk zal een klein deel van de toeristen wegblijven. Zie verder H.3, thema's A2 en B3.
60.1	Geeft aan, dat de windmolens de horizon en zonsondergang verstoren en de molens veel meer zichtbaar zullen zijn dan door het ministerie wordt beweerd.	Het is niet duidelijk, waarop indiener deze opmerking baseert. Zie verder H.3, thema B3.
60.2	Zienswijze deels identiek aan nummer 47.1.	Zie reactie op opmerking 47.1.
60.3	Zienswijze deels identiek aan nummer 48.3.	Zie de reactie op opmerking 48.3. Zie verder H.3, thema A1.
60.4	Doet de oproep, om recent onderzoek in opdracht van Stichting Vrij Horizon mee te nemen in de besluitvorming.	Dit is geschied. Zie tevens de reactie op zienswijze 36.0.
61.0	Vindt het beoogde besluit een slecht voornemen, bestuurlijk kortzichtig en de motivering deugt niet.	Ter kennisneming.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
61.1	Geeft aan, dat de extra kosten van het alternatief IJmuiden Ver, niet goed onderbouwd zijn en waarschijnlijk lager zijn dan in het ontwerpbesluit beschreven. Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon t.a.v. IJmuiden Ver en op kostenverschillen waarmee gerekend is en de lagere uitkomst van de tender bij windpark Borssele.	De kosten van IJmuiden Ver zijn onderbouwd met de best beschikbare kennis van ECN. In een brief van de minister van EZ aan de Tweede Kamer reageert hij op het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en concludeert dat IJmuiden Ver, ondanks de ervaring met Borssele I en II, nog steeds veel duurder is dan Hollandse Kust. Zie verder H.3, thema A2.
61.2	Stelt, dat de landschappelijke impact veel ernstiger is dan wordt beschreven: 1) omdat alleen naar de 2 kavels van Hollandse Kust Zuid i.p.v. het totale project wordt gekeken, 2) de zichtbaarheidsdata niet kloppen en geen rekening is gehouden met de verbeterde luchtkwaliteit, 3) de Rijksstructuurvisie (in tegenstelling tot het planMER) niet ingaat op dominantie van de windmolens aan de horizon en hun aanblik en 4) verwacht dat de verlichting 's nachts niet zal worden gedimd i.v.m. Schiphol.	<ol style="list-style-type: none"> 1. In het planMER zijn beide aanvullingen van Hollandse Kust vergeleken met de alternatieven. 2. De zichtbaarheidsgegevens kloppen wel, zo is ook het oordeel van de Commissie voor de m.e.r. 3. Zie paragraaf 3.1.2 van de Ontwerp-RSV AHK. 4. De verlichting is niet primair voor het burgervliegverkeer van Schiphol nodig. Het betreft vliegverkeer met helikopters op zee. Het kabinet is voornemens, om de regelgeving voor verlichting zodanig aan te passen dat het mogelijk is de verlichting van windmolens te verminderen. Als eerste stap is daartoe een informatieblad uitgebracht waarmee naarmate het zicht op zee beter is, de lichten meer of minder mogen worden gedimd. Ook wordt het mogelijk dat de verlichting vastbrandend wordt; dus niet meer knippert. Dit alles maakt dat er minder effect op de omgeving is.
61.3	Roemt de huidige schoonheid van de Nederlandse strandkust die straks één van de lelijkste zal worden van Noord-Europa. Geeft aan dat het woongebied zal verloederen en stelt dat er geen rekening is gehouden met de afname van deze kustbeleving.	Het kabinet heeft in o.a. paragraaf 3.3 van de RSV AHK aangegeven hoe het hiermee heeft rekening gehouden.
61.4	Oneens met dat de eerste verstoring in het landschap de ergste is en iedere volgende successievelijk minder zwaar telt.	Ter kennisneming. Uit onderzoek van o.a. bureau Motivaction blijkt dit wel.
61.5	Vindt, dat de energietransitie sneller moet gaan en dat daarvoor IJmuiden Ver een beter alternatief is. Stelt daarvoor een validatie-onderzoek naar IJmuiden Ver voor. En wijst er op dat andere Noordzeelanden ook parken verder op zee bouwen en vraagt waarom Nederland afwijkt.	Een keuze voor IJmuiden Ver leidt niet tot een snellere voortgang van de energietransitie, omdat deze optie minder kosteneffectief is en er daardoor ook minder bereidheid is bij marktpartijen om erin te investeren. Er is mede n.a.v. onderzoeken in opdracht van Stichting Vrije Horizon opnieuw door ECN en Decisio gekeken naar de kostenafweging tussen Hollandse Kust Zuid en Noord i.r.t. IJmuiden Ver. Dit heeft geen substantieel ander beeld opgeleverd. IJmuiden Ver blijft substantieel duurder. Daarom is er geen aanleiding voor een validatie. Zie ook H.3, thema A2. In buurlanden zijn afstand en waterdiepte ook sterk bepalend voor de uitbouw van windenergie op zee.
62.0	Vindt, dat de windmolens alleen buiten het zicht in IJmuiden Ver geplaatst mogen worden.	De kosten hiervan vindt het kabinet te hoog. Zie H.3, thema A2.
63.0	Geeft aan, dat in het aan te wijzen gebied een nog niet ontwikkelde gas-ontdekking en potentiële gas-ontdekkingen liggen. De ontwikkeling daarvan zal door de beoogde plannen bemoeilijkt worden of niet mogelijk kunnen zijn.	Bij de voorbereiding van windkavels in dit deel van Hollandse Kust wordt (net als elders) nauwkeurig gekeken naar mijnbouwbelangen en vindt overleg met bedrijven plaats over de combinatie van mijnbouw en windmolenparken.
63.1	Geeft aan dat een leemte in informatie in het planMER over de aanwezigheid van eventuele <i>prospects</i> zou moeten worden onderzocht voordat de Rijksstructuurvisie wordt vastgesteld. Biedt aan informatie aan te leveren over voornoemde <i>prospects</i> en daarover contact te willen hebben met het ministerie.	Indachtig de reactie op zienwijze 63.0 meent het kabinet te kunnen besluiten over deze RSV. Zie verder de reactie op de voorgaande opmerking.
63.2	Vraagt, of kan worden uitgesloten dat mijnbouwactiviteiten door de ontwikkeling van windparken niet onmogelijk worden gemaakt i.v.m. de ruimtelijke beperkingen ervan of hogere kosten door uitwijken naar minder optimale locaties.	Zie de reactie op opmerking 63.0.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
63.3	Is van mening, dat de in de Beleidsnota Noordzee genoemde acties (planperiode 2016-2021) inzake helikopterbereikbaarheid dienen te worden uitgevoerd voordat de Rijksstructuurvisie wordt vastgesteld en dat de resultaten ervan moeten worden meegenomen in de beoordeling van de varianten en de besluitvorming.	Deze acties zijn opgepakt. Voor de <i>Helicopter Main Routes</i> geldt dat deze boven het windenergiegebied Hollandse Kust (noord) liggen. Dit heeft als consequentie dat de ondergrens van de vliegzone zal worden verschoven naar 1000 voet boven de tiphoogte van de windmolens en dat nader zal worden onderzocht of een verplaatsing mogelijk is en of aanvullende maatregelen nodig zijn. Doordat in de praktijk al op ten minste 2000 voet wordt gevlogen, levert dit echter geen directe problemen op omdat de molens lager zullen zijn dan 1000 voet. Voor zogturbulentie heeft het NLR onderzoek uitgevoerd en opgeleverd. In dat onderzoek worden veilige afstanden tot turbines en windparken geadviseerd. Concreet komt dit neer op afstanden kleiner dan 1 NM. Deze resultaten dienen vervolgens als input voor het onderzoek dat kijkt naar een goede operationele en veilige helikopterbereikbaarheid van mijnbouwplatforms, waar onder de toepasbaarheid van segmentbenadering. Dit onderzoek is onlangs aanbesteed. Beoogd wordt, om deze studie in 2017 af te ronden.
64.0	Spreekt positieve steun uit. Ziet absolute noodzaak van groot-schalige inzet van windenergie op zee met een tijdige en efficiënte realisatie als overstijgend belang.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
64.1	Begrijpt, dat toevoeging 10-12 NM nodig is voor de optimalisatie van het windenergiegebied.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
64.2	Benadrukt regionaal belang Hollandse Kust. Ziet de offshore-windsector als een duurzaam economisch cluster in de regio, zowel op economisch als maatschappelijk vlak. Voorbeelden zijn versterking van bestaand bedrijfsleven, uitbreiding van haven-gerelateerde activiteiten, versterking van de arbeidsmarkt, bijdrage aan de optimalisatie en onderhoud van elektrische infrastructuur voor offshore-wind.	Het kabinet deelt deze visie.
64.3	Streeft naar samenwerking binnen de regio en (inter)nationaal samen met het Wind@work 2.0 Programma Noordzeekanaal.	Ter kennisneming.
64.4	Zoekt naar mogelijkheden voor een energiehaven. Uitbreiding om extra overslagruimte te creëren in de Averijhaven.	Ter kennisneming.
64.5	Inspreker is een netwerk van 75 bedrijven, twee zeehavens (Haven van Amsterdam en Zeehaven IJmuiden) en wordt ondersteund door gemeentes rondom het Noordzeekanaalgebied. Richt zich op de toelevering en maatwerk voor klanten in de (maritieme) logistiek en de maakindustrie.	Ter kennisneming.
65.0	Geeft aan, dat er te veel pagina's informatie aan indieners wordt toegestuurd en dat in eerdere reactiedocumenten niet juist, onvolledig en met een doelredenering op zienswijzen wordt ingegaan.	Het kabinet streeft naar openheid over alle informatie die het bij zijn besluit gebruikt. De kritiek op het vorige Reactiedocument is niet feitelijk onderbouwd en wordt niet gedeeld.
65.1	Vindt, dat het beoogde besluit overbodig is en de keuze voor Hollandse Kust t.o.v. IJmuiden Ver financieel gedreven is. Geeft aan dat IJmuiden Ver op andere aspecten beter scoort. Met verwijzing naar onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon, vindt indiener dat het kostenvoordeel van de gebieden Hollandse Kust niet meer valide is door achterhaalde gegevens en verkeerde aannames in de onderzoeken behorend bij het beoogde besluit. Verzoekt, deze punten serieus mee te wegen en de Routekaart te herzien.	In de Routekaart heeft het kabinet toegelicht dat kosten een belangrijke rol spelen bij de uitbouw van windenergie op zee. In een brief van de minister van EZ aan de Tweede Kamer (nov.2016) reageert hij op het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en concludeert dat IJmuiden Ver, ondanks de ervaring met Borssele I en II, nog steeds veel duurder is dan Hollandse Kust. Zie ook H.3, thema A2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
65.2	Geeft aan, dat het onderzoek, de gebruikte visualisaties en de cijfers inzake zichtbaarheid onjuist en bewust misleidend zijn.	In de viewer en foto's zijn wetenschappelijke gegevens over de (maximale) hoogte van de windmolens, de afstanden, verschillende tijdstippen en weersomstandigheden en de kromming van de aarde meegenomen. Zowel de bestaande als de nieuwe windmolens zijn in de beelden opgenomen. Het kabinet herkent zich derhalve niet in het geschetste beeld. Zie verder H.3, thema B2.
65.3	Geeft aan, dat voor recreatie en werkgelegenheid er sprake is van misleidend gebruik van studies en er geen rekening gehouden is met onzekerheden over de effecten op kustrecreatie. Stelt dat de studies tevens geen juiste weergave geven van de werkelijkheid en de afname van toeristen. Wijst daarbij op onderzoek/enquêtes in opdracht van Stichting Vrije Horizon over de invloed van windmolens op strandbezoek.	Het kabinet acht de onderzoeken van bureaus Decisio en Motivaction wel betrouwbaar en wijst erop, dat bureau Decisio een worstcasebenadering toepast. Dit onderzoek komt tot andere conclusies dan de onderzoek waarop gewezen wordt.
65.4	Geeft aan, dat de door Decisio berekende werkgelegenheidseffecten een onderschatting zijn door andere aannames in de MKBA-berekeningen en een onjuiste omrijdfactor. Wijst op aanvullend onderzoek van Misset Horeca op basis waarvan berekeningen kunnen worden gemaakt waarin de impact van effecten aanmerkelijk hoger is dan in de Rijksstructuurvisie wordt voorgesteld. Verzoekt om een correctie daarvan.	Ook de door Decisio berekende effecten op werkgelegenheid in het toerisme zijn gebaseerd op een worstcasebenadering. Gelet op de uitkomst van het onderzoek van Motivaction (overschatting van effecten) wordt een beperkt effect op het toerisme verwacht.
65.5	Er is geen rekening gehouden met aspecten die niet in geld te vatten zijn, zoals de waarde van uitzicht, uniciteit van de kust, de weidsheid van de lege horizon, de zonsondergang en de kustbeleving. Vraagt wat de minister van de waarde van beleving vindt.	Wat niet is uit te drukken in geldbedragen, kan wel politiek worden afgewogen. Zie ook H.3, thema's A3 en B1 en B2.
65.6	Eist een nieuwe berekening voor IJmuiden Ver waarin de resultaten van het onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon zijn verwerkt.	ECN volgt de ontwikkeling in kosten op de voet. Gevraagde onderzoek is uitgevoerd; zie reactie op opmerking 36.0. Het kabinet gaat in zijn definitieve besluit over deze RSV AHK opnieuw en geactualiseerd in op de kosten van alternatieve gebieden.
66.0	Geeft aan, niet tegen windenergie te zijn maar verzoekt te kiezen voor IJmuiden Ver in verband met de zichteffecten.	IJmuiden Ver is onderzocht in de studie van bureau Decisio en erg duur gebleken. Zie ook reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2 van het algemene deel van dit Reactiedocument.
66.1	Geeft aan, dat door de komst van meer windparken naast Luchterduinen, de dominantie van de windparken toeneemt en deze ervoor zorgt dat er geen vrij zicht meer mogelijk is.	Is meegewogen. Vanwege de kernkwaliteiten van de kust wijst de Rijksstructuurvisie AHK alleen twee stroken tussen 10-12 NM aan. De twee aangewezen aanvullingen vallen optisch grotendeels samen met al eerder aangewezen windenergiegebieden. Hiermee wordt de aantasting van genoemd uitzicht op de vrije horizon zo veel mogelijk beperkt. Zie tevens H.3, thema's A3, B1 en B2.
66.2	Verzoekt het ministerie om opheldering in de relatie van het Kustpact versus de Rijksstructuurvisie hoe het bescherming van de kust mogelijk acht in combinatie met windmolens dicht bij de kust. Het gaat daarbij om de waarden van bescherming en behoud van collectieve waarden van de Nederlandse kust enerzijds en de ruimtelijk economische ontwikkeling van de kustzone anderzijds.	Zie de reactie op zienswijze 44.1. Zie ook H.3, thema A3.
66.3	Vraagt zich af, in hoeverre de uitkomsten van het belevingsonderzoek een goede weergave van de werkelijkheid zijn. De uitkomsten laten ruimte voor discussie, zoals het aanzienlijke verschil tussen de impliciete en expliciete methode.	Om deze reden heeft bureau Decisio gerekend met 10% wegblijven van toeristen, hetgeen een worstcasebenadering is. Daarnaast is gerekend met een bandbreedte. Bureau Motivaction geeft aan dat de expliciete vraagmethode een overschatting oplevert en verwacht slechts beperkte effecten op het toerisme.
66.4	Geeft aan, dat bij de uitkomsten van het Decisio-onderzoek moet worden aangetekend dat de mogelijke negatieve effecten op de strandrecreatie een structureel negatief effect hebben op de bestaande werkgelegenheid. Inspreker geeft aan, dat de positieve effecten alleen zeer lokaal zijn en een deel ervan bovendien niet structureel.	Het kabinet onderkent, dat niet alle kustgemeenten op gelijke wijze voordeel hebben van de toename van werkgelegenheid door de aanleg en het onderhoud van windmolenparken. Of de mogelijke effecten op toerisme structureel zijn, moet blijken. Er is ook onderzoek dat snelle gewinning aantoont (Memo bureau Decisio, juni 2016). Verder komt deze opmerking overeen met het rapport van bureau Decisio dat het kabinet heeft gebruikt bij zijn besluit.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
66.5	Geeft aan, dat bij de meerkosten van IJmuiden Ver onvoldoende rekening is gehouden met de hogere windopbrengst, voordelen van een grotere aanbesteding, onzekerheid met betrekking tot de noodzaak van het gebruik van zowel IJmuiden Ver als alle mogelijke locaties in de 10-12 NM en de laatste berichten over de dalende kosten zoals bij Borssele.	In zijn advies over de kosten in IJmuiden Ver heeft ECN rekening gehouden met genoemde aspecten. De veronderstellingen achter de uitkomst van de tender Borssele I en II zijn geanalyseerd. In het definitieve besluit over de RSV AHK gaat het kabinet hierop in.
66.6	Vindt, dat men is meegezogen in het proces. Er weinig met de input vanuit Bloemendaal is gedaan. Gaandeweg de hoofddoelstelling van de ruimtelijke ordening: "bescherming van ruimtelijke kwaliteit" ondergesneeuwd is door onderzoek en technische informatie.	Het kabinet heeft in achtereenvolgende besluiten steeds helder aangegeven welke volgende stappen zullen worden gezet. De daarbij behorende besluiten worden dan steeds concreter. Zie ook H.2 van dit Reactiedocument.
67.0	Is het niet eens met de plaatsing van windmolens binnen de 12 NM en vindt dat die in IJmuiden Ver geplaatst moeten worden.	Ter kennisneming. Zie ook H.3, thema A2.
67.1	Geeft aan, dat de bestaande windparken al goed zichtbaar zijn en de nieuwe windmolens, die hoger zijn, het vrije uitzicht verder sterk zullen belemmeren.	Het staat nog niet vast, hoe hoog de windmolens in Hollandse Kust (noord en zuid) zullen zijn. Dat bepaalt de initiatiefnemer. De RSV AHK maakt een keuze uit de range 4 - 10 MW mogelijk. Verder geven het kavelbesluiten Hollandse Kust I en II een beperking aan de hoogte: 250 m tiphoogte; dat beperkt de masthoogte tot 140 m.
67.2	Wijst op de besluitvorming voor windpark Gemini (55km uit de kust) i.r.t. de nu voorgestelde gebieden. Vindt dat dezelfde voorwaarden moeten worden gehanteerd als bij Gemini inzake kustbewoning, toerisme en natuurwaarden en de nieuwe windparken minimaal 50 km van de kust moeten liggen.	De ligging van de windmolenparken Gemini en het windenergiegebied ten noorden van de Waddeneilanden zijn alleen bepaald door de aanwezigheid van een militair vlieggebied direct ten noorden van de eilanden en de meer naar het noorden gelegen scheepvaartroute.
67.3	Wijst op onderzoek van Stichting Vrije Horizon en dat IJmuiden Ver een kostenbesparing kan opleveren.	Zie de reactie op opmerking 36.0.
68.0	Staat positief tegenover windenergie op zee.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
68.1	Vraagt het toestaan van visserij en toeristische vaart in windparken.	In de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is opgenomen dat vanaf 2017 in principe in alle operationele windparken op zee – met uitzondering van de Gemini-parken – doorvaart en medegebruik onder een aantal voorwaarden mogelijk wordt gemaakt. Op basis van monitoring en evaluatie van de vanaf 2017 opengestelde parken (gedurende twee hoogseizoenen na de openstelling) kan medio 2020 een eventuele aanpassing van de beleidsregels alsmede van de besluiten tot de instelling van een veiligheidszone plaatsvinden. Hierbij zal ook op basis van de kosten en baten (en financierbaarheid) een afweging moeten worden gemaakt.
68.2	Ziet grote economische kansen voor bedrijven in de regio. Vraagt aandacht te hebben voor regionale initiatieven als Techport IJmond, Wind@Work Noordzeekanaalgebied en de Energiehavens en vraagt dit landelijk te ondersteunen en waar mogelijk te faciliteren.	Conform de reactie op opmerking 42.2 doet het kabinet in dit beleidsbesluit geen toezegging. Wel meent het dat de zeehavens in provincie Noord-Holland voordeel kunnen hebben van de bouw en het onderhoud van windmolenparken.
68.3	Vraagt, om zowel economische als duurzaamheids redenen, nadrukkelijk aandacht om stimulatie en facilitatie vanuit de Rijksoverheid.	Conform de reactie op opmerking 42.3 meent het kabinet dat dit primair een regionale beleidsopgave is. De energietransitie wordt op diverse manieren door het kabinet gestimuleerd en gefaciliteerd. Zie het Energierapport 2016.
69.0	Is voor windenergie op zee, maar verzoekt om geen stroken aan te wijzen die 2 NM dichterbij de kust liggen waardoor er extra aantasting van de horizon- en kustbeleving overdag en 's nachts ontstaat.	Ter kennisneming. In paragraaf 3.3 van de RSV AHK heeft het kabinet een andere afweging gemaakt.
69.1	Geeft aan, dat in het belevingsonderzoek de effecten overdag en op toeristen zijn meegenomen, maar niet voor bewoners en tijdens de nacht.	Dit is juist. Dat laat onverlet dat bij de besluitvorming wel naar de belangen van bewoners is gekeken, evenals de effecten 's nachts. Zie verder H.3, thema's A3, B1 en B2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
69.2	De keuze voor de eerder aangewezen gebieden is gebaseerd op kennis, techniek en kosten van nu. Wijst op marktinnovaties en kostenverlagingen bij de tender voor windpark Borssele en verwacht daardoor dat de uitbreiding binnen de 12 NM niet nodig is voor de gewenste energieopbrengst.	Naar aanleiding van de tender voor Borssele is opnieuw naar kosten gekeken. Zie verder de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
69.3	Vindt, dat de uitbreiding binnen de 12 NM economisch georiënteerd is en niet van nationaal belang is. Stelt dat de Rijksoverheid daardoor een besluit neemt dat strijdig is met haar eigen beleiduitgangspunten uit de Beleidsnota Noordzee 2016-2021.	Economie en beperking van de rijksuitgaven zijn nationale belangen, net als de energietransitie en de kernkwaliteiten van de kust. Het voorgenomen besluit past in genoemde Beleidsnota. Zie ook de reactie op zienswijze 70.0.
70.0	Geeft aan, dat ingevolge huidige Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee (2014) de afstand tussen kust en windparken minimaal 12 NM moet zijn. Dit in verband met de zichtbaarheid.	Het Nationale Waterplan 2016-2021 staat windmolenparken binnen de 12 NM-grens onder voorwaarden toe. Deze voorwaarde is, dat er een nationaal belang aan de orde moet zijn.
70.1	Het uitzicht is storend vanwege de ronddraaiende wieken en de aanwezige verlichting. Door de minimale afstand kleiner te maken wordt de zichtbaarheid vergroot.	Recht voor de kust van het Westland ligt geen windenergiegebied en komen geen windmolenparken. De zuidgrens van windenergiegebied Hollandse Kust (Zuid) ligt recht voor Scheveningen. De dominantie van windmolenparken in dit gebied zal voor een strandbezoeker bij het Westland dus altijd minder groot zijn dan meer naar het noorden. Zie verder H.3, thema A3.
70.2	Het huidige uitzicht wordt voor belangrijk deel al gevormd door uitzicht op de Maasvlakte en daarop aanwezige bouwwerken. Door de afstand te verkleinen wordt het uitzicht verder aangetast.	Zie vorige reactie.
70.3	Geeft aan, dat realisatie van windenergiegebieden binnen de 12 NM ongewenst is. Verzoekt, om de minimale afstand van 12 NM te handhaven.	Ter kennisneming.
71.0	Is tegen windenergie op zee en stelt voor dat de windmolens op land geplaatst worden, waar ook de meeste energie wordt verbruikt.	De meeste locaties in Nederland die geschikt zijn voor grootschalige windmolenparken liggen in de Noordzee en buiten de Randstad. Windmolenparken in de gebieden Hollandse Kust liggen dus relatief dicht bij de vraag naar stroom.
71.1	Vindt, dat windmolens op zee het uitzicht en de rust bederven. De zee wordt een industrieterrein met een hek van windmolens.	Zie H.3, thema B2.
71.2	Stelt voor, het geld voor windenergie op zee een andere bestemmingen te geven, zoals gratis openbaar vervoer.	De inzet van het kabinet op de energietransitie vraagt om een tijdelijke ondersteuning van windenergie.
72.0	Stelt, dat als het in Duitsland en Denemarken 30 km uit de kust staat, dan in Nederland ook.	Ook in Duitsland en Denemarken liggen windmolenparken ten dele dicht bij de kust, zowel in de Noordzee, maar vooral in de Oostzee.
73.0	Geeft aan, dat de huidige plannen een aanslag op de leefomgeving en kustbeleving van indier zijn en zich gedwongen ziet te verhuizen.	Ter kennisneming. Zie ook H.3, thema B1.
73.1	Geeft aan, dat de windmolens grote economische schade zullen toebrengen aan de badplaatsen. Vindt dat een integrale afweging tussen de reële extra kosten voor IJmuiden Ver en alle gemiste opbrengsten uit toerisme nog plaats moet vinden.	Deze integrale afweging beschrijft het kabinet in paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK.
73.2	Wijst op de kwaliteiten en beleving van de kust, welke niet teniet worden gedaan bij plaatsing van de windmolens in IJmuiden Ver.	Zie H.3, thema's A2 en A3.
73.3	Stelt, dat windmolens niet rendabel en duurzaam zijn t.o.v. alternatieven voor duurzame energieopwekking. Geeft aan dat windmolens niet bijdragen aan het bereiken van de doelstellingen van het Energieakkoord.	Het kabinet heeft zijn beleid op adviezen gebaseerd van gezaghebbende instellingen. Die geven aan, dat windenergie de goedkoopste grootschalige optie is. Zie ook het Energierapport van jan. 2016.
73.4	Vindt, gelet op het niet duurzame karakter van windmolens dat ze daar geplaatst moeten worden waar ze het minste schade toebrengen: IJmuiden Ver.	Zie H.3, thema A2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
73.5	Mist een analyse van de gevolgen van grootschalige windenergie op de stabiliteit van het elektriciteitsnet.	Deze analyse is al uitgevoerd in de Haalbaarheidsstudie. Zie Routekaart (brief). Windstroom uit zee is goed inpasbaar in het landelijke transportnet.
73.6	Verzoekt een nadere onderbouwing van de kosten met ervaringscijfers en uitsplitsing naar de verschillende posten waaruit de kosten bestaan en wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
73.7	Geeft n.a.v. eigen onderzoek aan, dat de effecten op toerisme veel groter zijn dan in het Decisio-onderzoek wordt beschreven.	Het kabinet meent dat de onderzoeken van bureaus Motivaction en Decisio voldoende betrouwbaar zijn voor het nemen van een goed besluit.
73.8	Geeft aan, dat de windmolens meer effecten kunnen veroorzaken en wijst daarbij op zeevlam.	Het optreden van koude zee mist ('zeevlam') kan niet aan windmolenparken op zee worden toegeschreven, omdat het alleen ontstaat bij warme dagen in het voorjaar waarbij warme lucht vanaf land naar de zee stroomt.
73.9	Geeft n.a.v. eerdere zienswijzen en de kabinetsreactie daarop aan, dat de keuze voor uitbreidingen binnen de 12 NM gebaseerd is op verkeerde veronderstellingen en feiten ten aanzien van de kosten en effectiviteit, en er nieuwe feiten beschikbaar zijn.	Zie reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
73.10	Geeft aan, dat er in het proces geen ruimte is om de methoden achter de onderzoeken van Decisio en Motivaction te commentariëren. Geeft aan dat eerder ingediende rapporten (Stol en Salman) niet worden betrokken bij de besluitvorming.	Het kabinet meent dat de onderzoeken van bureaus Motivaction en Decisio voldoende betrouwbaar zijn voor het nemen van een goed besluit.
73.11	Stelt, dat de eerdere Rijksstructuurvisie Wind op Zee (2014) aangeeft dat een hekwerk binnen de 12 NM niet mag.	Het eerste en tweede Nationale Waterplan bieden deze ruimte onder voorwaarden wel.
73.12	De procedures voor de kavelbesluiten Hollandse Kust I en II en Ontwerp-Rijksstructuurvisie zijn gecombineerd. Indiener gaat ervan uit dat integrale besluitvorming plaatsvindt, aangevuld met de nieuwe inzichten over kostenaspecten, beleving, toerisme en de tender bij Borssele.	Deze twee besluiten worden binnen de Rijksoverheid goed afgestemd, maar worden gebaseerd op die informatie die voor elk specifiek besluit vereist is.
74.0	Geeft aan, dat een aantal winningsvergunningen en een platform resp. in en binnen het invloedsgebied van het windgebied Hollandse Kust Zuid liggen.	Dit is het kabinet bekend.
74.1	Verzoekt, om uitvoering van onderzoek t.b.v. helikopterbereikbaarheid.	Zie reactie op opmerking 63.3 en H.2 van het algemene deel van dit Reactiedocument.
75.0	Zienswijze is deels identiek aan nummer 65.	Zie de reactie op opmerkingen 65.
75.1	Vraagt zich af, wie het recht heeft om ons vrije uitzicht op zee, voor altijd dag en nacht te verpesten.	Het uitzicht op zee is niemands eigendom. De Rijksoverheid heeft de wettelijke bevoegdheid om besluiten te nemen over het ruimtegebruik op zee. Dit doet ze gemotiveerd.
76.0	Geeft aan, dat de voorgestelde positionering van de windmolens het vrije zicht, de uniciteit van de kust en de vrije natuurbeleving teniet doet.	De woordkeuze 'teniet doen' deelt het kabinet niet. Zie verder H.3, thema's A3, B1 en B2.
76.1	De plannen hebben een negatief effect op het toerisme in Noordwijk en dat brengt onverantwoorde economische schade toe aan de regio.	De afweging om deze schade verantwoord te achten motiveert het kabinet in paragraaf 3.3 van de RSV AHK.
76.2	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon t.a.v. het goedkoper kunnen realiseren van het alternatief IJmuiden Ver. Verwacht dat het onderhoud voor meerdere windparken duurder is dan 1 groot park: IJmuiden Ver.	Zie reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
76.3	Stelt, dat het MER IJmuiden Ver zal ondersteunen i.p.v. het huidige plan. Dat de negatieve verstoring van ecologie kleiner en economische opbrengst groter is dan wordt beschreven. Verzoekt te kiezen voor IJmuiden Ver.	Voor IJmuiden Ver: zie H.3, thema A2 en voor ecologie H.3, thema D1.
77.0	Geeft aan, dat het MER onterecht verwijst naar het Energieakkoord wat betreft 5mln. huishoudens die van stroom moeten worden voorzien en 16% duurzame energie in 2023. Dit staat daar zo niet in.	Dit betreft inderdaad geen citaat, maar een beschrijving van de inzet op duurzame energie.
77.1	Concludeert, dat het MER misleidende passages bevat over 5mln. huishoudens i.r.t. het op te wekken energiepotentieel van de huidige plannen. Verzoekt deze passage te schrappen.	Niet duidelijk is, waarom dit misleidend is. De genoemde aantallen zijn correct.
77.2	Stelt, dat door de plaatsing binnen de 12 NM omwille van kosten-efficiëntie is gekozen voor een minimale energieopbrengst vanwege lagere windsnelheden dan verder op zee. Dit heeft ook effect op de mogelijkheden tot vermindering van CO ₂ , opwarming van de aarde, overstromingen, etc.	Het verschil in elektriciteitsopbrengst is minder groot dan indiener aangeeft. Met de bouw van 2100 MW aan windmolens in de gebieden Hollandse Kust (noord en zuid) kan het doel voor 2023 tegen aanvaardbare kosten worden bereikt. Na 2023 kunnen andere windenergiegebieden op zee worden gebruikt als de kosten aanvaardbaar zijn.
77.3	Verzoekt, in het planMER voornoemde negatieve effecten te benoemen en zichtbaar te maken dat de Routekaart- en Voorkeursvariant zeer slecht scoren voor het milieu.	Het planMER behoeft geen aanpassing.
77.4	Geeft aan, dat de onderbouwing van de extra kosten voor de alternatieve gebieden niet klopt en veel lager zijn dan in het planMER beschreven.	ECN volgt de kosten van windenergie op zee op de voet. Zie ook reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
77.5	Vraagt, of in het planMER rekening is gehouden met het leef- en eet-gedrag van orka's.	De orka is geen vaste soort van de Noordzee en wordt daarom niet beschermd door de natuurbeschermingswetgeving.
77.6	Stelt, dat het planMER onjuist stelt dat de landschappelijke impact kan wordt beperkt door windmolens toe te passen met een groter vermogen zodat er minder nodig zijn. Hogere molens zijn juist meer en dominanter zichtbaar.	Hogere windmolens dichtbij de kust zijn beter zichtbaar, maar windmolenparken als geheel scoren gunstiger dan indiener stelt en zijn bovendien minder schadelijk voor vogels.
78.0	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en geeft aan dat windmolens binnen de 12 NM niet nodig zijn en IJmuiden Ver een goed alternatief is, mede door de verbeterde techniek van windmolens en financiële optimalisaties.	Voor reactie op onderzoek van Stichting Vrije Horizon wordt verwezen naar reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
78.1	Geeft aan, dat kustbeleving voor indiener als bewoner en voor toeristen onnodig verslechtert door onnodige horizonvervuiling en verrommeling. Niet alleen overdag maar ook 's nachts i.v.m. verlichting op de windmolens.	Zie H.3, thema's A3, B1 en B2.
78.2	Geeft aan, dat windmolens verder op zee tot minder effecten op toerisme en aanverwante bedrijvigheid zal leiden dan dichtbij de kust.	Dit is op zich juist. Vanwege de hogere kosten voor windmolenparken verder op zee, maakt het kabinet echter een andere afweging.
78.3	Verzoekt, om de huidige plannen te schrappen.	Het kabinet ziet daartoe geen reden. Zie kabinetsbesluiten over de RSV AHK.
79.0	Brengt in, dat om de natuur te sparen verplaatsing naar alternatieven als Hollandse Kust (west) of IJmuiden Ver, vanuit het voorzorgsprincipe noodzakelijk is.	Het voorzorgsbeginsel werkt niet zo. Op grond van het planMER is een zgn. Passende Beoordeling conform de Natuurbeschermingswet uitgevoerd waaruit volgt dat significante effecten op de beschermde natuur kunnen worden uitgesloten.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
79.1	Verzoekt, om verplaatsing naar IJmuiden Ver i.v.m. de effecten op bruinvissen en zeehonden. Dit effect wordt groter naarmate het parken betreft die dichterbij de Waddenzee liggen.	Zie reactie op vorige opmerking. Bruinvis komt trouwens niet speciaal in de buurt van de Waddenzee voor, maar is over een groot deel van de Noordzee verspreid en is dus niet locatiegevoelig. Met de hogere dichtheden van zeehonden voor de Hollandse Kust en in de richting van de Waddenzee is rekening gehouden. Verstoringafstanden zijn echter vrij klein waardoor slechts een klein percentage van de gehele populatie wordt beïnvloed. Daarnaast zullen de zeehonden meeprofiteren van de verschillende mitigerende maatregelen die zijn vastgesteld in het kavelbesluit. Het gaat hierbij om het tijdelijk verjagen van dieren voorafgaand aan hei-activiteiten en het beperken van de hoeveelheid onderwatergeluid tijdens hei-activiteiten.
79.2	Geeft aan, dat het ontwerpbesluit strijdig is met de Flora- en faunawet (art. 9) en Wet windenergie op zee (art. 6) i.r.t. het opzettelijk doden en verwonden van de ruige dwergvleermuis. Dit vergt verplaatsing naar IJmuiden Ver i.p.v. mitigerende maatregelen om effecten uit te kunnen sluiten.	De Flora- en faunawet wordt hier onjuist geïnterpreteerd. Zie ook de regeling van de ontheffing in deze wet. Er is geen informatie voorhanden waaruit blijkt dat het vóórkomen van vleermuizen onderscheidend is voor de verschillende windenergiegebieden. Wel is bekend dat het overgrote deel van vleermuizen op de Noordzee behoort tot de ruige dwergvleermuis. Deze soort migreert van Nederland richting het Verenigd Koninkrijk en vice versa. De verwachting is, dat de locatie van de windparken daarom niet uit maakt wat betreft het aantal aanvaringslachtoffers. De aanname van 1 aanvaringslachtoffer per turbine is gebaseerd op studies op land. Daarmee is het de best beschikbare kennis die er op dit moment is. Vleermuisaanvaringen met windturbines zijn niet redelijkerwijs te voorkomen met de voorgesteld mitigerende maatregel en daarom is hierop een toetsing gedaan aan de Ffwet en de Wet Woz in het kavelbesluit, en is er onderbouwd dat de vleermuispopulaties de negatieve effecten kunnen opvangen. De Commissie voor de m.e.r. heeft het planMER een positief toetsingsadvies gegeven.
79.3	Geeft aan, dat IJmuiden Ver een betaalbaar alternatief is.	Zie H.3, thema A2. Zie tevens de reactie op zienswijze 36.0. Zie Notitie Reikwijdte en Detailniveau en paragraaf 3.1 van de Ontwerp-RSV AHK.
79.4	Vraagt, hoe windenergie op zee later uitgebreid kan worden als met de huidige plannen voor 4500 MW al de Nederlandse PBR-grens bereikt wordt? Stelt voor nu te besluiten tot 6600MW op IJmuiden Ver en een bijbehorende analyse voor vogelsterfte uit te voeren.	Het planMER heeft effecten op vogels getoetst aan de norm voor Potential Biological Removal (PBR), en constateert dat daaronder kan worden gebleven. Hieruit vloeit niet voort dat met de bouw van andere, nieuwe windmolenparken na 2023 deze norm wordt overschreden. Dit moet steeds weer worden bezien.
79.5	IJmuiden Ver heeft de voorkeur n.a.v. recent onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon. Vasthouden aan de Routekaart zonder de andere reeds aangewezen locaties als volwaardig alternatief mee te nemen is onbehoorlijk bestuur.	Zie reactie op opmerking 36.0. Zie H.3, thema A2.
79.6	Stelt, dat op IJmuiden Ver de drievoudige turbinecapaciteit geplaatst kan worden. N.a.v. de tender voor Borssele kost dit minder dan wanneer uitgegaan wordt van de oorspronkelijke 'SDE+'-berekeningen.	Aan zoveel capaciteit is tot 2023 geen behoefte; zie de Routekaart. Maar bovendien is het vanwege nog uit te voeren onderzoeken lastig om in dit gebied voor 2023 windparken te bouwen. Volgende kabinetten dienen te besluiten over het gebruiken van de capaciteit van dit gebied.
79.7	Geeft aan, dat windmolens op IJmuiden Ver eerder en meer energie leveren.	Windmolens leveren in IJmuiden Ver wel meer energie, maar niet eerder vanwege nog te verrichten onderzoek.
79.8	De manier waarop in de documenten de varianten van naam wisselen, alternatieven soms worden weggelaten en niet fatsoenlijk worden beschreven, zoals IJmuiden Ver met 6000 MW, getuigt van manipulatie en onbehoorlijk bestuur.	Het kabinet herkent zich niet in deze kritiek. Voor IJmuiden Ver: zie H.3, thema A2.
79.9	Vindt de inconsistente in de beschrijving van oppervlaktes ergerlijk en getuigen van onbehoorlijk bestuur. Stelt, dat een antwoord dat de coördinaten in een tabel staan vermeld onvoldoende is.	Het kabinet herkent zich niet in deze kritiek.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
79.10	Mist de onderbouwing of duidelijke referentie van de 6 MW/km ² die strikt gehandhaafd wordt.	Zie de Haalbaarheidsstudie. Hierop baseert het planMER zich. Ook de planMER-en voor Borssele I en II maken duidelijk dat rond 6 MW/km ² een grens ligt.
79.11	Mist tevens de voorwaarde, dat er gestreefd moet worden de 700/2 MW zover mogelijk in het gebied te plaatsen.	Een begrijpelijke suggestie. Doch dit is niet aan de orde bij het nemen besluit over de aanvulling van Hollandse Kust. Mogelijk wel bij een kavelbesluit over een gebied dat (deels) binnen de 12-mijlszone ligt.
80.0	Vindt, dat er geen/onvoldoende onderbouwing is voor de kosten van de aanleg en exploitatie van de windmolenparken.	ECN heeft de beste informatie hierover van eind 2015 aan bureau Decisio geleverd.
80.1	Stelt, dat IJmuiden Ver nog steeds niet serieus genomen wordt en wijst met klem op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0.
80.2	Zienswijze deels identiek aan nummer 47.1.	Zie reactie op opmerking 47.1.
80.3	Vraagt, waarom niet voor IJmuiden Ver wordt gekozen en niet wordt gekeken naar andere manieren van energieopwekking op zee.	Op basis van de Routekaart is IJmuiden Ver geen alternatief. Zie ook paragraaf 3.1 van Ontwerp-RSV AHK. In het planMER is het wel gebruikt bij het samenstellen van alternatieven. Voor andere alternatieven dan zeewind: zie H.3, thema A1.
80.4	Vraagt aandacht voor de ruimtedruk in deze regio en dat de weidse horizon, de rust en vrijheid die de zee uitstraalt en de prachtige zonsondergangen belangrijk zijn voor de leefomgeving. Roept op dit niet te verknoeien. De windmolens zijn veel meer dagen per jaar zichtbaar dan door het ministerie wordt beweerd.	Zie H.3, thema's A3 en B1 en B2. Het kabinet vindt de door Motivaction gebruikte gegevens over zichtbaarheid wel betrouwbaar.
80.5	Geeft aan, dat de huidige plannen afbreuk doen aan het draagvlak voor de energietransitie terwijl bij IJmuiden Ver zonder weerstand direct begonnen kan worden.	In beginsel zijn alle windenergiegebieden op de Noordzee nodig voor de energietransitie. De gesuggereerde snelheid kan niet gemaakt worden vanwege het vele nog te verrichten onderzoek. Zie verder H.3, thema A2.
81.0	Stelt, dat de huidige plannen de horizon/kustlijn van de Noordzee gaan verpesten voor nu en alle generaties hierna. Behoud van een prachtige kustlijn/horizon is historisch en cultureel van groot belang en waarde.	Zie H.3, thema's A3 en B1, B2 en D3.
81.1	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en dat financiële argumentatie van het huidige plannen onjuist is.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0.
81.2	IJmuiden Ver is een goed alternatief zowel ecologisch als landschappelijk. Het levert ook minder overlast op voor scheepvaart, mijnbouw en visserij.	Voor IJmuiden Ver: zie H.3, thema A2.
81.3	Geeft aan, dat er enerzijds veel wordt gedaan om de stranden mooi en aantrekkelijk te houden, maar er anderzijds nu een vervuilde horizon komt en dan behoren prachtige zonsondergangen tot het verleden.	Zie H.3, thema B2.
81.4	Het menselijke belang in de kustbeleving wordt over het hoofd gezien.	Het kabinet motiveert zijn keuze in paragraaf 3.3 van de RSV AHK.
81.5	Geeft aan, dat het 's nachts door de verlichting een kermis op zee wordt. Vraagt of daar ook rekening mee is gehouden.	Ja. Naar de mogelijkheid om de verlichting te beperken is gekeken. Zie verder de reactie op zienswijze 61.2, deel 4.
81.6	Vraagt, waarom de minister van Economische Zaken niet onderhandelt met windparkexploitanten en ziet daarbij IJmuiden Ver als een win-win situatie voor iedereen.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
81.7	Brengt in, dat in Zandvoort veel effort wordt gestoken in internationale promotie van de badplaats. Dit wordt met de huidige plannen teniet gedaan.	Dat dit volledig teniet wordt gedaan is overtrokken. Zie H.3, thema's B2 en B3.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
81.8	Stelt, dat Nederland het enige land in Europa is waar windmolens zo dicht op de kust worden geplaatst en in andere landen kennelijk wel naar burgers wordt geluisterd.	Ook in Engeland, Duitsland en Denemarken liggen windmolenparken ten dele dicht bij de kust, zowel in de Noordzee, maar vooral in de Oostzee.
81.9	De gepresenteerde beelden komen niet overeen met de werkelijkheid. Vraagt of de tijdens de informatieavond genoemde door te voeren aanpassing van de beelden nog betrokken wordt bij de besluitvorming en de informatievoorziening.	Het aangevulde planMER en het onderzoek van Motivaction bieden naar het oordeel van het kabinet voldoende basis voor een besluit dat de zichtbaarheid van de windmolenparken meeweegt. De Commissie voor de m.e.r. heeft het planMER een positief toetsingsadvies gegeven.
82.0	Wijst op onderzoek van Stichting Vrije Horizon dat stelt dat een windmolenpark binnen de 12 NM bij het gebied Hollandse Kust (zuid) niet nodig is.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
82.1	Geeft aan, dat IJmuiden Ver een goed alternatief is voor zowel bewoners als toeristen en zowel overdag als 's nachts.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
82.2	Vindt, dat het belang van kustbewoners en de waardevermindering van woningen niet is meegenomen.	Zie H.3, thema B1 en de motivering van de keuze van het kabinet in paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK.
82.3	De bevindingen over IJmuiden Ver zijn nog niet in het plan meegenomen.	Zie reactie op opmerking 82.1.
83.0	Brengt in, dat ondanks alle zorgvuldige en uitgebreide onderzoeken naar de effecten op de lokale werkgelegenheid, recreatie, toerisme en milieu, het niet goed te voorspellen is welke effecten, zowel positieve als negatieve, de windparken hebben voor de kustgemeenten. Geeft aan dat de rapporten elkaar gedeeltelijk tegenspreken en de onderzoeksmethode bepaalt voor een groot deel de uitkomst van het onderzoek.	Bureau Decisio heeft deze effecten met een worstcasebenadering en een bandbreedte berekend. Het kabinet acht dit rapport het meest gezaghebbend.
83.1	Geeft aan, dat een windpark buiten de 12 NM net zo goed een effect heeft op de lokale economie als een windpark vanaf 10NM, en is van mening dat met deze ontwikkeling geen recht wordt gedaan door alleen een negatieve zienswijze op de "Aanvulling" van de reeds aangewezen gebieden in te dienen.	De eerste opmerking is juist. De tweede is wel te begrijpen, maar over de bouw van windparken buiten de 12 NM is al diverse malen besloten.
83.2	Wijst op de resultaten van de aanbesteding voor het windpark Borssele waarbij de kosten aanzienlijk lager uitvallen dan vooraf is begroot. Hierdoor zal de subsidie per opgewekte KWh ook lager uitvallen dan begroot. Stelt dat dit ook het geval zal zijn bij de kavels in het windenergiegebied IJmuiden Ver. De berekende meerkosten van €1,3 miljard voor IJmuiden Ver ten opzichte van de Hollandse Kust (noord en zuid) zijn gebaseerd op de rekenmodellen voor de aanbesteding bij Borssele. Verzoekt om IJmuiden Ver met de nieuwe financiële uitgangspunten door te rekenen. Deze nieuwe meerkosten moeten worden afgezet tegen het compenseren van de negatieve effecten voor de kustgemeenten als de kavels van de Hollandse Kust gebieden worden ingericht. Verzoekt eerst IJmuiden Ver als windpark in te laten richten.	Het kabinet heeft ECN laten kijken naar de achtergrond van de biedingen in de tender van Borssele. Zie brief van minister EZ aan Tweede Kamer van 15 november 2016 (zie Bijlage 2) en H.3, thema A2. Van compensatie van schade aan de economie van kustgemeenten is vooralsnog geen sprake. Deze schade moet eerst blijken. Voor burgers en bedrijven zijn er wettelijke mogelijkheden voor schadeverhaal. Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
83.3	Mocht alsnog blijken dat IJmuiden Ver niet haalbaar is, verzoekt dan om bij de gunning van de kavels Hollandse Kust voorwaarden te stellen voor het meten van de effecten van de windparken op de kustgemeenten en over het compenseren van de negatieve effecten. Stelt voor dat de ontwikkelaar/exploitant een nulmeting uitvoert bij de start en dit jaarlijks herhaalt, waarbij die zich laat voeden met informatie van de ondernemers en informatie over werkgelegenheid.	Een nulmeting en periodieke meting kan niet met een besluit in de RSV AHK bindend aan een initiatiefnemer worden opgelegd. De gemeente zou hierin zelf een rol kunnen spelen.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
83.4	Mocht er sprake zijn van negatieve effecten, dienen die effecten te worden gecompenseerd, zowel financieel als door gezamenlijke initiatieven om vervangende werkgelegenheid te scheppen. In dit verband wordt ook gedacht aan het opheffen van het verbod op rondvaarten en visserij in het windpark en initiatieven met een duurzaam karakter.	Het kabinet doet geen toezegging over compensatie van schade die nog moet blijken. Wel zijn rondvaarten mogelijk gemaakt met schepen tot 24 m met het beleidskader doorvaren en medegebruik van de Beleidsnota Noordzee 2016-2021. Zie tevens de reactie op zienswijze 42.1.
83.5	Brengt in, dat bij de ontwikkeling en exploitatie van de onderhavige kavels niet alle negatieve effecten op de lokale economie meetbaar zullen zijn, stelt derhalve voor een deel van de CO ₂ -reductie die door de opwekking van duurzame energie in de windparken wordt gerealiseerd toe te kennen aan de gemeente Castricum.	Zo is het klimaatbeleid in Nederland niet ingericht. Gemeente Castricum dient zelf te werken aan een eigen doelstelling indien deze ambitieuzer is dan de landelijke.
84.0	Is alleen akkoord met windmolens achter de horizon.	Ter kennisneming. Het betreft geen alternatief voor het nu te nemen besluit.
85.0	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon dat stelt dat een windpark binnen de 12 NM bij het gebied Hollandse Kust (zuid) niet nodig is doordat IJmuiden Ver een goed alternatief is ter voorkoming van een onnodige belemmering van het vrije uitzicht en horizonvervuiling, zowel overdag als 's nachts.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
85.1	Deel zienswijze identiek aan nummer 65.4.	Zie de reactie op opmerking 65.4.
85.2	Geeft aan, dat de belangen van kustbewoners, waardvermindering van huizen en appartementen en nieuwe bevindingen t.a.v. IJmuiden Ver nog niet in het plan zijn meegenomen.	Zie paragraaf 3.3 van de RSV AHK waarin het kabinet de motivering geeft van zijn besluit. Zie ook H.3, thema B1 van dit Reactiedocument.
86.0	Geeft aan, dat uit recent onderzoek blijkt dat de alternatieve locatie verder uit de kust (IJmuiden Ver) niet duurder is dan de nu geplande locaties. Het kostenaspect is het dragende argument van de minister voor de keuze voor de locatie 'Hollandse Kust' en vervalt hiermee.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0.
86.1	Door het wegvallen van het kostenargument kan de onderbouwing van de Rijksstructuurvisie niet gehandhaafd worden.	Zie vorig punt. Er is nog steeds een substantieel kostenverschil. Derhalve is er geen aanleiding voor een heroverweging.
86.2	Geeft aan, dat er een aanzienlijk economisch nadeel (toerisme en werkgelegenheid) voor de kustgemeenten is en vindt de cijfers nog een onderschatting.	Het genoemde effect vindt het kabinet beperkt. Bureau Decisio heeft een worstcasebenadering toegepast. Daarnaast is gerekend met een bandbreedte. Bureau Motivaction geeft aan dat de expliciete vraagmethode een overschatting oplevert, daarom mag een beperkt effect op het toerisme worden verwacht.
86.3	Brengt in, dat de locatie 'IJmuiden Ver' in het Nationaal Waterplan ook reeds is aangewezen als windenergiegebied. Hiervoor kunnen dus direct (ontwerp)kavelbesluiten worden opgesteld. De procedure die daarvoor moet worden doorlopen zal veel eenvoudiger zijn dan de onderhavige procedures voor aanpassing van de Rijksstructuurvisie én kavelbesluiten. Aangezien deze locatie buiten het gezichtsveld vanaf het strand ligt, zullen immers beduidend minder zienswijzen en beroepen worden ingediend. Bovendien kan op 'IJmuiden Ver' de drievoudige turbinecapaciteit (6.660 MW) worden geplaatst. Daarmee wordt de doelstelling uit het Nationaal Energieakkoord (4.500 MW op zee in 2023) ruim overtroffen en wordt bijna 40% van de elektriciteitsvraag in Nederland door windenergie gedekt.	Het kabinet houdt vast aan de eerder gemaakte afspraken in de Routekaart t.b.v. duidelijkheid en marktwerking. Verder moet voor de aansluiting van IJmuiden Ver nog onderzoek plaatsvinden waardoor vertraging kan ontstaan. Op basis van de Routekaart is nu geen alternatief van 6000 MW of meer aan de orde. Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2. Het gebied is gereserveerd voor de verdere uitbouw van windenergie op zee.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
86.4	<p>Geeft aan, dat bij de oorspronkelijke raming, die het kabinet nog steeds aanhoudt, onder meer geen rekening is gehouden met de volgende factoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • op de locatie 'IJmuiden Ver' waait het vaker en harder, wat resulteert in een hogere opbrengst, die nog hoger uitvalt wanneer wordt uitgegaan van state of the art-turbines; • gezien het feitelijke inschrijftarief voor de kavels I en II van windpark Borssele2, rekent het kabinet met een veel te pessimistisch ingeschat inschrijftarief; • bij een grotere aanbesteding geldt een schaalvoordeel; • de locatie 'IJmuiden Ver' is anders dan 'Hollandse Kust' een aaneengesloten gebied, wat kostenverlagend is; • de meerkosten voor langere kabels zijn beduidend lager dan waarmee is gerekend. Er kan gebruik worden gemaakt van 380 kV-kabels in plaats van 220 kV-kabels, waardoor minder kabels nodig zijn. Bovendien is de aanlanding van de kabels vanaf 'IJmuiden Ver' veel eenvoudiger dan vanaf 'Hollandse Kust' en dus goedkoper. 	<p>Het ECN heeft een deel van deze factoren wel in zijn berekening betrokken, maar oordeelt hierover anders dan indiener. Over de ervaringen met Borssele I en II en het onderzoek van Stichting Vrije Horizon heeft de minister van EZ een brief aan de Tweede Kamer (15 november 2016, zie Bijlage 2) geschreven. Hij concludeert alles overziend dat IJmuiden Ver, ondanks de ervaring met Borssele I en II, nog steeds veel duurder is dan Hollandse Kust. Zie verder H.3, thema A2 en de genoemde brief.</p>
86.5	<p>Geeft aan, dat de onderbouwing van het kostenverschil niet klopt en verwijst naar de meest recente cijfers van ECN die in opdracht van Stichting Vrije Horizon zijn opgesteld.</p>	<p>Zie vorig punt.</p>
86.6	<p>Geeft aan, dat Ardo de Graaf van oordeel is dat het middenscenario van ECN een opeenstapeling is van afzwakkingen en daardoor niet meer aansluiten bij de internationaal verwachte kostprijsontwikkeling voor offshore windparken. Geeft aan dat Ardo de Graaf bovendien nog behoudend is geweest in zijn berekeningen en dat IJmuiden Ver i.p.v. een kostennadeel zelfs een kostenvoordeel kent van ongeveer 1 miljard euro.</p>	<p>Zie reactie op opmerking 86.4.</p>
86.7	<p>Indiener geeft aan, dat de Rijksstructuurvisie niet deugdelijk is onderbouwd.</p>	<p>Ter kennisneming.</p>
86.8	<p>Categoriseert vrij zicht in de volgende onderdelen: landschap, beleving, cultuurhistorie, visualisaties.</p> <p><i>Landschap:</i> Voor Zandvoort en de overige kustgemeenten gaat het met name om de zichtbaarheid in de zomerperiode en op overige zonnige dagen, wanneer er veruit de meeste toeristen komen. Aangezien in de zomer de zichtbaarheid groter is dan in de overige seizoenen, had in het planMER specifiek voor de zomer moeten worden onderzocht welk deel van de dag de windturbines zichtbaar zullen zijn. Dit inzicht ontbreekt. Door uit te gaan van de zichtbaarheid van de windturbines gedurende het gehele jaar, wordt een onjuiste indruk gewekt en wordt de werkelijke beleving onderschat.</p> <p><i>Beleving:</i> Geeft aan dat uit belevingsonderzoek bekend is dat de aanwezigheid van vaste objecten in zee een duidelijke negatieve invloed heeft op de waardering van de schoonheid van het landschap van grote wateren.</p> <p><i>Visualisaties:</i> De visualisaties kunnen niet dienen als onderbouwing voor de Ontwerp-Rijksstructuurvisie en de nog op te stellen MER-en want zijn afhankelijk van de resolutie van de monitor waarop de visualisaties worden afgebeeld.</p> <p><i>Zichtbaarheid en dominantie:</i> Gaat in op de zichtbaarheid en dominantie van windparken en haalt de zichtbaarheidsmetingen aan welke door het KNMI voor Schiphol en De Kooy gemeten zijn.</p>	<p><i>Landschap:</i> Er zijn 's zomers inderdaad meer heldere dagen. Er is in het planMER voor gekozen om het zicht jaarrond voor bewoners te onderzoeken. Het kabinet baseert zich op de verwachting van geringere zichtbaarheid dan indiener in zijn rapport aangeeft. Het kabinet baseert zich op 28 jaar onafgebroken meten van zicht bij Den Helder door het KNMI en dit betreft de jaargemiddelde zichtbaarheid (uurwaarden). Dit laat onverlet, dat persoonlijk waarnemingen anders zijn en dat het in bepaalde seizoenen anders kan zijn. Zie ook H.3, thema B2.</p> <p><i>Beleving:</i> Het bureau Motivaction heeft deze invloed onderzocht en baseert zijn conclusies op vergelijkingen van fotomontages.</p> <p><i>Visualisaties:</i> Deze zijn gebruikt in het planMER om de zichtbaarheid te beschrijven omdat de beoogde windmolenparken nog niet gerealiseerd zijn. De motivering van het kabinetsbesluit staat in paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK.</p> <p><i>Zichtbaarheid en dominantie:</i> Zie de reacties op zienswijzen 66.1 en 87.8.</p>
86.9	<p>Cultuurhistorie: Geeft aan dat in de nota van antwoord niet inhoudelijk wordt ingegaan op het belang van de cultuurhistorische waarde van het behoud van een vrije horizon aan de kust. Ook wordt niet gepoogd om dit belang te wegen en dit is ook in het planMER niet gedaan.</p>	<p>In het Reactiedocument over de zienswijzen over de Notitie Reikwijdte en Detailniveau wordt wel ingegaan op de cultuurhistorische waarde van de kust en het vrije uitzicht. Zie ook H.3, thema's A3 en D3.</p>

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
86.10	Stelt, dat de Rijksstructuurvisie leidt tot grote economische schade voor kustgemeenten en geeft aan dat de impact langs de kust aanmerkelijk hoger is dan de berekeningen van Decisio.	Op basis van het rapport van bureau Decisio, dat gerekend heeft met een worstcasescenario, concludeert het kabinet in paragraaf 3.3 van de RSV AHK dat het om een beperkte schade gaat die bovendien in werkelijkheid lager kan uitvallen.
86.11	Bij de berekening van het economisch nadeel door afnemend toerisme is verder geen rekening gehouden met het feit dat de windparken sterk afbreuk zullen doen aan de beleving van de zonsondergang. Evenmin is rekening gehouden met de zichtbaarheid van de verlichting op de windturbines wanneer het donker is.	Bureau Decisio heeft de economische effecten met een worstcase-benadering berekend en gebaseerd op het percentage toeristen dat niet meer naar de kust komt als daar windmolenparken zichtbaar zijn. Het kabinet acht dit rapport het meest gezaghebbend. Zie verder H.3, thema A3.
86.12	In het MKBA-rapport is eveneens geconcludeerd dat de nadelen in de sfeer van recreatie en toerisme bij bouwen binnen de 12-mijlszone niet opwegen tegen de kostenvoordelen daarvan. In de Ontwerp-Rijksstructuurvisie op pagina 23 is aangegeven dat de aanleg en de exploitatie van windparken op zee positieve werkgelegenheidseffecten oplevert, ook voor de kustregio met name in plaatsen die een haven hebben. Toerisme en recreatie vormt de economische motor van de getroffen kustgemeenten. Rekening houdend met het feit dat de voorgenomen windparken een negatief effect hebben op het toerisme en afbreuk doen aan de lopende ontwikkelingen gericht op het versterken van de toeristische sector en de gemeenten en geen van deze gemeenten een haven heeft, is indiener van mening dat deze kustgemeenten onevenredig hard worden getroffen.	De effecten op de werkgelegenheid in de badplaatsen heeft het kabinet meegewogen in zijn besluit; zie paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK.
86.13	Stelt, dat de Rijksstructuurvisie de opbrengst van bestaande windparken vermindert door zogeeffecten.	Dit klopt. Elke windmolen die nabij een andere molen staat veroorzaakt zogeeffecten. Gezien de verhouding van de nieuwe aan te wijzen gebieden ten opzichte van bestaande windmolenparken is dit een beperkt effect.
86.14	Voor de locatie 'Hollandse Kust (noord)' zijn de effecten op de bestaande windparken nog niet in beeld gebracht; dit zal gebeuren in de nog op te stellen kavelbesluiten voor deze locatie. Het is echter wel zeker dat ook deze locatie negatieve gevolgen zal hebben voor de opbrengst van de bestaande parken, met name voor het Prinses Amalia windpark (dat in het aangewezen gebied voor 'Hollandse Kust (noord)' ligt) en voor windpark Egmond aan Zee (dat op heel korte afstand van dit gebied ligt). Het negatieve effect op de opbrengst van de bestaande parken wordt gezien hun ligging vergroot door de in de Ontwerp-Rijksstructuurvisie mogelijke gemaakte uitbreiding van beide parken in de richting van de kust. Vanwege de veel grotere afstand zullen de bestaande windparken van 'IJmuiden Ver' geen nadelige effecten ondervinden.	Zie vorig punt.
87.0	Vindt de aanpassing van de Rijksstructuurvisie Wind op Zee Hollandse Kust volstrekt overbodig. De enige aangevoerde reden om hiervoor te kiezen is het vermeende kostenvoordeel op Hollandse Kust t.o.v. IJmuiden Ver. Op alle overige aspecten scoort IJmuiden Ver beter tot veel beter dan de Hollandse Kust. Stichting Vrije Horizon heeft inmiddels studies laten uitvoeren waaruit blijkt dat het vermeende kostenvoordeel door de recente ontwikkelingen en door het benchmarken van de uitgangspunten van de eerder gedane berekeningen niet langer valide zijn. Indiener verwijst naar de rapporten van Stichting Vrije Horizon.	Voor de uitvoering van de Routekaart is dit besluit nodig. Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en het gebied IJmuiden Ver de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
87.1	Brengt in, dat de aanname dat de gebieden Hollandse Kust goedkoper zijn dan de gebieden verder op zee niet meer zijn dan aannames. Stichting Vrije Horizon heeft zelf studies laten uitvoeren naar deze kosten.	Zie vorige punt.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
87.2	Geeft aan, dat de onderzoeken van ECN zijn gebaseerd op achterhaalde gegevens. ECN onderkent dit in haar rapport en stelt dat er 'in deze studie maar ook in alle eerdere studies grote onzekerheidsmarges bestaan'. Dit geldt derhalve ook voor de studies op basis waarvan de Routekaart is vastgesteld.	De meeste recent inzichten van ECN hierover zijn in november 2016 aan de Tweede Kamer aangeboden. Hierbij zat ook een oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon. Zie verder de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
87.3	In alle studies, leidend tot de Routekaart is voornamelijk gekeken naar de meerkosten van IJmuiden Ver t.o.v. de Hollandse Kust. De meerkosten voor IJmuiden Ver (zie tabel achterin studie E16023) bestaan voor het grootste deel uit kabellengte en een grotere diepte / fundering.	Zie vorige punt. In de Haalbaarheidsstudie en later in het onderzoek van bureau Decisio en het planMER zijn ook andere aspecten onderzocht.
87.4	Veronderstelt extra kabelkosten van € 840 miljoen, ofwel € 2,33 miljoen per gelegde kilometer. Benchmarks vanuit de industrie laten een bedrag zien van maximaal € 1,24 miljoen per gelegde kilometer. Deze verschillen worden door ECN verklaard door een 'consultatie met de industrie die ons adviseerde een factor 2x toe te passen'.	De meeste recent inzichten van ECN hierover zijn in november 2016 aan de Tweede Kamer aangeboden.
87.5	Geeft aan, dat er niet is gekeken naar mogelijke besparingen veroorzaakt door grotere aanbesteding, aanleg op 1 centrale plek, eenvoudiger aanlandingsmogelijkheden, en meeropbrengst doordat er op IJmuiden Ver meer wind 'geogst' kan worden. Dit laatste resulteert in een meeropbrengst – gerekend tegen € 0,0723 per kWh – van € 566 miljoen. Berekend met de kosten zoals door de minister gehanteerd van € 0,124 per kWh – hetgeen realistisch is t.o.v. de € 1,3 miljard meerkosten – levert dit € 944 miljoen extra inkomsten op. Alleen op basis van 2100 MW geïnstalleerd vermogen. Terwijl op IJmuiden Ver een drievoud aan windmolens opgesteld kan worden.	Dit valt buiten de kader van de Routekaart waarin afspraken gemaakt zijn over de uitrol van windenergie op zee tot 2023.
87.6	Voor een meer gedetailleerd overzicht van 'meerkosten, besparingen en opbrengsten verwijst indiener naar http://vrijehorizon.nl/windpark-op-ijmuiden-ver-brengt-realisatie-energieakkoord-instroomversnelling/ .	Ter kennisneming.
87.7	Indiener verzoekt de minister de uitkomsten van de genoemde studies zeer serieus mee te nemen en op basis van het door de minister genoemde argument 'hogere kosten' de Routekaart te herzien. Temeer daar uit onderzoek van RVO blijkt dat IJmuiden Ver op alle andere delen (ecologie, landschap en overigen) veel beter scoort dan de gebieden Hollandse Kust. Aanpassing van de Routekaart leidt niet tot vertraging in de uitrol van de plannen tot 2023 en geeft een voorsprong voor de uitrol van wind op zee in de periode na 2023.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
87.8	Vindt, dat de aangehaalde cijfers (25% / 35% zichtbaarheid gedurende het jaar) misleidend zijn. De zichtbaarheid gedurende bijvoorbeeld de zomer is aanmerkelijk hoger. Volgens KNMI data in de zomer 45% / 55% van de tijd (daglicht). Uit onze eigen observaties zijn de windmolens bij daglicht meer dan 50% van de tijd zichtbaar, bij nacht zelfs meer dan 80% van de tijd. Deze observaties worden ook onderschreven door de zichtbaarheidsmetingen welke door het KNMI voor Schiphol en De Kooy gemeten zijn. Hieruit blijkt dat de zichtbaarheid gedurende deze willekeurige periode ruim meer dan 50% van de meetperiode beslaat.	De 35% zichtbaarheid van windmolens in de aanvullingsgebieden is gebaseerd op het gemiddelde zicht dat gedurende 28 jaar onafgebroken meten is vastgesteld voor Den Helder. De geciteerde gegevens voor Schiphol betreffen een steekproef uit de KNMI-metingen gedurende 1,5 maand in de periode augustus - september. Dat laatste acht het kabinet veel minder representatief voor de zichtbaarheid. Hier komt bij dat zichtbaarheid voor de bewoners van de kust en voor strandbezoekers een veel groter deel van het jaar relevant is.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
87.9	Vindt, dat de gebruikte visualisaties niet in lijn zijn met de werkelijkheid. Dit is niet zichtbaar in de visualisatie en derhalve bewust misleidend. Ook op dit onderdeel is sprake van misleidend gebruik van studies. Zo wordt gesteld dat 'een minderheid van de geïnterviewden aangeeft, dat zij een strand waarbij windturbines zichtbaar zijn niet of minder vaak zullen bezoeken'. Omdat uit ander onderzoek bekend is dat lang niet alle mensen doen wat ze vooraf aangeven, zijn de effecten op de kustrecreatie onzeker. Bovendien is uit het aanvullende belevingsonderzoek gebleken dat ook in dit opzicht er geen significant verschil is tussen 10 en 12 NM.	Bureau Motivaction interpreteert het verschil tussen aangekondigd en vertoond gedrag net andersom. Dat impliceert dat de percentages mensen die het strand met zicht op windmolens zullen mijden, in werkelijkheid alleen maar lager zal zijn dan aangekondigd. Verder is het geconstateerde verschil tussen wat respondenten zeggen te zullen doen en later werkelijk doen inherent aan de onderzoekssituatie, omdat de nieuwe windmolens er niet staan of te zien zijn. Dit diskwalificeert het onderzoek van Motivaction niet. Het verschil tussen beoordeling van windturbines op 12 NM en 10 NM is inderdaad niet significant.
87.10	Verzoekt, aan te geven waardoor deze verschillen in zichtbaarheidscijfers ontstaan.	Zie de reactie op opmerking 87.8.
87.11	De in de Rijksstructuurvisie aangehaalde 'werkgelegenheidseffecten en economische effecten' zijn niet juist. De impact langs de kust is aanmerkelijk hoger dan wordt voorgesteld. Graag correctie hiervan.	Het kabinet meent dat de worstcaseberekening door bureau Decisio klopt. Het onderzoek van Motivaction laat zien dat er slechts beperkte effecten op toerisme worden verwacht. Daarom ziet het kabinet geen aanleiding tot aanpassing hiervan.
87.12	De Routekaart in de Structuurvisie houdt geen rekening met zaken die niet in geld te vatten zijn, maar in 'waarde'. Bezoekers beleven de weidsheid van de lege horizon, de rust die de zee uitstraalt en de prachtige zonsondergangen. Dit alles wordt teniet gedaan en ingeruild voor een vermeende kostenbesparing van € 1,3 miljard. Inmiddels zijn al deze hieraan ten grondslag liggende berekeningen achterhaald door de in opdracht van Stichting Vrije Horizon uitgevoerde studies en door de uitkomsten van de winnende tender bij Borssele. Verder is zienswijze gelijklopend aan nummer 65.5.	De Routekaart is het resultaat van een proces waarbij ter voorbereiding op de besluitvorming bijeenkomsten met kustoverheden en andere stakeholders zijn gehouden. Hierbij is een breed scala aan belangen ter tafel gekomen. De Rijksstructuurvisie is een gevolg van die brede besluitvorming, waarbij uiteraard ook de noodzaak tot energietransitie als niet direct te kapitaliseren belang ook heeft meegewogen. Daarom herkent het kabinet zich niet in het geschetste beeld.
87.13	Geeft in Bijlage 2 aan welke vragen in de vorige zienswijzen zijn ingediend en hoe hiermee omgegaan is.	Ter kennisneming.
88.0	Geeft aan, dat het kernpunt voor de keuze binnen de 12 NM kostenbesparing was. Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en geeft aan dat de besparing gebaseerd is op onjuiste veronderstellingen en op in de tijd een zeer beperkt voordeel.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0.
88.1	Is tegen het voornemen om windparken binnen de 12 NM te realiseren gezien de nadelen van realisatie van windparken op de locatie Hollandse Kust en de voordelen van realisatie op de locatie IJmuiden Ver.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
88.2	Stelt, dat Nederland i.v.m. het klimaatakkoord van Parijs sowieso veel windparken verder op zee moet realiseren.	De mate waarin windenergie op zee nodig is voor het behalen van de klimaatafspraken is van veel zaken afhankelijk. O.a. de mate waarin windenergie op land kan worden gerealiseerd en andere duurzame energiebronnen kunnen worden gebruikt. Het is ondertussen verstandig om alle in zee aangewezen windenergiegebieden te reserveren. Daarom onderschrijft het kabinet deze stelling niet.
89.0	Ondersteunt de ontwikkeling van duurzame energiebronnen mits deze ontwikkeling geen afbreuk doet aan het toeristisch/economisch belang.	Het belang van het toerisme is door bureau Decisio met een worstcasebenadering en met een bandbreedte onderzocht. Het onderzoek van bureau Motivaction laat zien dat een beperkt effect op toerisme wordt verwacht. In zijn afweging vindt het kabinet dit mogelijke nadeel van een lagere orde is dan het kostenvoordeel van bouwen in gebied Hollandse Kust plus de aanvullingen.
89.1	Stelt vast, dat de zienswijzen, inclusief het aangedragen alternatief IJmuiden Ver, zijn betrokken bij verschillende procedures maar is teleurgesteld dat dit tot geen enkele planaanpassing heeft geleid met het oog op de aangevoerde belangen. Dit geeft het gevoel dat er sprake is van een rijdende trein en het resultaat van de procedures maar 1 uitkomst kan hebben.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2. De Routekaart is opgesteld naar aanleiding van bijeenkomsten met kustoverheden en andere stakeholders, en de Rijksstructuurvisie is hierop een vervolg. Dat er een serie besluiten moet worden genomen met elk een eigen uitkomst, is geen rijdende trein maar een mogelijkheid om elke keer te toetsen of de route nog verstandig is.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
89.2	Geeft aan, niet rechtstreeks te zijn geïnformeerd over windpark Q10/Luchterduinen.	Deze opvatting is bekend, maar staat buiten het nu te nemen besluit.
89.3	Geeft aan dat de visualisaties niet overeenkomen met de werkelijkheid.	Visualisaties zijn het beste hulpmiddel om verschillen in zichtbaarheid in een planMER te beschrijven, omdat de te onderzoeken gebieden nog niet met windmolens bebouwd zijn. Dit geldt ook voor het belevingsonderzoek van bureau Motivaction.
89.4	De afspraken die in het Kustpact worden vastgelegd moeten bescherming bieden aan de gehele kuststrook in Nederland. De keuze voor de windturbine locaties dicht op en zichtbaar vanaf de kust, staat op gespannen voet met de intenties van het Kustpact.	Zie de reactie op zienswijze 44.1. Zie ook H.3, thema A3.
89.5	Wijst op het onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en geeft aan dat alternatief IJmuiden Ver niet duurder is. Het kostenaspect voor locaties dichterbij de kust vervalt hiermee.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0.
90.0	Geeft aan dat Zandvoort als grootste badplaats van Noord-Holland onevenredig hard wordt getroffen door deze Rijksstructuurvisie.	Het onderzoek van bureau Decisio geeft geen aanleiding om te veronderstellen dat er onevenredige effecten op werkgelegenheid en toerisme zullen plaatsvinden. Het kabinet kan niet uitsluiten, dat Zandvoort als grote badplaats mogelijk meer effecten zal onderkennen dan kleinere badplaatsen.
90.1	Geeft aan, dat uit recent onderzoek blijkt dat de alternatieve locatie verder uit de kust (IJmuiden Ver) niet duurder is dan de nu geplande locaties. Het kostenaspect is het dragende argument van de minister voor de keuze voor de locatie 'Hollandse Kust' en voor de uitbreiding van de beide deelgebieden en valt met het recente onderzoek weg. Verwijst naar onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
90.2	Geeft aan, dat de realisatie van beide windparken Hollandse Kust (noord) en Hollandse Kust (zuid) leidt tot een substantiële afname van de energieopbrengst van de drie bestaande parken en dit effect wordt vergroot door de uitbreiding van beide parken in de richting van de kust. Met IJmuiden Ver is dit niet het geval.	De afname in elektriciteitsproductie van bestaande windmolenparken kan volgens de Haalbaarheidsstudie en het planMER worden verminderd door het gebruik van grote turbines op onderling grotere afstanden. Het optreden van enig zogeeffect is voor het kabinet geen reden om geen voorkeur te hebben voor de ontwikkeling van windenergiegebieden Hollandse Kust (noord en zuid). IJmuiden Ver is een zodanig groot gebied dat hierbinnen dezelfde zogeeffecten zullen optreden. Zie ook de reactie op zienswijze 86.13.
90.3	Geeft aan, dat met IJmuiden Ver geen vertraging op zal treden omdat het gebied reeds is aangewezen en er dus enkel nog kavelbesluiten moeten worden genomen. Hier zullen echter beduidend minder zienswijzen en beroepen tegen worden ingediend. Bovendien kan op IJmuiden Ver 6600 MW worden gerealiseerd en wordt de doelstelling in 2023 ruim overtroffen.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2. Daarbij kiest het kabinet voor een beheerste en kosteneffectieve uitbouw van windenergie op zee. Ook marktpartijen die in zeewind investeren, hebben deze voorkeur; zie o.a. zienswijze 137 van brancheorganisatie NWEA. Daarnaast vraagt het in gebruik nemen van IJmuiden Ver nog jaren van voorbereidend onderzoek.
90.4	Zienswijze deels identiek aan nummer 86.8.	Zie reactie op opmerking 86.8.
90.5	Zienswijze deels identiek aan nummer 86.9.	Zie reactie op opmerking 86.9.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
90.6	Geeft aan, dat de Structuurvisie grote economische schade voor kustgemeenten veroorzaakt. Deze schade is niet goed in kaart gebracht in de onderzoeken die de minister heeft laten uitvoeren en is in werkelijkheid veel groter vanwege hogere bezoekersaantallen die indienen uit onderzoeken en ervaringen kent. Stelt, dat bij de berekening van het economisch nadeel door afnemend toerisme verder geen rekening is gehouden met het feit dat de windmolenparken sterk afbreuk zullen doen aan de beleving van de zons- ondergang, wellicht de meest karakteristieke beleving die een bezoeker van het strand kan hebben. Hierop is door indienen in de inspraakreactie van 1 juni 2015 reeds gewezen, maar is in het 'Reactiedocument op zienswijzen en adviezen' niet ingegaan. Stelt, dat omrijden voor bezoekers naar een ander strand niet mogelijk is omdat doorrijden vanuit Zandvoort naar een strand verderop niet mogelijk is.	Het kabinet meent dat bureau Decisio een juiste schatting heeft gemaakt van de bezoekersaantallen, zowel dagtoeristen als verblijfstoeristen. Ook heeft bureau Decisio een robuuste aanname gedaan over het percentage wegblijvers. Daardoor betreft de schadeberekening een worstcaseberekening. Het onderzoek van Motivaction laat zien dat er slechts beperkte effecten op toerisme worden verwacht. In het thema G. 'Zicht en beleving' van het Reactiedocument over zienswijzen op de NRD heeft het kabinet bij enkele opmerkingen gereageerd op de effecten op de beleving van de zons- ondergang. De opmerking over niet kunnen omrijden kan het kabinet niet plaatsen, want de optie omrijden is wel degelijk beschikbaar voor bezoekers van Zandvoort vanuit Haarlem, Amsterdam, enz.
90.7	Geeft aan, dat de Rijksstructuurvisie de opbrengst vermindert van bestaande windparken en stelt dat IJmuiden Ver hier niet mee kampt.	Zie reactie op opmerking 90.2.
91.0	Vindt, dat de procedure is gebaseerd op verkeerde aannames en verwaarlozing of ontkenning van negatieve effecten op natuur, economische en welzijnsbelangen.	Ter kennisneming.
91.1	Wijst op het windpark Borssele dat goedkoper is uitgevallen, met ruimte voor verdere innovatie en zonder negatieve effecten voor het kusttoerisme en de kustbewoners.	Dit is juist.
91.2	Stelt, dat Borssele ook aanzienlijk veiliger is voor de scheepvaart- bewegingen en kustbewaking.	Ter kennisneming. Dit ligt buiten de scope van het onderzoek.
91.3	Geeft aan, dat het Nationaal Waterplan een uiterst wankele onderbouwing heeft en daarmee geen goede onderbouwing is voor de huidige besluiten t.a.v. de landschappelijke inpassing. Vindt dit bestuurlijk kortzichtig.	Het Nationale Waterplan en de Beleidsnota Noordzee 2016 - 2021 ordenen het ruimtegebruik op de Noordzee en wijzen wind- energiegebieden aan. Na een bestuurlijk goed gedragen proces vormen deze nota's een stevige basis voor het beleid voor windenergie op zee. Het besluit over een aanvulling van de gebieden Hollandse Kust dient het kabinet specifiek te motiveren in de nu voorliggende RSV AHK.
91.4	Verwijst naar onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon. Verzoekt om de vermeende meerkosten van IJmuiden Ver nog eens onbevooroordeeld te laten onderzoeken.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
91.5	Zienswijze deels identiek aan nummer 61.4.	Zie reactie op opmerking 61.4.
91.6	Zienswijze deels identiek aan nummer 61.3.	Zie reactie op opmerking 61.3.
91.7	Vindt, dat er geen rekening is gehouden met afname van toerisme en werkgelegenheid doordat in het Decisio-onderzoek onjuiste onderzoeksmethodieken zijn gebruikt.	Bureau Decisio berekent de afname in werkgelegenheid wel. Het kabinet heeft dit meegewogen in paragraaf 3.3 van de Ontwerp- RSV AHK.
91.8	Stelt, dat het Rijk rekening moet houden met schadeloosstelling procedures.	Ter kennisneming. Voor burgers en bedrijven staan civiel- en bestuursrechtelijke middelen open voor een schadeverhaal, indien er sprake van schade is.
91.9	Geeft aan, dat er draagvlak is voor de locatie IJmuiden Ver, ook bij een industriepartij als Siemens. IJmuiden Ver kan zonder vertraging worden gebouwd zonder negatieve gevolgen voor de kustbeleving, toerisme en kustbewoners.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2. Het kabinet merkt verder op, dat bij het Rondetafelgesprek van de Tweede Kamer (d.d. 13-10-2016) de marktpartijen er juist op aandrongen om vast te houden aan de eerder gemaakte afspraken in de Routekaart.
91.10	Vindt, dat de rol van het internationale toerisme over het hoofd wordt gezien.	Dit toerisme is zowel door bureau Motivaction als bureau Decisio in het onderzoek betrokken. Zie H.3, thema B3.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
92.0	Verzoekt, om naar nieuwe berekeningen te kijken.	Het kabinet heeft dit gedaan. Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
92.1	Verzoekt, om mensen niet achter tralies te zetten.	Zo beoordeelt het kabinet de gevolgen van de aanwijzing van de aanvullingen niet.
92.2	Verzoekt, om verder te kijken dan de economie, maar ook naar de waarde van iets. Dat kan maar één keer verpest worden en roept op om dat niet te doen.	Een integrale afweging is ook de inzet van het kabinet. Zie ook de motivering in paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK.
92.3	Verzoekt, om de nieuwe rapporten te lezen.	Zie reactie op opmerking 92.0.
93.0	Geeft aan, dat de windmolens de aanblik van de zee in de Noordduinen verstoren. M.n. de extra windmolens dichterbij de kust over de gehele kuststrook van het unieke zee- & duingebied Noordduinen vervuilen de horizon en doen af aan de schoonheid van de zee en het woongenot.	Ter kennisneming.
93.1	Wil graag meedenken over een betere landschappelijke inpassing zoals plaatsing in IJmuiden Ver en hoopt dat de gemeente Noordwijk een actieve rol wil spelen in het komen tot een acceptabele uitkomst.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
93.2	Geeft aan, dat zowel de Ontwerp-Rijkstructuurvisie als het planMER incompleet zijn omdat het effect op woongenot en de gevolgen van horizonvervuiling onvoldoende in de overweging zijn genomen.	Het kabinet heeft de bureaus Motivaction en Decisio hiernaar onderzoek doen uitvoeren. Zie ook H.3, thema's A3, B1 en B2.
93.3	Vindt, dat het belang van de visie/mening van de bewoners aan de kust onvoldoende is meegenomen.	Deze meningen zijn wel meegenomen, maar ze gaven niet de doorslag bij de keuze.
94.0	Is voorstander van windenergie op zee maar wel uit het zicht van de kust.	Ter kennisneming.
94.1	Pleit daarom samen met andere kustgemeenten al geruime tijd voor de nulvariant IJmuiden Ver.	IJmuiden Ver was een onderdeel van het nul-alternatief. Zie verder H.3, thema A2.
94.2	Maakt zich zorgen over de toenemende dominantie van de zichtbaarheid van windmolens. De uitbreidingsstroken in de 10-12 mijlszone zorgen voor vulling van de beeldhoek kijkend in zuidelijke, westelijke en noordelijke richting. Er is geen vrij zicht meer mogelijk.	Ter kennisneming. Zie ook H.3, thema A3.
94.3	Vraagt het ministerie van IenM om opheldering, waarom zij op twee dossiers (Kustpact en Windenergie op Zee) betreffende de kustzone totaal verschillende uitgangspunten en doelstellingen hanteert.	Zie de reactie op zienswijze 44.1. Zie ook H.3, thema A3.
94.4	Is teleurgesteld, dat het gebruikte beeldmateriaal van strand- en zeegezichten ruimte laat voor discussie. Geen enkele visualisatie doet recht aan het waarnemingsvermogen van het menselijk oog. De zichtbaarheid van windmolens op het gebruikte beeldmateriaal is daarnaast sterk afhankelijk van de kwaliteit van de gebruikte ICT (beeldscherm, printer). Daarnaast is er aanzienlijk verschil tussen de uitkomsten van de zogenaamde impliciete en expliciete methode. Vraagt zich dan ook af in hoeverre de uitkomsten een goede weergave zijn van de werkelijkheid. Deze discussie had voorkomen kunnen worden met een locatieonderzoek.	Er zijn inderdaad verschillen in de beleving van visualisaties en de werkelijkheid. In dit geval kon de werkelijkheid niet worden gebruikt voor onderzoek naar de beleving van mogelijke toekomstige situaties. De verhouding tussen de waarderings van verschillende visualisaties is echter dezelfde als die tussen werkelijkheden. Daarmee is het onderzoek van bureau Motivaction het best-haalbare.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
94.5	Is van mening, dat de positieve economische effecten van wind-energie op zee zeer lokaal zijn (IJmuiden en Den Helder), zeker wanneer de aanleg van windparken wordt gegund aan buitenlandse bedrijven, zoals bij Borssele, en verwacht dat de meerderheid van de kustgemeenten te maken zal krijgen met aanzienlijke negatieve effecten op de lokale economie.	Bureau Decisio rapporteert op basis van een worstcaseberekening en bandbreedte geen 'aanzienlijke' effecten. Het onderzoek van bureau Motivaction laat zien dat er een beperkt effect op toerisme wordt verwacht. Inderdaad kan niet elke gemeente in gelijke mate profiteren van de toename van arbeidsplaatsen. Maar los van wie de tender wint, worden Nederlandse bedrijven vaak betrokken bij de aanleg van windmolenparken en daarnaast wordt onderhoud veelal lokaal aanbesteed. Zie ook de weging van het kabinet in paragraaf 3.3 van de RSV AHK.
94.6	Pleit voor IJmuiden Ver als duurzaam alternatief voor de Hollandse Kust. Geeft aan dat er onvoldoende rekening gehouden is met de hogere windopbrengst verder op zee en de voordelen van een aanbesteding van een groot aaneengesloten gebied ten opzichte van versnipperde kavels en verwijst vervolgens naar onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie reactie op opmerking 94.1. Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
94.7	Geeft aan, te hebben aangetoond dat IJmuiden Ver een duurzaam en financieel realistisch alternatief is voor de Hollandse Kust en heeft het gevoel dat er weinig met de inbreng is gedaan en dat de hoofddoelstelling van de ruimtelijke ordening: 'bescherming van de ruimtelijke kwaliteit', is ondergesneeuwd door een overdaad aan onderzoeksresultaten en technische informatie.	Zie de reacties op opmerkingen 94.1 en 44.5.
95.0	Geeft aan, dat windmolens een aanslag op de natuur zijn, de horizonbeleving en ongezond zijn voor dieren en mensen.	Zie H.3, thema A1.
95.1	Gaan nooit iets anders opleveren dan hoge energierekeningen vanwege de subsidies.	Vooralsnog zijn veel duurzame energietechnologieën duurder dan fossiel opgewekte energie; er is sprake van een zogenaamde 'onrendabele top'. Om projecten van de grond te krijgen, is financiële ondersteuning voor de meerkosten nodig. Dit is ook voor windparken op zee nodig ondanks dat windenergie op zee op dit moment een van de meest kostenefficiënte vormen van duurzame energie is. De uitslag van de tender bij Borssele laat zien dat de kosten (en daarmee de benodigde financiële ondersteuning vanuit de Stimuleringsregeling Duurzame Energie+) steeds verder dalen. De verwachting is dat deze trend zich doorzet. Zie verder H.3, thema A1.
95.2	Vindt, dat kolencentrales moeten blijven voor een stabiele energievoorziening. Stelt dat windmolens tot veel negatieve effecten leiden t.o.v. maar 2% van de energievraag.	De noodzakelijke energietransitie vraagt om een ander beleid dan indiener voorstelt. Zie ook Energierapport, Ministerie van EZ, jan. 2016.
95.3	Wijst op schrijvende kennis over zgn. 'groene energie' en de lafheid om niet naar lange termijn oplossingen te zoeken. Stelt dat de windmolenindustrie de grootste economische en milieutechnische ramp wordt.	Ter kennisneming. Zie ook vorig punt.
96.0	Hecht zeer aan de ontwikkeling van windenergie op zee. Den Helder wil daarin een rol spelen en heeft er een goede uitgangspositie daarvoor. Offshore wind is van belang voor de (economische) toekomst van onze stad en regio Kop van Noord-Holland.	Ter kennisneming en ondersteuning van kabinetsbeleid.
96.1	Dringt er op aan, dat er geen vertraging wordt opgelopen bij de planning van de beoogde windparken en bedrijfsleven en werkgelegenheid gebaat zijn bij een snelle voortgang van de ontwikkeling van windparken op de Noordzee.	Ter kennisneming en ondersteuning van kabinetsbeleid.
96.2	Onderschrijven de doelstellingen van het Energieakkoord en de rol van de windparken Hollandse Kust daarbinnen. Vraagt om een aanvullende ambitie te ontwikkelen voor windenergie op zee, zowel binnen als buiten de werkingsperiode van het Energieakkoord en wijst daarbij op IJmuiden Ver.	Ondersteuning van kabinetsbeleid. In het Energierapport van jan. 2016 maakt het kabinet een stap naar een aanvullende ambitie na 2023.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
96.3	Verzoekt om verdere ondersteuning bij de ontwikkeling van het Kenniscentrum Wind op Zee in Den Helder. Hierbij gaat het om ondersteuning bij de versterking van het leer- en werkklimaat in de gemeente Den Helder en de regio Noord-Holland Noord.	In het kader van deze RSV AHK kan het kabinet niet dit soort toezeggingen doen.
97.0	Vindt het heel erg, als het enige stuk natuur, het uitzicht op zee, verstoord wordt door windmolens en vraagt aandacht voor de impact op natuurbeleving.	Zie H.3, thema's B1 en B2.
97.1	Wijst op inmiddels betaalbare mogelijkheden/alternatieven buiten zicht vanaf het strand. Verzoekt geen windmolens in het zicht van de kust toe te staan.	Zie de reactie op opmerking 36.0. Zie ook H.3, thema A2.
98.0	Verzoekt, de windmolens zo ver mogelijk uit de kust te plaatsen in IJmuiden Ver.	Zie de reactie op opmerking 36.0. Zie ook H.3, thema A2.
98.1	Vraagt aandacht voor waardevermindering van zijn/haar appartement.	Zie H.3, thema B1.
98.2	Vraag aandacht voor effecten op toerisme wegens horizonvervuiling.	Zie H.3, thema's B2 en B3.
99.0	Wijst op de lange (cultuurhistorische) geschiedenis van de mens met het water en met name de zeeën. Vraagt daarom om de horizon niet op te offeren aan politieke doelstellingen. Vraagt aandacht voor de zee- en natuurbeleving.	Deze geschiedenis was lange tijd juist een vijandige verhouding. Pas sedert midden 19e eeuw is die veranderd in een romantische verhouding. Zie verder H.3, thema A3.
99.1	Geeft aan, dat bij de kennisgeving het dorp Zandvoort niet op de kaart staat en als onbewoond gebied wordt aangegeven. Vindt dit misleidend.	Ter kennisneming. Het betrof een illustratief kaartje dat geen beleidsmatige betekenis had.
99.2	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon wat betreft de meerkosten van de locatie Hollandse Kust. Vindt dat de economische afweging van alternatieven niet alleen mag gaan over meerkosten, maar ook over hogere opbrengsten en mogelijke besparingen en efficiency voordelen.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
99.3	Vraagt, of meegenomen is hoe reddingsboten na aanleg van de windparken veilig hun werk kunnen doen binnen of achter die gebieden.	Er is bij scheepvaart ook gelet op reddingsboten. Deze kunnen gewoon door de windmolenparken varen. Ingeval van grote reddingschepen of hulpschepen hebben alle zeehavens vaarroutes tussen de toekomstige windmolenparken.
99.4	Wijst op de impact van de verlichting van de windmolens 's nachts.	Zie de reactie op zienswijze 61.2, deel 4.
99.5	Vraagt aandacht voor erosie en verzakking van de windmolens en geeft aan dat dit al gebeurt bij oudere windparken met kleinere molens.	De exploitant van een windmolenpark dient op grond van de voorwaarden uit de kavelbesluiten en het Waterbesluit zijn molens te monitoren op dit soort processen en tijdig maatregelen te nemen. Dit is ook in zijn eigen belang.
99.6	Wijst op RVO-onderzoek waarin staat dat IJmuiden Ver op alle immateriële punten, zoals ecologie en landschap, veel beter scoort dan de gebieden langs de Hollandse kust.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2. In de Rijksstructuurvisie gaat het om een integrale afweging waarbij meerdere aspecten een rol spelen. Naast ecologie en landschap is dat ook kosteneffectiviteit.
99.7	Vindt, dat alle andere belangen dan de kostenafwegingen niet of onvoldoende worden meegewogen.	Het kabinet heeft gezocht naar benutting van relatief goedkope gebieden voor windenergie enerzijds, en naar minimaal gebruik van de 12-mijlszone anderzijds omwille van aspecten als zicht, recreatie, visserij, etc. Het kabinet herkent dit beeld daarom niet.
100.0	Schaart zich achter het standpunt van Stichting Verzet de Windmolens en geeft aan, dat windmolens IJmuiden Ver de doelstellingen van meer schone windenergie veel beter halen.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
100.1	Vindt, dat de onherstelbare vernietiging van de vrije horizon niet eens gesignaleerd wordt i.r.t. de overbevolkte Randstad. Geeft aan dat de plannen zijn/haar levenskwaliteit aantasten.	In het planMER worden gevolgen van de drie alternatieven voor het uitzicht beschreven. Ook heeft bureau Motivaction een belevingsonderzoek uitgevoerd. Zie ook H.3, thema's A3 en B2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
100.2	Vindt, dat het economische belang van de kustbewoners over het hoofd gezien wordt i.r.t. de waardevermindering van zijn/haar huis.	Zie H.3, thema B1.
101.0	Vindt, dat de zichtbaarheid van windparken vanaf de kust toeneemt, zowel overdag als 's nachts en dat daardoor de dominantie van windmolens in het blikveld sterk toeneemt. Dit geldt met name voor de Kavels III en IV voor de kust van Den Haag.	Dit is juist. Het is meegewogen in het kabinetsbesluit; zie paragraaf 3.3 van RSV AHK. Zie ook H.3, thema A3 inzake verlichting 's nachts.
101.1	Dringt aan op IJmuiden Ver als alternatief voor de kavels III en IV vanwege de aantasting van het economisch vestigingsklimaat van Den Haag en een mogelijk banenverlies. Wijst op de snelle leercurve bij Borssele en geeft aan dat deze leercurve tendeert naar een optimum dat eerder bereikt wordt dan verwacht. Bovendien zal IJmuiden Ver toch worden ontwikkeld en brengt eerder ontwikkelen vooral kapitaallasten met zich mee. Gegeven het historisch lage renteniveau zijn deze betrekkelijk minimaal.	Op langere termijn kan IJmuiden Ver nodig zijn naast de gebieden Hollandse Kust. Zie ook H.3, thema A2. Zie voor oordeel over de ervaringen met Borssele de reactie op opmerking 36.0.
101.2	Dringt er op aan, dat als de kavels III en IV worden aangewezen dat in de vergunningvoorschriften de exploitant wordt verplicht tot dimmen van de rode lichten op de molens bij helder zicht zodat ze op de kust niet waarneembaar zijn.	Dit zal aandacht krijgen bij de kavelvergunning. Het is bij het RSV-besluit niet aan de orde. Zie verder de reactie op zienswijze 61.2, deel 4.
101.3	Stelt, dat vooral kavel IV een gebied met hoge visopbrengst beslaat. I.c.m. de verwachte vangstbeperking door kavel I en bestaande vangstbeperking in Luchterduinen levert dit een meer dan verwaarloosbaar effect op. Vindt een compensatieregeling voor aantoonbare schade, tenminste in overgangperiode, daarom redelijk.	Zie H.3, thema C2 (Visserij).
101.4	Wil graag, dat medegebruik/doorvaart voor vissersschepen tot 24 m wordt toegestaan om bedrijfsschade voor de exploitanten van deze schepen te minimaliseren.	Zie de reactie op zienswijzen 42.1.
102.0	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon i.r.t. IJmuiden Ver als goed alternatief.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
102.1	Geeft aan, dat het vrije uitzicht en de horizon onnodig belemmerd worden met als gevolg waardedaling van appartementen met zeezicht.	Zie H.3, thema B1.
102.2	Geeft aan, dat de plannen ook gevolgen hebben voor het toeristenbezoek.	Zie H.3, thema's B2 en B3.
102.3	Dat niet alleen overdag sprake is van overlast, maar ook 's avonds door de rode knipperlichten op de windmolens.	Zie de reactie op zienswijze 61.2, deel 4. Specifieke regels worden vastgelegd in de kavelbesluiten.
102.4	Verzoekt om af te zien van dit onzalige plan.	Het kabinet heeft andere afweging gemaakt.
103.0	Geen reactie ingevuld.	
104.0	Ondersteunt het Energieakkoord en onderschrijft dat windenergie op zee een belangrijke bijdrage hieraan levert, maar heeft de positie ingenomen dat bouwen binnen de 12 NM onwenselijk is vanwege het negatieve effect op het vrije uitzicht.	Ter kennisneming.
104.1	Geeft aan, dat het windenergiegebied een negatief effect heeft op toerisme en kust economie.	Zie H.3, thema B3 en de weging van het kabinet in paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK.
104.2	Geeft aan, dat een windpark een negatief effect heeft op de kustbeleving en een schadelijk effect op het unieke landschap. Verzoekt, om de 12 NM-zone in alle gevallen vrij te laten en het waardevolle gemeenschappelijke erfgoed te behouden.	Zie H.3, thema's A3 en B2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
104.3	Geeft aan, dat de minister van IenM heeft aangegeven geen uitvoering te geven aan de eerder voorgestelde wijzigingen van het Barro voor zover deze betrekking hebben op de kust. Het betrof hier met name het opheffen van het bouwverbod.	Dit bouwverbod gold voor de kust zelf. Voor de zee geldt het beleid van het Nationale Waterplan 2016-2021.
104.4	Brengt in, dat draagvlak en zorgvuldigheid belangrijke uitgangspunten bij het Kustpact zijn. Vrij zicht vanaf het strand is door alle partijen omschreven als een belangrijke kernkwaliteit van de Nederlandse kust. Dit staat echter haaks op de voorliggende plannen. De geplande windmolenparken voor de Hollandse Kust (noord en zuid) zijn ernstig in conflict met de waarde van het vrij uitzicht.	Zie de reactie op zienswijze 44.1. Zie verder H.3, thema A3.
104.5	Geeft aan, dat de plannen van Economische Zaken uitgaan van een kostenbesparing bij plaatsing van windmolenparken dichterbij de kust. De kosten blijken bij de aanbesteding van Borssele echter al aanzienlijk lager uit te vallen dan vooraf is begroot op basis van het rekenwerk van ECN. Hierdoor wordt de beoogde doelstelling van het ministerie voor het verlagen van de aanlegkosten al bereikt.	Zie voor oordeel over ervaring met Borssele en onderzoek Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
104.6	Heeft twijfels over de berekening van de meerkosten voor het plan van IJmuiden Ver versus het plan binnen de 12-mijlszone (dichterbij de kust) van ECN, aangezien dit is berekend met een rekenmodel dat is ontworpen voor het berekenen van de Subsidie Duurzame Energie (SDE) voor windenergie.	Zie vorige punt.
104.7	Gaat in op het onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en pleit voor realisatie van variant IJmuiden Ver. Geeft aan dat realisatie van variant IJmuiden Ver kan leiden tot besparingen op kosten, waarbij er voordelen zijn op het gebied van ecologie, visserij en veiligheid en de waardevolle kust en zeebeleving behouden blijft.	Zie reactie op opmerking 104.5. Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
104.8	Vindt, dat met variant IJmuiden Ver de landelijke doelstellingen voor opwekking van duurzame energie in 2020 worden behaald, zonder dat dit leidt tot negatieve effecten op de werkgelegenheid van de kustgemeenten.	Zie vorige punt.
105.0	Geeft aan, dat men zienswijzen mag indienen, maar dat het bewust en opzettelijk om een hoeveelheid pagina's gaat die niemand binnen die termijn gelezen kan hebben. Stelt dat er verwarring in de hele procedure wordt geschapen.	Het kabinet vindt het belangrijk dat alle informatie beschikbaar is waarop het zijn besluit baseert. De hoeveelheid informatie is niet bedoeld om de procedure te bemoeilijken.
105.1	Vindt, dat de mening van burgers en inwoners van de kustplaatsen volledig over het hoofd gezien.	Deze mening is meegewogen bij het besluit, maar gaf niet de doorslag.
105.2	Is niet tegen duurzame energie maar wel tegen de locatie Hollandse Kust.	De windenergiegebieden Hollandse Kust (noord en zuid) zijn al aangewezen. Het kabinet neemt nu een besluit over een kustwaartse aanvulling.
105.3	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
105.4	Geeft aan, dat het windpark Luchterduinen nagenoeg iedere dag te zien is vanaf de kust.	Deze ervaring kan het kabinet in zijn algemeenheid niet onderschrijven. Het betreft circa 25% van de tijd van een heel jaar. Deze verwachting voor de gebieden Hollandse Kust is gebaseerd op een 28-jarige onafgebroken meetreeks van KNMI aan het zicht bij Den Helder. Voor windmolens in de gebiedsaanvullingen is de voorspelling 35%. Die sluit uiteraard niet uit dat de zichtbaarheid in bepaalde seizoenen vaker optreedt en dat persoonlijke ervaringen anders kunnen zijn.
105.5	De schade door plaatsing van nieuwe windturbines is vele malen erger dan wordt beweerd.	Gesteld dat schade aan toerisme is bedoeld, dan wordt dit hier niet onderbouwd. Het kabinet baseert zich op het rapport van bureau Decisio.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
105.6	Vindt het onvoorstelbaar, dat het gebied Hollandse Duinen tot een Nationaal Park zal worden gemaakt, terwijl het straks uitkijkt op een hekwerk aan windmolens. Dit druist in tegen alles wat met milieu en natuur te maken heeft.	Zie H.3, thema A3.
106.0	Geen reactie ingevuld.	
107.0	Geeft aan, dat het zonde is om een lint van windmolens bij de kust te plaatsen terwijl er een beter alternatief bij IJmuiden Ver voorhanden is.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
107.1	Vindt, dat het ontbreekt aan politieke moed om beleid te heroverwegen. Er is geen oog voor breed maatschappelijk verzet.	Het kabinet voert de Routekaart uit vanwege de daarin genoemde redenen. Uit de zienswijzen blijkt, dat de bezwaren zich beperken tot enkele badplaatsen.
107.2	Geeft aan, dat alternatieven niet correct beoordeeld en ondeugdelijk berekend zijn.	Dit wordt niet onderbouwd, waardoor een adequate reactie helaas niet mogelijk is.
107.3	Vindt, dat er te weinig oog is voor de economische belangen van de badplaatsen.	Zie H.3, thema B3. Hieruit blijkt dat de effecten op deze belangen het kabinet bekend zijn, maar dat ze bij de gebiedskeuze niet de doorslag hebben gegeven.
107.4	Vindt, dat de landschappelijke waarden van de kuststrook en het unieke zicht op de horizon niet goed is meegenomen.	Zie H.3, thema's A3 en B2.
108.0	Geeft aan, dat windmolenindustrieterreinen geen toegevoegde waarde hebben voor de natuur, maar een sta in de weg zijn voor vogels, dolfinen, vissen.	Windmolenparken op zee hebben per saldo een positief effect op de onderwaterfauna. De gevolgen voor vogels in de gebruiksfase en voor zeezoogdieren en vissen in de bouwfase kunnen zodanig worden gemitigeerd dat significante effecten kunnen worden uitgesloten. Zie de Passende Beoordeling bij het planMER.
108.1	Tijdens de bouwfase en door de hei-methode wordt geluidshinder, geluidsschade, onherstelbare geluidsschade en fatale geluidsschade geproduceerd. Dit geldt m.n. voor vislarven omdat volgroeide vissen kunnen wegzwemmen; vislarven niet. Ook de zwemblaas van vissen, m.n. kabeljauw, kan exploderen. Er is naast kabeljauw ook een negatieve impact op haring, schol, tong en verdere vissoorten.	Zie vorig punt en het planMER.
108.2	Normaal gebruik van de windmolens leidt tot constante geluidshinder en verstoring van nachtelijk duister, constante trilling in het water. Indiener vraagt welke invloed dit heeft.	Zie planMER voor de beschrijving van deze milieueffecten. Zie ook H.3, thema's D1-3.
108.3	Geeft aan, dat de windmolens in, bij en dichtbij kabeljauw-herstelplangebieden komen.	Dit gaat goed samen. Uit data van Offshore Windpark Egmond aan Zee (OWEZ) blijkt, dat kabeljauw zich graag permanent in een windmolenpark vestigt.
108.4	Vraagt, hoe eerlijk wordt omgegaan met overbevissing door vissterfte in/door windparken i.p.v. door de visserij. Vraagt tevens of er rekening is gehouden met bestaande gebruikers en de visserij.	De bouw van windmolenparken leidt niet tot 'overbevissing'. Zie het planMER.
108.5	Vraagt om een degelijke nulmeting i.c.m. jaar op jaar praktijkproeven in bestaande windparken.	Natuuronderzoek kan worden herhaald bij de evaluatie van het planMER.
108.6	Vraagt om transparantie van onderzoeken en openbaarheid van de resultaten om de schijn van manipulatie te voorkomen.	Onderzoek naar windenergie op zee in opdracht van de Rijksoverheid wordt altijd openbaar gemaakt.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
108.7	Stelt, dat 11.000 windmolens met weinig impact gezamenlijk tot veel impact leiden.	Door de Rijksoverheid is het Kader Ecologie en Cumulatie opgesteld, dat rekening houdt met de cumulatieve ecologische effecten en de mogelijke mitigerende maatregelen. Daarbij wordt rekening gehouden met de cumulatieve effecten van de aan te wijzen gebieden, de reeds aangewezen gebieden, (buitenlandse) windparken en andere activiteiten op de Noordzee. Dit kader is in het planMER van de RSV AHK toegepast voor de beoordeling van de milieu-effecten. Overigens is niet duidelijk waarnaar het getal van 11.000 windmolens verwijst. In de hier aan te wijzen gebieden zullen naar verwachting minder dan 300 molens komen.
109.0	Vindt, dat de windmolens te dicht bij de kust komen, terwijl er andere alternatieven beter zijn, ook met het oog op toerisme.	Uit het planMER blijkt niet, dat er een betaalbaar initiatief is dat duidelijk beter is voor toerisme. Het verschil in zichtbaarheid tussen windmolenparken op 12 en op 10 NM is namelijk gering. Zie ook H.3, thema's A2 en B2.
110.0	Geeft aan, dat deze uitbreiding één van vele geplande windparken en uitbreidingen is en dat dit leidt tot een behoorlijk gebiedsbeslag waar niet meer door de gebruikelijke visserijvloot kan worden gevist. Vraagt of het redelijk en billijk is om de visserij zo van de zee af te jagen, zonder overleg en tegemoetkoming.	Zie H.3, thema C2 (Visserij).
110.1	Zienswijze is verder identiek aan 108.5 - 108.7.	Zie reactie op opmerkingen 108.5 - 108.7.
111.0	Geeft aan, dat meerdere mijnbouwvergunningen in of nabij het aanvullingsgebied Hollandse Kust (zuid) liggen. Brengt tevens in, dat binnen de begrenzing van het aanvullingsgebied er een olieleiding ligt en dat binnen de invloedssfeer van het aanvullingsgebied diverse platforms liggen die in het planMER (figuur 42) ook worden weergegeven.	Dit is het kabinet bekend, mede omdat het activiteiten betreft die door de Rijksoverheid zijn vergund. Bij kavelbesluiten voor de gebiedsaanvullingen kan met maatwerk ruimte aan deze belangen worden geboden.
111.1	Wijst op de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 waarin ruimtelijke uitgangspunten geformuleerd zijn voor de inpassing van windparken op zee i.r.t. de afstand met mijnbouwinstallaties en transportleidingen. Hiervoor is een ontwerpproces beschreven en zijn een aantal acties opgenomen betreffende het zo nodig aanpassen van <i>Helikopter Main Routes</i> , onderzoek en besluitvorming over de toepasbaarheid van segmentbenadering en onderzoek naar mogelijke effecten van zogturbulentie op de vliegveiligheid. Vindt dat voor deze punten een vergelijking met het buitenland zou moeten worden gemaakt en wijst een document van de UK Civil Aviation Authority rapport CAP 764: "Policy and Guidelines on Wind Turbines".	De uitgangspunten van de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 worden toegepast. Er is onderzoek gedaan naar de bereikbaarheid van platforms voor helikopters. Voor de <i>Helicopter Main Routes</i> geldt dat deze boven het windenergiegebied Hollandse Kust (noord) liggen. Dit heeft als consequentie dat de ondergrens van de vliegzone zal worden verschoven naar 1000 voet boven de tip-hoogte van de molens en dat nader zal worden onderzocht of een verplaatsing mogelijk is en of aanvullende maatregelen nodig zijn. Voor zogturbulentie heeft het NLR onderzoek uitgevoerd en opgeleverd. In dat onderzoek worden veilige afstanden tot turbines en windparken geadviseerd. Daarbij is ook gebruikt gemaakt van het aangehaalde document van de UK Civil Aviation Authority. De resultaten van het NLR dienen vervolgens als input voor het onderzoek naar een goede operationele en veilige helikopter-bereikbaarheid van mijnbouwplatforms, w.o. de toepasbaarheid van segmentbenadering. Dit onderzoek is onlangs aanbesteed. Beoogd wordt om deze studie in 2017 af te ronden.
111.2	Constaateert, dat deze genoemde actie tot op heden nog niet zijn opgevolgd of zijn afgerond.	Zie de reactie op zienswijzen 111.1.
111.3	Brengt in, dat in het planMER wordt gesteld dat door de uitbreiding van Hollandse Kust (noord) de luchtzijdige bereikbaarheid van mijnbouwplatformen kan afnemen en verwijst naar paragraaf 6.3.2. van het planMER. Stelt dat consequenties voor bereikbaarheid door de uitbreiding niet in het planMER worden benoemd. Wijst er daarbij op dat de uitbreiding van Hollandse Kust (zuid) zich deels bevindt in 5 NM-zone van diverse platforms.	Een veilige bereikbaarheid van platforms wordt gegarandeerd. In de kavelbesluiten wordt dit nader geregeld.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
111.4	Verwijst naar paragraaf 2.6.2. van de Ontwerp-Rijksstructuurvisie en verzoekt om met het vaststellen van toekomstige kavelbesluiten vooralsnog uit te gaan van een obstakelvrije zone van 5 NM. Geeft aan dat als de genoemde acties uit de Beleidsnota Noordzee aanleiding geven tot andere inzichten men open staat voor nader overleg.	Bij kavelbesluiten kan maatwerk binnen de 5 NM-zone worden toegepast dat een veilige bereikbaarheid garandeert.
111.5	Wijst op paragraaf 2.6.3 van de Structuurvisie m.b.t. de onderhoudszone van 500 m aan weerszijde van leidingen en verzoekt dit als uitgangspunt te hanteren bij evt. toekomstig te nemen kavelbesluiten.	Een onderhoudszone van 500 m ter weerszijden van buisleidingen is het uitgangspunt, ook voor toekomstige kavelbesluiten. Voor Borssele I tot en met V is die 500 m vastgelegd.
111.6	Geeft aan, dat de Ontwerp-Rijksstructuurvisie bepalend lijkt te zijn voor de configuratie van het net op zee. Vindt, dat daarom bij de voorbereiding ervan dient te worden ingegaan op de mogelijkheid dat nabij gelegen olie- en gasplatforms op het net op zee kunnen worden aangesloten. Dit is van belang in de ontwerp- en constructiefase omdat dan relatief goedkoop wijzigingen gemaakt kunnen worden die later veel duurder zijn.	De RSV AHK wijst aan de gebieden aan waarin de toekomst windparken kunnen komen. De RSV schrijft geen specificaties voor aan de technische inrichting en te gebruiken molens en kabels. Na de toekenning van een windkavel kan de winnende marktpartij hierover afspraken maken met mijnbouwpartijen. Het is niet aan het kabinet om dit te bepalen.
111.7	Vraagt, of de windparken geschikt (dienen te) zijn om stroom te leveren aan nabij gelegen olie- en gasinstallaties.	Zie voorgaande reactie.
111.8	Brengt in, dat op grond van Europese wetgeving olie- en gasinstallaties recht hebben op onderhandelende net-toegang. Vervanging van de bestaande energie-opwekking op platforms door netstroom kan grote milieuvoordelen opleveren en leiden tot toename van de nationale olie- en gasproductie. Vindt dat dit aspect en de milieugevolgen aan de orde dienen te komen, waarbij een geïntegreerd net, afzonderlijke netten voor wind en olie- en gas, en uit- of afstel van aansluiting van olie en gasplatforms met elkaar vergeleken moeten worden. Daarbij dienen tenminste de P15, P18 en Q13 installaties betrokken te worden.	Zie reactie op opmerking 111.6.
111.9	Verwijst naar de NOGEPa-brief aan de minister van Economische Zaken van 2 februari 2016, en naar de Declaration of Coordination and Cooperation in the North Sea Region d.d. 15 juni 2016 tussen de offshore wind sector, de offshore olie- en gassector en ngo's over dit onderwerp.	Ter kennisneming. Zie reactie op opmerking 111.6.
112.0	Is tegen het plaatsen van de windmolens op 18,5 km voor de kust van Zuid-Holland en is voor plaatsing in IJmuiden Ver. Dit is voor de bewoners en andere gebruikers van de kust een stuk gunstiger.	Verwezen wordt naar de eerder gemaakte afspraken over de uitrol van windenergie in de Routekaart, de Notitie reikwijdte en detailniveau en H.3, thema A2.
112.1	Verwijst naar onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0.
112.2	Wenst geen horizonvervuiling als het niet nodig is.	Dit is het uitgangspunt; zie H.3, thema A3. Het kabinet weegt in deze procedure af, of de aanvullingen nodig zijn.
112.3	Geeft aan, dat de belangen van bewoners niet zijn meegenomen wat betreft het uitzicht; zowel overdag, als 's avonds en 's nachts.	Het kabinet motiveert in paragraaf 3.3 van de RSV AHK.
112.4	Vraagt, om aandacht voor de mogelijke waardevermindering van zijn/haar woning.	Zie H.3, thema B1.
113.0	Is het oneens met de Ontwerp-Rijksstructuurvisie, omdat de geplande windmolens veel te hoog worden, ook in de nacht te zien zijn en te dicht bij de kust liggen. Dit levert horizonvervuiling op.	Ter kennisneming. De hoogte van windmolens wordt niet vastgesteld in de RSV AHK.
113.1	Geeft aan, dat de plannen zeer nadelig zijn voor het toerisme in de kustplaatsen.	Op basis van het onderzoek van bureau Decisio komt het kabinet tot de conclusie, dat de bouw van windmolenparken vanaf 10 NM beperkt nadelig is voor het toerisme. Zie H.3, thema B3.
113.2	Pleit voor het alternatief IJmuiden Ver.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
114.0	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en dat IJmuiden Ver een goed alternatief is.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
114.1	Geeft aan dat de gemeente Den Haag jaarlijks zo'n 2000 woningen bouwt. Omwille van het behoud van de leefbaarheid is het belangrijk dat omringende natuurgebieden behouden blijven en de kuststrook niet verandert in een industrieel landschap.	Zie H.3, thema A3.
114.2	Geeft aan, dat een plan voor een Nationaal Park Hollandse Duinen van o.a. de gemeente Den Haag haaks staat op de plannen uit de Structuurvisie.	Zie H.3, thema A3.
114.3	Zienswijze is verder identiek aan nummer 65.1 - 65.6.	Zie reacties op opmerkingen 65.1 - 65.6.
115.0	Geeft aan, dat de cijfers over zichtbaarheid misleidend zijn. De zichtbaarheid zal in de zomer aanmerkelijk hoger zijn; naar verwachting van het KNMI ongeveer 50% overdag en nacht 80% door de verlichting.	De 35% zichtbaarheid van windmolens in de aanvullingsgebieden is gebaseerd op het gemiddelde zicht dat gedurende 28 jaar onafgebroken meten is vastgesteld voor Den Helder. De geciteerde gegevens van KNMI voor Schiphol betreffen een steekproef uit de metingen gedurende 1,5 maand in de periode augustus - september. Dat laatste acht het kabinet veel minder representatief voor de zichtbaarheid. Hier komt bij dat zichtbaarheid voor de bewoners van de kust en voor strandbezoekers een veel groter deel van het jaar relevant is. Zie verder de reactie op zienswijze 61.2, deel 4.
115.1	Vindt de visualisaties misleidend, omdat windpark Luchterduinen nu al goed zichtbaar is terwijl de nieuwe windmolens 2 keer zo hoog worden en daardoor meer zichtbaar.	De werkelijke hoogte van de toekomstige windmolens is nog nergens vastgelegd. In de recente kavelbesluiten is de tiphoogte gemaximeerd op 250 m. Dit is lager dan twee maal de hoogte van de molens in Luchterduinen (137 m).
115.2	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon wat betreft meerkosten, besparingen en opbrengsten van het alternatief IJmuiden Ver.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
115.3	Geeft aan, dat IJmuiden Ver ecologisch gezien beter is dan de gebieden Hollandse Kust.	Dit is nog niet in detail onderzocht. Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
115.4	Er wordt geen rekening gehouden met de waarde van een rust-gevende lege horizon op zee en verzoekt de horizon niet te verpesten.	Het kabinet heeft het belang van deze waarde meegewogen.
116.0	Verzoekt, om rekening te houden met het onderzoek helikopterbereikbaarheid mijnbouwplatforms en geeft aan dat de, in de Beleidsnota Noordzee benoemde acties, nog niet zijn opgevolgd. Hecht aan uitvoering, nu het bedoelde onderzoek als uitgangspunt dient voor locatiespecifiek maatwerk. Ziet dan ook graag tegemoet hoe de actiepunten uit de Beleidsnota een plaats krijgen binnen het afwegingskader alvorens dit wordt vastgesteld.	Zie reactie op opmerking 111.1.
116.1	Benadrukt, dat het cruciaal is om (bilateraal) af te stemmen met de individuele mijnbouwondernemingen om tot een maatwerk-oplossing te kunnen komen.	Bij de voorbereiding van een kavelbesluit is dit mogelijk en dit is ook de inzet van de Rijksoverheid.
117.0	Vindt, dat de ontwikkeling van windparken op zee plaatsvindt zonder daarbij de belangen en activa van telecomkabel-eigenaren mee te wegen. Benadrukt dat deze telecomkabel-infrastructuur van cruciaal internationaal belang is.	De belangen en activa van telecomkabel-eigenaren zijn afgewogen in de Beleidsnota Noordzee 2016-2021. Deze Structuurvisie verandert dit beleid niet. De kabels in de windenergiegebieden Hollandse Kust en de aanvullingen zijn verkend in het planMER. Bij de voorbereiding van kavelbesluiten kunnen de onderhoudszones voor telecomkabels van 750 m met het oog op efficiënt ruimtegebruik binnen windenergiegebieden waar mogelijk worden verkleind.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
117.1	Geeft aan, dat diverse leden van de associatie pas vanaf 2015 betrokken zijn bij het proces rondom de planning van windparken. Zij hebben toen aangegeven welke afstanden tussen windparken en onderzeese telecomkabels gehanteerd zouden moeten worden. Constateert desondanks dat de Nederlandse Rijksoverheid deze inbreng terzijde legt in zowel het Nationaal Waterplan als onderhavige Rijksstructuurvisie.	De twee genoemde Structuurvisies zijn niet de plaats om een standaardafstand vast te leggen. Het Beleidsnota Noordzee 2016 - 2021 biedt hiervoor het kader. Bij de voorbereiding van kavelbesluiten wordt dit met maatwerk uitgewerkt.
117.2	Geeft aan, dat de Nederlandse Rijksoverheid met verschillende richtlijnen van ESCA geen rekening houdt.	Zie de reactie op zienswijze 117.0.
117.3	Benadrukt, dat Nederland ondertekenaar is van de United Nations Convention on the Law of the Sea. Vindt dat de Nederlandse Rijksoverheid geen rekening houdt met artikel 79 (2 en 5) van voornoemde verplichting.	De Beleidsnota Noordzee heeft rekening gehouden met internationale verdragsrechtelijke verplichtingen.
117.4	Vraagt om geruststelling, dat de Nederlandse Rijksoverheid deze kwestie serieus neemt, ESCA Richtsnoer 6 (en/of ICPC richtsnoer 13) erkent en bevestigt dat de rechten van kabeleigenaren inzake bestaande onderzeese kabel activa niet zullen worden gehinderd of benadeeld door een van de windparken in ontwikkelingen in het Nederlandse deel van de Noordzee.	Zie de reactie op zienswijze 117.0.
117.5	Streeft een gemeenschappelijk doel na met de Nederlandse Rijksoverheid wat betreft harmonieus gebruik van de zeebodem en verheugt zich op verdere besprekingen tussen de onderzeese kabelexploitanten en de Rijksoverheid. Vraagt aandacht voor de bestaande rechten van onderzeese kabeleigenaren om hun kabels vrijelijk en zonder hinder te gebruiken.	Geen verschil van opvatting hierover.
118.0	Is voorstander van de ambities en plannen op het gebied van windenergie op zee en ondersteunt de door de Rijksoverheid ingeslagen weg.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
118.1	Steunt de gekozen systematiek waarin met het oog op zo laag mogelijke maatschappelijke kosten is gekozen voor windgebieden van 700 MW en het tendersysteem. Geeft aan dat het aanwijzen van windgebieden van belang is voor een minimaal kostenniveau en er dient aan het principe van "goedkoopste gebieden eerst" vastgehouden te worden.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
118.2	Vindt het van groot belang, dat de uitrol van windenergie plaatsvindt zoals overeengekomen in het Energieakkoord. Stelt dat kiezen voor alternatieve locaties tot vertraging kan leiden. Ondersteunt de onderhavige Rijksstructuurvisie.	Ondersteuning van kabinetsbeleid. De uitrol heeft het kabinet vastgelegd in de Routekaart, dit mede om het bedrijfsleven duidelijkheid te bieden.
119.0	Is tegen de voorgestelde plannen wegens de horizonvervuiling overdag en de rode verlichting 's nachts.	Zie H.3, thema's A3 en B2.
119.1	Geeft aan, dat windenergie nooit kostendekkend zal worden i.v.m. subsidies voor aanleg en onderhoud.	De 'SDE+'-subsidie is geen bouwsubsidie, maar dekt de onrendabele top af van de voor een windmolenpark berekende prijs van een kiloWatt/uur in vergelijking met die van conventionele elektriciteit. Zie verder reactie op opmerking 95.1 en H.3, thema A1.
119.2	Vindt, dat Nederland de energiedoelstellingen te laat oppakt en nu snel wat windmolens plaatst. Is voorstander van duurzame energie maar dan op basis van waterkracht. Geeft aan daar een plan voor te hebben bedacht dat de Provincie Zuid-Holland heeft goedgekeurd maar de gemeente Noordwijk afwijst.	Waterkracht is in Nederland een zeer kleine optie voor duurzame energieopwekking. Windenergie op land en op zee is onontbeerlijk in de energietransitie. Met de recente ontwikkelingen bij Borssele is Nederland koploper geworden bij wind op zee. Zie verder H.3, thema A1.
119.3	Zienswijze is verder identiek aan nummer 61.	Zie reacties op opmerkingen 61.
120.0	Geeft aan, dat aan de unieke kustbeleving abrupt een einde komt voor de komende 25 jaar. Windmolens en knipperlichten verstoren de unieke horizon waarvoor toeristen nu komen.	Dit effect zal meevallen, geeft bureau Motivaction in zijn rapport aan. Zie ook de reactie op zienswijze 61.2, deel 4.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
120.1	De windmolens zullen vaker zichtbaar zijn dan in het onderzoek wordt beschreven. Stelt dat dit een sterke onderschatting van de werkelijke zichtbaarheid is. Het windpark Luchterduinen is overdag vaak zichtbaar en 's avonds ook door de hinderlijke rode markeringslichten.	Zie H.3, thema's A3 en B2. Zie ook de reactie op zienswijze 61.2, deel 4.
120.2	Schat de effecten op recreatie en toerisme vele malen groter in dan in de rapporten beschreven. Nederland heeft nu één van de mooiste strandkusten van Noord-Europa en straks waarschijnlijk één van de lelijkste.	Het kabinet baseert zich op rapport van bureau Decisio die op basis van een worstcaseberekening komt met effecten die relatief klein zijn en vermoedelijk alleen maar kleiner worden, zowel in werkelijkheid als na verloop van tijd.
120.3	Vraagt naar de klimatologische effecten. Merkt op dat in het planMER geen onderzoek is gedaan naar de risico's van weerkundige en klimatologische aard. Wijst op onderzoeken waaruit blijkt dat windturbines voor de kust aanleiding zijn voor meer wolk- en mistvorming; zoals zeevlam.	Er zijn geen effecten bekend van windmolenparken op het mesoklimaat. Over opmerkingen over meer bewolking en regen op de kust heeft het kabinet al in het vorige Reactiedocument over de aanvulling gesteld, dat er geen onderzoek bekend is dat dit staft. Zeevlam is een verschijnsel dat ontstaat bij stroming van warme lucht van land naar zee en staat daarmee ook los van windmolenparken.
120.4	Geeft aan, dat de Noordzee straks een natuurgebied is met een industriële aanblik.	Het kabinet ziet dit anders. Zie ook H.3, thema's A3 en B1.
120.5	Vraagt, wat er gebeurt als een schip dat voor anker ligt op drift raakt en verstrikt raakt in een windmolenpark? Geeft aan dat dan de gevolgen voor de kust niet te overzien zijn.	Dit is een nogal theoretisch risico, aangezien bij het ontwerpen van vaarroutes en ankergebieden hierop al is gelet.
120.6	Geeft aan, dat de locatie IJmuiden een alternatief is met vele voordelen en wijst daarbij op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie voor oordeel over IJmuiden Ver en onderzoek Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
120.7	Brengt in, dat door de enorme schaalgrootte en ligging vlak voor de kust, het horizonvullende karakter en de landschappelijke impact van het beoogde project onvergelykbaar groter is t.o.v. bestaande kleinere windparken.	Het kabinet heeft dit afgewogen. Zie H.3 thema B2. In het planMER is dit voor de 3 alternatieven in beeld gebracht. Het kabinet zegt niet, dat deze effecten vergelijkbaar zijn met bijvoorbeeld Luchterduinen.
120.8	Vraagt, of voorzien is in de verwijderingskosten van de windmolens als alternatieve energiebronnen nopen tot het voortijdig stoppen van de nieuwe windmolens.	Het kabinet voorziet binnen de economische levensduur van windturbines in de gebieden Hollandse Kust geen groei van andere duurzame energiebronnen die windturbines overbodig maakt. Zie ook het Energierapport, jan. 2016.
121.0	Maakt bezwaar, omdat het uitzicht op de horizon belemmerd gaat worden door een woud van windmolens. Is niet tegen windenergie op zee mits verder dan 18 NM uit de kust omwille van de zichtbaarheid.	Het verschil in zichtbaarheid van windmolenparken op 18 en 22 km afstand van de kust is niet zo groot dat het kabinet hierover net zo denkt als indiener. Het gaat bij 18 km om een toename van de zichtbaarheid van 25 naar 35%.
121.1	Wijst op de resultaten van de tender voor windpark Borssele en geeft aan dat de bouw van windparken goedkoper is geworden. Stelt dat de extra kosten voor plaatsing verder op zee daarmee gecompenseerd kunnen worden. Ziet graag de mogelijkheid van compensatie doorgerekend worden.	Een eventuele subsidiemeevaller in Borssele (die nog moet blijken) mag volgens de 'SDE+'-regels niet zomaar worden gebruikt om onrendabele parken elders rendabel te maken. Dat moet lopen via een tender. Zie voor een oordeel over de tender van Borssele I en II de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
122.0	Maakt bezwaar tegen de besluiten Borssele I, II, III, IV and V van de minister van Economische Zaken en tegen de onderhoudszones in het Nationaal Waterplan en in de onderhavige Ontwerp-Rijksstructuurvisie.	Tegen het Nationaal Waterplan of een Rijksstructuurvisie staat geen mogelijkheid tot bezwaar open. De kavelbesluiten I t/m V in windenergiegebied Borssele zijn sinds 21 mei 2016 onherroepelijk (geen beroep aangetekend). De belangen van telecomkabel-eigenaren zijn afgewogen in de Beleidsnota Noordzee 2016-2021. Deze Structuurvisie verandert dit beleid niet.
122.1	Geeft aan, dat voor windparkontwikkelingen die binnen 1 NM gelegen zijn van een actieve onderzeese telecomkabel, het gebruikelijk is dat de betrokkenen voorafgaand een "Proximity & Crossing"-overeenkomst sluiten.	Dit is goed mogelijk. Bij de voorbereiding van kavelbesluiten kunnen de onderhoudszones voor telecomkabels van 750 m met het oog op efficiënt ruimtegebruik binnen windenergiegebieden waar mogelijk worden verkleind. Nadat de windvergunning is verstrekt, kan een dergelijke overeenkomst worden gesloten.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
122.2	Maakt bezwaar tegen separatieafstanden kleiner dan 1 NM.	Ingevolge de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is de onderhoudszone voor telecomkabels 750 m. Met het oog op efficiënt ruimtegebruik kunnen onderhoudszones voor telecomkabels binnen windenergiegebieden waar mogelijk worden verkleind. Bij de kavelbesluiten voor het windenergiegebied Borssele is de keuze voor een afstand van 500 m onderbouwd en afgewogen.
122.3	Benadrukt, dat Nederland ondertekenaar is van de "United Nations Convention on the Law of the Sea". Vindt dat de genoemde besluiten geen rekening houden met artikel 79 van voornoemde verplichting.	Zie reactie op opmerking 117.3.
122.4	Geeft aan, in verwarring te zijn over de volgorde en de timing van de verschillende ontwikkelingsactiviteiten en besluiten. Vindt dat verschillende activiteiten: Borssele I & II, Borssele III en IV, Borssele V, het Nationaal Waterplan (buiten 12 NM), de aanpassing van het Nationaal Waterplan (binnen 12 NM), de plannen voor de Zuid- en Noord-Hollandse kust, een impact hebben op de eigendommen van indiener, en waarbij de resultaten van deze parallelle activiteiten aan elkaar gekoppeld zijn of afhankelijk van elkaar zijn.	Het kabinet heeft met de Routekaart(brief) juist volledige duidelijkheid aan het bedrijfsleven gegeven over de stappen die het wil zetten bij de uitbouw van windenergie op zee. British Telecom is over alle stappen van de kavelbesluiten telkens geïnformeerd.
123.0	Geen reactie ingevuld.	
124.0	Uit zorgen over de plannen om binnen zichtafstand nieuwe hoge windmolens te plaatsen. Geeft aan, dat de horizon niet langer ongerept blijft en dit afbreuk doet aan de leefbaarheid.	Kabinet neemt kennis van deze zorgen, maar wijst erop dat ook bij gebruik van het reeds aangewezen windenergiegebied Hollandse Kust (noord) de horizon niet 'ongerept' zal zijn.
124.1	Geeft aan, dat de plannen negatief zijn voor het toerisme, terwijl Castricum daarvan juist een speerpunt in het economisch beleid heeft gemaakt.	Volgens het rapport van bureau Decisio zijn deze effecten beperkt, ook bij een worstcasescenario. Het onderzoek van bureau Motivaction laat zien dat een beperkt effect op toerisme wordt verwacht. Zie ook H.3, thema B3.
124.2	Is voorstander van duurzame initiatieven maar tegen windmolens op zichtafstand. Wijst op IJmuiden Ver als alternatief. Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon, dat IJmuiden Ver marginaal duurder is.	Zie voor een oordeel over IJmuiden Ver en het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
124.3	Stelt, dat met de toeristische belangen een groter bedrag en mogelijk 6.000 banen gemoeid zijn.	Bureau Decisio komt tot een veel lager aantal banen en dit betreft een maximumberekening.
124.4	Geeft aan, dat IJmuiden Ver de voorkeur heeft van energie-maatschappijen.	Dat is het kabinet bij het Rondetafelgesprek in de Tweede Kamer medio oktober 2016 niet gebleken, en is ook niet waarschijnlijk. Zie o.a. zienswijzen 118 en 137.
124.5	Verzoekt, te stoppen met de huidige plannen en de mogelijkheden voor IJmuiden Ver te onderzoeken.	Zie reactie op opmerking 124.2 en 124.3.
125.0	Is tegen de stroken binnen de 12 NM als toevoeging aan de aangewezen windenergiegebieden Hollandse Kust.	Ter kennisneming.
125.1	Vindt, dat het aantal windmolens, de hoogte ervan en de ligging dicht bij de kust het vrije uitzicht belemmeren; vooral altijd. Brengt in, dat de leefbaarheid zal verminderen van de kustgemeenten.	Het vrije zicht zal niet worden belemmerd, maar verminderd met circa 10%. Zie rapport bureau Motivaction en H.3, thema B2.
125.2	Geeft aan, dat de kostenberekeningen niet eenduidig zijn en wijst erop dat IJmuiden Ver niet zo duur hoeft te zijn als gesuggereerd wordt. Wil dat de windmolens buiten zichtafstand komen. Verzoekt om een doorrekening door een andere instantie.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
125.3	Geeft aan, dat dag- en verblijfstoeristen zullen uitwijken naar andere kustgebieden. Toeristisch verhuurders krijgen hierdoor te maken met lagere bezettingsgraden, minder inkomsten door lagere prijzen en waardedaling van onroerende zaken. Ook de werkgelegenheid in de horeca, de detailhandel en de bouw zal afnemen.	Dit zal volgens bureau Decisio inderdaad kunnen optreden, maar dan in een beperkte mate en vermoedelijk tijdelijk. Zie ook H.3, thema B3.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
125.4	Wijst op waardevermindering van huizen op de boulevard met zeezicht.	Zie H.3, thema B1.
125.5	Geeft aan, dat de ter inzage legging van de stukken veel (buitenlandse) toeristen zal zijn ontgaan door onbekendheid met het Nederlandse systeem of de stukken vanwege de taal niet kunnen lezen. Vindt dat de mening van indiener niet bij de procedure wordt betrokken.	Het kabinet is bij dit besluit niet verplicht om burgers in andere landen te raadplegen (ESPOO-verdrag) en zou ook niet weten hoe de doelgroep kan worden bereikt. De mening van indiener wordt via dit Reactiedocument bij de besluitvorming betrokken.
126.0	Brengt in, dat de Nederlandse kuststreek uniek is en eindeloze en onbevekte horizonnen heeft. Vindt het eeuwig zonde en getuigen van gebrek aan visie als dit vervangen wordt door een langerekte industriële horizon van windmolens. Benadrukt dat iedereen de verplichting heeft zorgvuldig met de kust om te springen.	Het kabinet beperkt het effect op de vrije horizon voor de Nederlandse kust in zijn geheel. Zie H.3, thema B1. Ook gaat het behoudend om met de kernwaarden van de kust; zie H.3, thema A3. Vanwege de aanwijzing van gebied Hollandse Kust (noord) is echter al niet meer sprake van een 'eindeloze en onbevekte horizon'.
126.1	Geeft aan, dat er veel ontwikkelingen in Bergen aan Zee plaatsvinden waarbij zichtlijnen op de kust, de horizon en de natuur een cruciale rol spelen. Vindt dat het regionale samenwerkingsverband waarin dit gebeurt ontzettend onder druk komt te staan met de huidige plannen en verzoekt om dit in de overwegingen mee te nemen.	Het belang van toerisme voor de badplaatsen is het kabinet goed bekend. Het kabinet heeft daarin op nationaal niveau een afweging gemaakt. Zie verder H.3, thema B3.
126.2	Wijst op afname van het toerisme door horizonvervuiling, met name uit Duitsland, en vreest dat dit zal leiden tot een enorme omzetsdaling bij kusthoreca en kustrecreatie.	Dit effect is beschreven door de bureaus Motivaction en Decisio en is maximaal 5%. Wel is er een grotere spreiding in de beoordeling van windmolenparken op zee door Duitse toeristen.
126.3	Vindt, dat het kostenargument kortzichtig is en dat de voornoemde punten zwaarder moeten meewegen. Wijst op de eenwording van Berlijn als voorbeeld: esthetiek gaat daar altijd boven het financiële plaatje, met het motto: "je kunt het maar één keer goed neerzetten".	De opgave van de energietransitie is dermate groot, dat het nodig is om naast goede ruimtelijke inpassing te letten op kosten. Zie ook Routekaart(brief).
126.4	Brengt in, dat geld lenen weinig kost en zo de extra kosten van het verder op zee plaatsen makkelijk terug kunnen worden verdiend in de totale levensduur van de windmolens.	Het is aan de marktpartijen die bieden op windkavels, om af te wegen tegen welke kosten zij geld kunnen lenen voor de bouw van windmolenparken. Het kabinet houdt zich aan de stappen van de Routekaart.
127.0	Wenst, dat de horizon vrij blijft van vaste obstakels en windmolens. Het windpark Luchterduinen is verstorend genoeg. Met plaatsing dicht bij kust zal die ergernis groter worden. Dit verlaagt de leefkwaliteit.	Ter kennisneming.
127.1	Geeft aan, dat IJmuiden Ver een goed alternatief is. Buiten zichtafstand. Geeft aan dat het 'hoge extra kosten' argument vals is. Wijst op een plan om in de Noordzee een kabelnet aan te leggen waarop windparken kunnen worden aangesloten en waardoor er van land geen extra kabel naar IJmuiden Ver hoeft te worden aangelegd. Mochten er toch extra kosten aan de orde zijn, dan moet er t.b.v. het milieu, de regionale economie en het toerisme extra geld ter beschikking komen.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2. Zie tevens de reactie op zienswijze 36.0. De mogelijkheden om verder op zee gelegen windmolenparken aan te sluiten op interconnectoren tussen landen is het kabinet bekend, maar die kans is er niet voor 2023. En die kabels zijn ook zeer kostbaar.
127.2	Geeft aan, dat leefkwaliteit te weinig aandacht krijgt en te laag wordt ingeschaald in de onderzoeken.	Ter kennisneming.
127.3	Brengt in, dat het een zwaarwegend besluit is vanwege de blijvende impact ervan.	Het kabinet motiveert zijn besluiten over windenergie op zee daarom zorgvuldig.
128.0	Vindt het belangrijk dat de voorgenomen planning van windparken op zee doorgaat i.v.m. de economische ontwikkeling in de regio en het daar aanwezige maritieme en energiesector.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
128.1	Zienswijzen is gelijkloidend aan nummer 96.2.	Zie reactie op opmerking 96.2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
129.0	Is voor windenergie op zee maar buiten zichtafstand en pleit voor plaatsing aan de achterzijde van de gebieden Hollandse Kust en IJmuiden Ver. Geeft aan dat in de Rijksstructuurvisie niet staat dat een verre en vrije horizon een schaars goed is en dat latere generaties de huidige korte termijnpolitiek later kwalijk zullen nemen.	Ten westen van de windenergiegebieden Hollandse Kust lopen belangrijke scheepvaartroutes. Hier kan geen aanvulling plaatsvinden. IJmuiden Ver is geen zelfstandig alternatief bij het nu te nemen besluit. Overigens is de vergunning maar geldig voor 20 jaar en kunnen toekomstige generaties hun eigen afweging maken. Zie ook Routekaart, NRD en H.3, thema A2.
129.1	Stelt een gefaseerde ontwikkeling voor waarbij eerst de reeds aangewezen gebieden worden benut en daarna de "Aanvulling" zodat toekomstige nieuwe inzichten en mogelijkheden dan later kunnen worden meegenomen. Voor deze ontwikkeling in fases is geen aandacht in de Rijksstructuurvisie.	Het is uit onderzoek gebleken dat de huidige gebieden Hollandse Kust te klein zijn voor een kosteneffectieve ontwikkeling. IJmuiden Ver is te duur. Derhalve is deze aanvulling nodig om de bestaande gebieden Hollandse Kust goed te kunnen gebruiken.
129.2	Wijst op onderzoek van de Stichting Vrije Horizon en dat IJmuiden Ver niet duurder hoeft te zijn en met 40% minder subsidie toe kan. Vindt dat dit in de stukken onderbelicht is gebleven.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
129.3	Vraagt, waarom er geen onderzoek is gedaan naar het standpunt van gemeenteraadsleden en het waarom van hun standpunt.	De standpunten van de besturen van de kustgemeenten zijn het kabinet vanwege gevoerd bestuurlijk overleg bekend. Zie dit Reactiedocument en het vorige Reactiedocument bij de Notitie Reikwijdte en Detailniveau.
129.4	Vindt, dat er onvoldoende aandacht wordt geschonken aan de nadelige gevolgen voor de kustgemeenten qua toerisme, de horeca, hotels, winkels en werkgelegenheid.	Zie H.3, thema B3 en de motivering van het besluit door het kabinet in paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV.
129.5	Er is geen aandacht voor het feit dat de kustgemeentes en de provincies Noord- en Zuid-Holland massaal voor het behoud van het vrije uitzicht zijn. Zij vertegenwoordigen veel mensen.	Zie reactie op opmerking 129.3.
130.0	Heeft geen bezwaar tegen windmolens op zee maar dan wel achter de horizon. De voorgestelde plannen leiden tientallen jaren tot een verpest industrieel uitzicht. Dit belemmert de kustbeleving voor bewoners, bezoekers en toeristen.	Zie H.3, thema's A3, B1 en B2.
130.1	Wijst op IJmuiden Ver als alternatief en vindt dat daarmee bij de onderbouwing van het plan onvoldoende rekening is gehouden omdat het te veel zou kosten. Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon. Geeft aan dat de Structuurvisie geen rekening mee houdt met dit recente inzicht.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
130.2	Zienswijzen is gelijklopend aan nummer 28.1.	Zie reactie op opmerking 28.1.
131.0	Geeft aan, dat de Rijksstructuurvisie onjuiste gegevens over zichtbaarheid bevat. De zichtbaarheid van windturbines voor de Zuid-Hollandse kust op 10 NM afstand blijkt volgens de KNMI-gegevens op de locaties Valkenburg en Schiphol 70-80% van de tijd in tegenstelling tot 25% van de tijd volgens de Ontwerp-Rijksstructuurvisie. Ziet dit als een ommissie in de onderzoeken die bij het besluit horen. Maakt vanwege die veel grotere zichtbaarheid en het verlies van vrij uitzicht op zee bezwaar tegen turbines binnen de 10-12 NM zone.	Het kabinet baseert zich op een 28-jarige tijdreeks van het KNMI op de locatie De Kooy. Zoals in het planMER is aangegeven is van de locatie van het weerstation De Kooy het zicht in vergelijking met de andere stations met zicht over zee (Hoek van Holland en IJmuiden) het helderst. De tijdreeks van het station de De Kooy kan derhalve gezien worden als de 'worst-case'.
131.1	Geeft aan, dat de turbines in de 10-12 NM zone op de voorgestelde locatie door zogezegde effecten en de overwegende windrichting beduidend minder bijdragen aan de energietransitie en een lagere windopbrengst hebben dan wanneer dezelfde turbines verder uit de kust worden geplaatst op een plek met meer wind, onder een gunstigere hoek t.o.v. de dominante windrichting en met meer onderlinge afstand.	Zogezegde effecten treden ook op in IJmuiden Ver. Dit is inherent aan het bouwen van windmolenparken binnen windenergiegebieden. Zie ook H.3, thema A2. Door de juiste grootte en onderlinge afstand van windmolens wordt het zogezegde effect sterk verkleind. Zie ook het planMER.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
131.2	Vindt, dat Nederland onvoldoende bijdraagt aan de mondiale urgentie van het klimaatvraagstuk en doet internationaal niet mee in het ontwikkelen van grootschalige windparken op zee. Stelt dat t.b.v. de internationale positie, energieopbrengst en werkgelegenheid IJmuiden Ver ontwikkeld moet worden i.p.v. een gering aantal turbines binnen de 12 NM.	Ook de bouw van windmolenparken in Hollandse Kust draagt bij aan de energietransitie ter vermindering van klimaatverandering alsook aan de kostenreductie en werkgelegenheid. De nu in voorbereiding zijnde windmolenparken in Borssele en Hollandse Kust behoren tot de grootste ter wereld. Verder weg gelegen gebieden passen in de visie van het Energierapport 2016 voor de periode na 2023.
131.3	In de Ontwerp-Rijksstructuurvisie worden IJmuiden Ver of Hollandse Kust (west) niet besproken. Geeft aan dat Nederland i.p.v. de huidige voorstellen groter moet denken aan flinke gebieden verder op zee, waar het harder waait, vaker waait en meer ruimte is om windmolens bijvoorbeeld 6-7 x de rotordiameter uit elkaar te plaatsen.	Genoemde twee gebieden zijn onderzocht in 2 van de 3 alternatieven (zie planMER) en in de studie van bureau Decisio. Het kabinet kiest voor het 'voorkeursalternatief'.
132.0	Vindt dit een slecht voornemen. De motivering is dat de 'onzekere' kosten van negatieve landschappelijke impact niet zouden opwegen tegen de 'zekere' meerkosten van het verder weg op zee plaatsen van de windmolens (p. 28). Deze motivering deugt niet, want het kostenvoordeel van de locatie Hollandse Kust is opmerkelijk zwak onderbouwd en de landschapsaantasting wordt veel te rooskleurig voorgesteld.	Zie de reactie op de zienswijze 36.0.
132.1	Het ontbreken van een berekening waarop de lage kosten van windenergie op deze locatie zijn gebaseerd is een opmerkelijke lacune. Hoe die € 1,2 mld resp. 3,0 mld is samengesteld blijft behoudens de gegevens in het tabelletje op pagina 11 van het planMER volledig onduidelijk. Dit bemoeilijkt het beantwoorden van de vraag of de berekening ook klopt.	Zie de reactie op de zienswijze 36.0.
132.2	Op het onderzoek dat Stichting Vrije Horizon tussen februari en juni 2016 bij ECN heeft laten uitvoeren naar de onderbouwing van de meerkosten, is nooit een overtuigend antwoord gekomen.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
132.3	Geeft aan, dat de kostendata van ECN tegenstrijdigheden bevatten en in strijd zijn met de verklaring van de minister. De funderingskosten van IJmuiden Ver worden overdreven omdat het kostenmodel van ECN verouderd is.	Zie de reactie op de zienswijze 36.0. Hierin zitten ook de meest recente inzichten over de kosten in.
132.4	Brengt in, dat ook operationele gegevens zoals waterdiepten niet lijken te kloppen in het nadeel van IJmuiden Ver. Er is geen noemenswaardig diepteverschil tussen het grootste deel van beide locaties, gemiddeld, en dus wordt het kostennadeel voor IJmuiden Ver door de ECN berekeningen die van meer verschil uitgaan overdreven.	De waterdieptes in IJmuiden Ver zijn veel groter dan indiener veronderstelt. In Hollandse Kust (zuid) zijn deze recent ingemeten; ze bedragen 17 tot 25 m. In IJmuiden Ver is de diepte gemiddeld 29 m en varieert deze volgens Deltares van 19 tot 47 meter.
132.5	Door ECN lijkt geen rekening te zijn gehouden met het gewogen gemiddelde windsnelheidsverschil en evenmin met het turbinerendement. Beide factoren zijn ten gunste van IJmuiden Ver en zijn genegeerd. Anderzijds lijkt het extra netverlies vanwege de langere afstand juist erg hoog te zijn ingezet voor IJmuiden Ver.	Zie de reactie op de zienswijze 36.0. Hierin zitten ook de meest recente inzichten over de kosten in.
132.6	ECN heeft de gemaakte berekeningen voor IJmuiden Ver in vergelijking met Hollandse Kust waarschijnlijk nooit gevalideerd, of laten valideren door een externe partij. Althans niet model-inhoudelijk.	Ter kennisneming.
132.7	Trekt de conclusie, dat het Wind-op-zee-model van ECN niet meer geschikt is (en in 2014 ook niet was) om de locatiekeuze zonder meer op te baseren. ECN laat die conclusie voor rekening van Stichting Vrije Horizon, maar spreekt de eraan ten grondslag liggende feiten over het kostenmodel niet tegen.	Ter kennisneming.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
132.8	Wijst op het rapport van Ardo de Graaf die vervolgonderzoek heeft gedaan en tot wezenlijk andere uitkomsten komt.	Het onderzoek van Ardo de Graaf levert inderdaad een wezenlijk ander beeld op. Diverse deskundigen (TenneT, TU Delft, Deltares, NWEA en RVO) zijn gevraagd, dit rapport te beoordelen. Naar de mening van deze deskundigen bevat het rapport op een groot aantal onderdelen fouten, waardoor er een verkeerd beeld wordt geschetst. Zie de brief van de minister van EZ van 15 november 2016 (zie Bijlage 2).
132.9	De financiële onderbouwing door ECN van de locatiekeuze van Hollandse kust, en daarmee ook van de kavels 1 en 2 van Hollandse Kust (zuid), vertoont ernstige tekortkomingen. Het gebruikte rekenmodel is verouderd. De gemaakte berekening is niet gevalideerd. Rekening houdend met extra windopbrengst en aanzienlijke schaalvoordelen op IJmuiden Ver zijn er per saldo geen significante meerkosten te verwachten. De minister kan wel net doen alsof ECN precies weet wat alles gaat kosten, maar dat is niet zo. Dat blijkt ook uit de verrassende tenderuitkomst bij Borssele (ruim 30% onder de door ECN berekende maximumprijs).	Zie de reactie op de zienswijze 36.0. Hierin zitten ook de meest recente inzichten over de kosten in.
132.10	Stelt, dat de landschapsaantasting van de locatie Hollandse Kust (10-12 NM-zone) stelselmatig wordt onderschat.	Het kabinet baseert zich op het rapport van bureau Motivaction en beschouwt dit als de best-beschikbare kennis.
132.11	Iedereen die met enige regelmaat op het strand komt en iets verder kijkt dan zijn of haar neus lang is, weet dat met deze waarnemingsreeks iets aan de hand moet zijn. Om de eenvoudige reden dat het op het strand maar vrij zelden voorkomt dat je de badplaatsen die 18 km of meer verderop liggen NIET kunt zien. Ook bij minder fraai weer is dat zo, behoudens bij harde wind en regen.	Zie de reactie op zienswijze 132.12.
132.12	Schat, dat de werkelijke zichtbaarheid van Luchterduinen 30 tot 50% van de tijd is, en 's nachts met de rode lichten zelfs nog vaker. Met de bebouwing van de 10-12 NM zone verwacht indiener dat de zichtbaarheid zal toenemen naar 70% van de tijd overdag.	De 35% zichtbaarheid van windmolens in de aanvullingsgebieden is gebaseerd op het gemiddelde zicht dat gedurende 28 jaar onafgebroken meten is vastgesteld voor Den Helder. De geciteerde gegevens voor Schiphol betreffen een steekproef uit de KNMI-metingen gedurende 1,5 maand in de periode augustus - september. Dat laatste acht het kabinet veel minder representatief voor de zichtbaarheid. Hier komt bij dat zichtbaarheid voor de bewoners van de kust en voor strandbezoekers (wandelaars) een veel groter deel van het jaar relevant is.
132.13	Brengt in, dat een gesprek met een zichtdeskundige van het KNMI, dr. J. van der Meulen, indiener heeft gesterkt in de stelling dat de zichtdata van het KNMI, en zeker die van meetpost IJmuiden, niet bruikbaar zijn om het verre zicht betrouwbaar te meten in het kader van het kavelbesluit en de Rijksstructuurvisie.	Ter kennisname en zie tevens de zienswijze op 131.0.
132.14	Stelt, dat in navolging van het rapport van Nierman, bij gebrek aan echt betrouwbare zichtgegevens boven zee, ervan uitgegaan moet worden dat de windparken van de twee extra stroken langs de kust minstens de helft van de tijd zichtbaar zijn vanaf 23 km afstand, en waarschijnlijk vaker, zeker met metingen op dagbasis. Deze MER maakt het niet zo bont als die van de twee kavelbesluiten, maar van ernstige onderschatting van de meteorologische zichtbaarheid blijft sprake.	Het kabinet deelt de mening niet, dat er geen betrouwbare zichtgegevens zijn. Het ziet derhalve geen aanleiding om de advies uit het aangehaalde rapport op te volgen.
132.15	Stelt, dat het kimduikingseffect bij parken zo dichtbij nauwelijks van belang is.	Dit is juist indien men Hollandse Kust en de aanvullingen onderling vergelijkt.
132.16	Het MER geeft een vrij genuanceerd beeld over de mate van dominantie, maar de Rijksstructuurvisie bagatelliseert dat op ergerlijke wijze.	Ter kennisneming.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
132.17	Brengt in, dat de fotovisualisaties van het MER, voor visualisaties, niet slecht zijn. Voor de geïnteresseerde geven ze zelfs alarmerend goed aan wat er gaat gebeuren. Alleen zal de gemiddelde MER-lezer, die ze niet naast de werkelijkheid zet, dat niet zien, en het gevaar van onjuiste interpretatie staat er ook niet bij vermeld. Stelt dat verder onduidelijk is, of op de visualisaties van ROM3D alleen de aanvulling op de kust staat afgebeeld, of alles.	Ter kennisneming. Dit soort visualisaties beschouwt het kabinet als de best-beschikbare benaderingen van mogelijke toekomstige werkelijkheden. De visualisaties van ROM3D betreffen zowel bestaande als nieuwe situaties.
132.18	Betwijfelt, of de geruststellende aankondiging dat het kabinet voornemens is om de nachtverlichting te dimmen bij goede weersomstandigheden, zal worden uitgevoerd. Kan zich niet voorstellen dat de luchtvaartsector daarmee akkoord zal gaan.	Zie de reactie op zienswijze 61.2, deel 4. Specifieke regels worden vastgelegd in de kavelbesluiten. De verlichting is er ten behoeve van helikopters en niet voor de grote burgerluchtvaart.
133.0	Is tegen windmolens die zichtbaar zijn vanaf de boulevard in Katwijk. De huidige turbines zijn al dusdanig zichtbaar en verstoren op een heldere dag het uitzicht volledig.	Zie H.3, thema's B1 en B2.
134.0	Stelt, dat vlak voor de kust niet nodig is. Er is genoeg ruimte bij IJmuiden Ver.	Zie H.3, thema A2.
134.1	Geeft aan, dat er met oude cijfers wordt gewerkt wat betreft kosten.	Zie voor oordeel over de tender van Borssele I en II en het onderzoek Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
135.0	Geeft aan, dat de politieke druk om energiedoelstellingen te behalen niet ten koste mag gaan van bewoners, bedrijven en ondernemers die werkgelegenheid bieden, door afschrikwekkende horizonvervuiling en verwoeste natuur. De belangen van die groepen worden onvoldoende serieus genomen.	Zie H.3, thema B3. Het kabinet motiveert de afweging van dit belang in paragraaf 3.3 van de RSV AHK.
135.1	Brengt in, dat windenergie al snel achterhaald zal zijn en vervangen wordt door andere duurzame energie. Vindt derhalve het hekwerk van windmolens langs de gehele kust nutteloos.	Het kabinet en zijn adviseurs hebben een andere analyse. Zie ook Energierapport (jan. 2016) en H.3, thema A1. Hoe dan ook zullen de windmolenparken niet eerder dan na 20 jaar worden verwijderd.
135.2	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en daarin genoemde zaken zoals halvering van meerkosten, grotere schaalvoordelen, meer windopbrengst en lagere aanlegkosten. Benadrukt dat windparken verder uit de kust goedkoper zijn dan de minister aangeeft. Wil graag dat in het parlement discussie gevoerd gaat worden over IJmuiden Ver o.b.v. juiste uitgangspunten. IJmuiden Ver is niet duurder.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0.
135.3	IJmuiden Ver staat voor meer duurzame energie, behoud van het unieke vrije uitzicht en heeft op alle fronten draagvlak. Vindt daarom de huidige plannen een historisch foute keuze.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
136.0	Geeft aan, dat naast inwoners ook (hotel)bezoekers dagelijks met het uitzicht op de windmolens geconfronteerd worden en maakt zich daar vooral zorgen over. Brengt in, dat bezoekersaantallen zullen teruglopen en dat heeft gevolgen voor de bedrijfsvoering en het aantal hotel- en congresgasten.	Zie H.3, thema's B1 en B3.
136.1	Is gelijklopend aan zienswijze 135.2.	Zie reactie op opmerking 135.2.
136.2	Mist aandacht voor de economische motieven: de plannen zullen een grote schade toebrengen aan de economie van Noordwijk en van de overige badplaatsen langs de Hollandse kust. Wenst een integrale afweging tussen de reële extra kosten voor het plaatsen (en onderhouden) van de windmolens in IJmuiden Ver versus de gemiste opbrengsten en werkloosheid ten gevolgen van plaatsing dicht bij de kust.	Het kabinet heeft hiervoor wel aandacht; zie motivering beslissing en H.3, thema B3.
136.3	Mist aandacht voor duurzaamheid en benadrukt dat windmolens zonder subsidie niet rendabel zijn en op de lange termijn andere alternatieven rendabeler zijn.	Zie H.3, thema A1.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
136.4	Mist ecologische motieven wat betreft de unieke kustbeleving met een weidse horizon en zonsondergangen. Dit wordt abrupt teniet gedaan. Met IJmuiden Ver blijft dit behouden.	Voor zicht: zie H.3, thema B2. Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2 en A3, alsmede voor ecologie H.3, thema D1.
137.0	Ondersteunt de planmatige uitrol van windenergie op zee en het uitrolschema zoals het kabinet dat voor ogen heeft en zoals is afgesproken in het Energieakkoord.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
137.1	Benadrukt, dat het halen van de doelstellingen uit het Energieakkoord prioriteit nummer één is voor de energietransitie van Nederland. Een belangrijk onderdeel van de afspraken uit het Energieakkoord is om de uitrol van windenergie op zee tegen de laagst maatschappelijke kosten te laten plaatsvinden. Daaruit volgt onder andere de keuze voor gebieden van 700 MW of een veelvoud daarvan. Daarbij hoort ook de aanpak van 'goedkoopste' gebieden eerst.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
137.2	Stelt, dat onafhankelijk van de marktomstandigheden gesteld kan worden dat de kosten voor wind op zee dalen naarmate er dichtbij de kust wordt gebouwd. Vindt het daarom logisch dat de kosten die gepaard gaan met dieper water en langere afstand van de kust worden meegewogen bij het besluit om gebieden voor wind op zee aan te wijzen.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
137.3	Brengt in, dat kiezen voor een alternatief gebied tot vertraging leidt van het Energieakkoord en meer onzekerheid voor de sector. Het belang van een stabiel investeringsklimaat en perspectief op verdere groei van windenergie op zee is groot voor een verdere daling van de kosten.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
137.4	Benadrukt, dat het schrappen van de 10-12-mijlszone ervoor zorgt dat de totale oppervlakte die gebruikt kan worden voor wind op zee wordt verkleind, terwijl alle ruimte hard nodig is om de doelstellingen geformuleerd in het klimaatakkoord in Parijs te halen.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
137.5	Steunt het onderhavige besluit en de afwegingen die daaraan ten grondslag liggen.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
138.0	Een deel is gelijkloidend aan zienswijze 136.2.	Zie reactie op opmerking 136.2.
138.1	Een deel is gelijkloidend aan zienswijze 135.2.	Zie reactie op opmerking 135.2.
138.2	Vindt, dat economische belangen van werkgevers en werknemers ernstig worden bedreigd.	Zie H.3, thema B3.
139.0	Geeft aan, dat de plannen de horizon dag en nacht (door rode knipperlichten) ontsieren voor de rest van zijn/haar leven, en dat dit ook het geval is voor de andere bewoners en de toeristen die van de zee en het uitzicht willen genieten.	Zie H.3, thema's A3, B1 en B2.
139.1	Wijst op het alternatief IJmuiden Ver. Daar kan groene energie opgewekt worden met een hoger rendement. Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon waaruit blijkt dat windmolens binnen de 12 NM niet nodig zijn. Vindt dat deze bevindingen nog niet zijn meegenomen.	Zie H.3, thema A2 en zie voor oordeel over onderzoek Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
139.2	Vindt, dat de belangen van kustbewoners niet zijn meegenomen.	Dit is wel gebeurd, maar die belangen hebben niet de doorslag gegeven; zie motivering van kabinetsbesluit in paragraaf 3.3 van RSV AHK.
140.0	Een deel van de zienswijze is gelijkloidend aan nummer 61.	Zie reacties op opmerkingen 61.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
140.1	Vindt, dat er onvoldoende aandacht is voor laag-frequent geluid dat windmolenparken produceren. Geeft aan dat 5% van de bevolking hiervoor gevoelig is. Het betreft een immer malende brom die zorgt voor fysieke en psychische klachten, m.n. permanente nachtrustverstoring. Wijst op landen zoals de US en Australië, waar onderzoek is gedaan. Brengt in zelf ook opdracht te hebben gegeven voor onderzoek naar de brom die indier hindert sinds dat windpark Luchterduinen operationeel werd. Geeft aan dat windmolens dichterbij de kust de regio onleefbaar maken.	Laag-frequent geluid van windmolens is een klein onderdeel van het spectrum van frequenties dat windmolens produceren. Dit geluid van windmolens kan zich niet over (vele) kilometers afstand voortplanten. Voor zover het laag-frequente geluid wel het menselijk oor zou bereiken, valt het onder de regels voor beoordeling van en bescherming tegen windmolengeluid. Slechts een enkel individu kan hiervan hinder ondervinden. Zie ook de brief van de staatssecretaris I&M aan de Tweede Kamer van 31 maart 2014.
141.0	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon waaruit blijkt dat windparken binnen de 12 NM niet nodig zijn. Vindt IJmuiden Ver een goed alternatief voor de bewoners en toeristen.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
141.1	Vindt, dat de horizon onnodig en onherstelbaar wordt vervuild, zowel overdag als 's nachts vanwege de verlichting. Vindt dat de belangen van de kustbewoners niet zijn meegenomen wat betreft visuele hinder.	Zie motivering besluit door kabinet en H.3, thema's A3 en B1.
141.2	Constaateert geen onjuistheden in de Rijksstructuurvisie en het onderzoek.	Ter kennisneming.
141.3	Vraagt aandacht voor een waardevermindering van het onroerend goed.	Zie H.3, thema B1.
141.4	Brengt in, dat de nieuwe bevindingen van het plan IJmuiden Ver nog niet in het plan zijn meegenomen.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
142.0	Is tegen windparken zichtbaar vanaf de Hollandse kust en binnen de 12 NM.	Ter kennisneming.
142.1	Geeft aan, voor ontspanning naar een huisje aan de kust te gaan. Stelt, dat de windmolens 2 van de 3 keren zichtbaar zijn. Vraagt, waar men in Nederland nog wel rust en ruimte kan vinden.	Het kabinet baseert zich op verwachting van geringere zichtbaarheid. Deze is gebaseerd op 28 jaar onafgebroken meten van zicht bij Den Helder door KNMI. Dit laat onverlet, dat persoonlijk waarnemingen anders zijn en dat het in bepaalde seizoenen anders kan zijn. Zie ook H.3, thema B2.
142.2	Vraagt, naar welk ander strand indier moet omrijden om geen windmolens te zien en of dat niet slecht is voor de CO ₂ -emissie.	Zoals het planMER laat zien, zullen de windmolens op heldere dagen vanaf nagenoeg alle stranden langs de Hollandse kust in meer of mindere mate te zien zijn. Omrijden is op de niet heldere dagen (en dat betreft de meeste) niet nodig en blijft verder een milieuverantwoordelijkheid van indier.
142.3	Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon waarin wordt aangegeven dat IJmuiden Ver goedkoper is. In de Structuurvisie is dit niet opgenomen.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en gebied IJmuiden Ver de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
142.4	Geeft aan, dat de berekening van zichtbaarheid van de windturbines is gebaseerd op theoretische formules en data bij Den Helder. Brengt in dat ter hoogte van het windpark Luchterduinen een realistische inschatting kan worden gemaakt. Weet uit eigen ervaring dat men de turbines 66% van de tijd ziet. Ongeacht of de zichtbaarheid op de 12 of 10 NM zone verschilt, er zijn meer windmolens zichtbaar die het uitzicht domineren.	Het kabinet baseert zich op verwachting van geringere zichtbaarheid. Zie reactie op opmerking 142.1 en H.3, thema B2.
142.5	Het plan leidt tot afname van recreatie en banen. Volgens de Rijksstructuurvisie wordt dit gecompenseerd met nieuwe banen in de windmolenindustrie. Vindt dat deze nieuwe werkgelegenheid niet ten deel komt aan de kustregio en dit vooral buitenlandse werknemers zijn. Wijst op windpark Borssele dat het Deense Dong met eigen mensen bouwt. Het betreft andere banen dan in de horeca. Dit veroorzaakt scheefheid op de banenmarkt.	Zie H.3, thema B3.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
142.6	Benadrukt de uniciteit van het kustgebied ter afwisseling van de drukke Randstad, dat met de huidige plannen verder geïndustrialiseerd wordt en 's nacht niet meer echt donker is.	Zie H.3, thema A3 en de reactie op zienswijze 61.2, deel 4.
142.7	Wijst op ervaringen in andere landen waar geen windmolens meer direct voor de kust worden gebouwd. Geeft aan dat Denemarken is gestopt met windparken vanwege onderhoudskosten. Stelt dat in Duitsland en Denemarken de CO ₂ -emissies niet afnemen ondanks investeringen in windenergie. Vraagt waarom Nederland hier niet van leert.	Denemarken en Duitsland (en Verenigd Koninkrijk) zetten hun beleid voort, om het bouwen van windmolenparken ook nabij de kust toe te staan. Denemarken heeft recent zelfs een windmolenpark op 4 km vanaf de kust getenderd.
142.8	Brengt in, dat de mondiale klimaatbijdrage van Nederland klein is. Zolang China (en andere opkomende economieën) en Amerika niets doen heeft een windpark geen zin.	Zie H.3, thema A1. De klimaatverandering kan alleen worden afgeremd als alle landen hun bijdrage leveren. Ook China, India en USA hebben hiervoor beleid ontwikkeld. China bouwt momenteel meer windmolens dan alle andere landen. Zie ook Verdrag van Parijs (2015).
142.9	Vraagt, waarom Nederland geen stroom inkoop van landen die een overschot hebben. Vraagt of Nederland zelfvoorzienend moet zijn of er geld aan wil verdienen.	Zie H.3, thema A1.
143.0	In het planMER en de Ontwerp-Rijksstructuurvisie wordt gesproken van doorvaart voor schepen tot 24m scheepslengte. Geeft aan dat doorvaart tot 45m voor de kottervisserij noodzakelijk is. Vindt dat dit niet in de Rijksstructuurvisie hoort, maar in het kader Medegebruik en Doorvaart moet worden uitgewerkt. Wijst op de aangenomen motie Geurts (29664-143) waarin wordt opgeroepen om ook scheepslengtes tussen 24- 45m mee te nemen in de komende proefperiode. Wijst op het omvaren en brandstofkosten waar deze schepen anders mee te maken krijgen. Dit geldt voor zowel boomkor-, flyshoot-, als bordenvisserij gedurende het hele jaar.	In de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is opgenomen dat vanaf 2017 in principe in alle operationele windparken op zee – met uitzondering van de Gemini-parken – doorvaart en medegebruik onder een aantal voorwaarden mogelijk wordt gemaakt, zoals voor lengten minder dan 24 m. Dit wordt vastgelegd in afdwingbare regels om medegebruik en doorvaart te reguleren in de veiligheidszone. Dit is een besluit van algemene strekking in de zin van art. 1.3 Awb. Bekendmaking geschiedt door publicatie in de Staatscourant. Op basis van monitoring en evaluatie van de vanaf 2017 opengestelde parken (gedurende twee hoogseizoenen na de openstelling) kan medio 2020 een eventuele aanpassing van de beleidsregels alsmede van de besluiten tot de instelling van een veiligheidszone plaatsvinden. Hierbij zal ook op basis van de kosten en baten (en financierbaarheid) een afweging moeten worden gemaakt. Vanuit de Nederlandse vissershavens zijn er hoegenaamd geen omvaarafstanden vanwege windmolenparken in Hollandse Kust.
143.1	In de Ontwerp-Rijksstructuurvisie wordt de verwachting uitgesproken dat de totale visvangst niet zal afnemen, omdat die door quota en niet de beschikbare visgronden wordt bepaald. Stelt dat hiermee ten onrechte de indruk wordt gewekt dat vissers geen nadelige effecten zullen ondervinden. Geeft aan dat visgronden al generaties lang worden gebruikt en men daarom in staat is goed te vissen. Verplaatsing is niet triviaal. Ook de cumulatieve effecten van andere visserij beperkende maatregelen kunnen nadelige gevolgen hebben en daardoor verhoogde intensiteit in de overblijvende gebieden.	Zie H.3, thema C2 (Visserij).
144.0	Is voor duurzame energie, maar heeft bezwaren tegen plaatsing binnen de 12 NM.	Ter kennisneming.
144.1	Is van mening, dat IJmuiden Ver een goed alternatief is ook i.r.t. de doelstellingen uit het Energieakkoord.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
144.2	Geeft aan, dat de afname van het aantal toeristen catastrofaal is voor de lokale economie.	Het kabinet is van mening dat een daling van maximaal 10% (worst-case) niet als catastrofaal kan worden aangeduid. Daarnaast laat het onderzoek van bureau Motivaction zien dat er een beperkt effect op toerisme wordt verwacht. Zie verder H.3, thema B3.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
144.3	Geeft aan, dat de stelling dat het plaatsen van de windmolens binnen de 12 NM goedkoper is, onvoldoende is onderbouwd. Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon waaruit blijkt dat van verouderde en mogelijk foutieve gegevens gebruik is gemaakt. Benadrukt dat geen rekening is gehouden met schaalvoordelen en de meeropbrengst van meer wind verder op zee.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0.
145.0	Concludeert, dat in de MER geen rekening wordt gehouden met het cumulatieve effect van de aanbestedingen van kavels. Wil dezelfde effecten onderzocht hebben wanneer 2100 MW op IJmuiden Ver ontwikkeld zou worden.	Cumulatie van effecten in de drie alternatieven is in het planMER onderzocht. Omdat daarbij de gehele windenergiegebieden Hollandse Kust en aanvullingen zijn beoordeeld, is het overbodig om voor de RSV ook naar de daarbinnen gelegen windkavels te kijken. IJmuiden Ver is geen zelfstandig alternatief bij het nu te nemen besluit. Zie Notitie Reikwijdte en Detailniveau en paragraaf 3.1 van de Ontwerp-RSV AHK.
145.1	Vindt, dat er ten onrechte in de stukken staat dat er tempo gehouden moeten worden als uitsluitend naar de Hollandse Kust wordt gekeken en niet naar IJmuiden Ver. Is van mening dat tijdsdruk leidend is i.p.v. verantwoord bestuur en dat IJmuiden Ver in deze fase niet serieus is meegenomen.	Zie de Routekaart(brief) en H.3, thema A2.
145.2	Geeft aan, dat het besluit voor windmolens binnen de 12 NM nog door het parlement goedgekeurd moet worden. Stelt dat alternatieven verder op zee niet gelijktijdig onderzocht zijn en vindt dat dit duidt op vooringenomenheid en dat de inspraak niet serieus genomen wordt.	Deze fasering van de besluitvorming is met inbegrip van de raadpleging van de Tweede Kamer over de RSV AHK vastgelegd in de Routekaart en goedgekeurd door de Tweede Kamer. Daarmee houdt het kabinet zich aan een afgesproken en vastomlijnde fasering.
145.3	Geeft aan, dat in de onderzoeken bij het besluit achterhaalde en niet courante uitgangspunten staan. Wijst op grote onzekerheidsfactoren waarmee ECN werkt. Refereert aan de uitkomst van de tender voor Borssele en dat dit effect heeft op de kostenvergelijkingen tussen IJmuiden Ver en Hollandse Kust.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon en de tender van Borssele I en II de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
145.4	Stelt, dat IJmuiden Ver minder obstakels kent dan Hollandse Kust en daardoor makkelijker te ontwikkelen is.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2. Er is ook nog veel onderzoek nodig voordat dit gebied kan worden verkaveld en goed met het elektriciteitsnet op het land kan worden aangesloten.
145.5	Geeft aan, dat de aanlanding van kabels van IJmuiden Ver makkelijker is dan voor Hollandse Kust (zuid en noord) en verwacht dat dit een kosteneffect heeft.	Dit is niet juist. Het is minstens zo lastig. Bovendien zijn de kabels door hun lengte veel duurder. Zie brief van de minister van EZ aan Tweede Kamer over onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.
145.6	Geeft aan, dat de opbrengst van windparken afneemt bij de ontwikkeling van meer locaties. Wijst erop dat dit bij Luchterduinen maximaal 7.8% is. Vraagt of er onderzoek is gedaan naar het cumulatieve effect en wil dat graag inzien. Vraagt waarom niet wordt gekozen voor een locatie IJmuiden Ver, waar de hogere windopbrengst (ruim 8%) ruimschoots opweegt tegen de genoemde productieafname of waar gekozen kan worden voor 8% minder windmolens waarbij de opbrengsten gelijk blijven.	Daling van opbrengst door windzog van andere windmolenparken is onderzocht in de Haalbaarheidsstudie en het planMER. Met voldoende grote windmolens op voldoende onderlinge afstand kan dit effect worden verminderd. In IJmuiden Ver treedt hetzelfde zog-probleem op terwijl de ontwikkeling van windmolenparken hier veel duurder is. Zie de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
145.7	Brengt in, dat de Ontwerp-Rijksstructuurvisie aangeeft dat zowel bij plaatsing op 12 als 10NM er sprake is van een zeer dominante situatie. Zienswijze deels gelijklopend aan nummer 87.8. Vraagt om een toelichting op beide afwijkende zichtpercentages van het Rijk en t.o.v. de KNMI-data.	Over de bouw van windmolenparken in de gebieden Hollandse Kust is al besloten. De zichtbaarheid van windmolens neemt met de toevoeging van de aanvullingsgebieden toe met circa 10% van de tijd. De 35% zichtbaarheid van windmolens in de aanvullingsgebieden is gebaseerd op het gemiddelde zicht dat gedurende 28 jaar onafgebroken meten is vastgesteld voor Den Helder. De geciteerde gegevens voor Schiphol betreffen een steekproef uit de KNMI-metingen gedurende 1,5 maand in de periode augustus - september. Dat laatste acht het kabinet veel minder representatief voor de zichtbaarheid. Hier komt bij dat zichtbaarheid voor de bewoners van de kust en voor strandbezoekers een veel groter deel van het jaar relevant is. Wat betreft dominantie wordt aangegeven: Vanwege de kernkwaliteiten van de kust wijst de Rijksstructuurvisie AHK alleen twee stroken tussen 10-12 NM aan. De twee aangewezen aanvullingen vallen optisch grotendeels samen met al eerder aangewezen windenergiegebieden. Hiermee wordt de aantasting van genoemd uitzicht op de vrije horizon zo veel mogelijk beperkt.
145.8	Merkt op, omdat beleving subjectief is, dat in dit besluit geen (langjarige) zichtbaarheidsmeting van bijv. Luchterduinen of Amalia zijn opgenomen, maar uitsluitend afgeleide, geëxtrapoleerde metingen die ook afwijken van de KNMI-data. Geeft aan dat waar beleving benoemd wordt, dit suggestief en niet ter zake doende lijkt. Wil weten wat het bevoegd gezag werkelijk gezien heeft van Luchterduinen gedurende een langere periode. Is van mening dat economische belangen voorrang krijgen ten opzichte van de leefbaarheids- en belevingsbelangen. <i>People, planet, profit</i> .	Het kabinet baseert zich op de mening van een grote steekproef van personen over de zichtbaarheid van windmolenparken, zoals deze is uitgevoerd door bureau Motivaction. Zie ook H.3, thema B2.
145.9	Zienswijze gelijklopend aan nummer 65.4.	Zie reactie op opmerking 65.4.
145.10	Citeert: "echter gelet op het grote belang van windenergie, en de geringe negatieve effecten in vergelijking met het positieve effect op de maatschappelijke kosten, worden deze negatieve effecten als aanvaardbaar beschouwd." Vindt dit een niet onderbouwde stelling en wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon. De ontwikkeling van IJmuiden Ver kan een besparing opleveren van € 1 miljard plus dat de schade aan de kust verkeerd wordt voorgesteld o.b.v. het rekenmodel dat Decisio heeft gehanteerd.	Dit betreft een politieke afweging op landelijk niveau, zoals een kabinet die vaker moet maken bij lokaal ingrijpende projecten. De stelling, dat deze effecten niet onderzocht zijn, herkent het kabinet niet. N.a.v. de onderzoeken in opdracht van Stichting Vrije Horizon, heeft het kabinet nieuw onderzoek laten uitvoeren door diverse deskundigen; zoals ECN, TenneT, TU Delft, Deltares, NWEA en RVO. Op basis van deze onderzoeken komt het tot een gefundeerde andere afweging dan indiener.
145.11	In de MER staat dat windparken lokaal effect kunnen hebben op het weer: turbulentie, extra wolkenvorming, maar dat dit geen significante effecten op recreatie en toerisme heeft. Vindt dat er onvoldoende onderzoek is gedaan naar de werkelijke effecten op lokaal niveau veroorzaakt door menging van koude en warme luchtlagen. De stelling dat dit geen significante effecten zal hebben op recreatie en toerisme is daarom niet valide. Verzoekt te onderzoeken wat de effecten zijn op het weer langs de kust.	Het kabinet acht het planMER op dit punt juist en volledig. De Commissie voor de m.e.r. heeft voor het planMER een positief toetsingsadvies afgegeven.
145.12	Geeft aan, geen informatie te vinden over amfidromen in het MER. IJmuiden Ver ligt in een amfidroomgebied en wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon (rapport Ardo de Graaf pagina 13 e.v.). Verzoekt om aanvulling.	Het is niet duidelijk wat indiener met de opmerking over waterstromingen bedoelt. Naar mening van het kabinet is het planMER volledig. De Commissie voor de m.e.r. heeft voor het planMER ook een positief toetsingsadvies afgegeven.
145.13	Citeert teksten uit de besluiten waarom de plannen nodig en van openbaar belang zijn. Wijst vervolgens op de Europese doelstelling van het terugdringen van de CO ₂ -uitstoot. Mist de beschrijving van de impact van deze plannen op het terugdringen van de CO ₂ -uitstoot, evenals wat de verwachte / berekende bijdrage is van de locaties Hollandse Kust hierop. Verzoekt om onderbouwde aanvulling.	De vermindering van de CO ₂ -uitstoot is in het planMER berekend. Meer in het algemeen vindt het kabinet de ontwikkeling van windenergie een goed middel om de energietransitie in te vullen. Zie ook H.3, thema A1.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
145.14	Is van mening, dat het voornemen stoelt op ondoordachte, niet goed uitgewerkte onderbouwingen en achterhaalde gegevens, en dat het geen of onvoldoende rekening houdt met de effecten op lokaal niveau.	Zie motivering van besluit in paragraaf 3.3 van Ontwerp-RSV AHK.
145.15	Is van mening, dat een van de laatste ongerepte natuurgebieden onherstelbaar veranderd wordt.	Dit blijkt niet uit de in het planMER gemaakte vergelijking van de huidige situatie met de dominantie, de beleving en de zichtbaarheid van windmolenparken in de gebiedsaanvullingen.
145.16	Is van mening, dat de volksgezondheid, door het wegnemen van de eindeloosheid van de zee, op termijn schade zal ondervinden.	Deze opmerking is niet onderbouwd.
145.17	Zienswijze gelijkloidend aan nummer 65.5.	Zie reactie op opmerking 65.5.
146.0	Gaat in de op Routekaart van september 2014. De aannahme dat de gebieden Hollandse Kust goedkoper zijn dan de gebieden verder op zee zijn niet meer dan aannamen. Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon en verwijst naar de resultaten van het rapport van Ardo de Graaf.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
146.1	Verzoekt de minister, om de uitkomsten van de voornoemde studies serieus mee te nemen en o.b.v. het door de minister genoemde argument 'hogere kosten' de Routekaart te herzien. Temeer daar uit onderzoek van RVO blijkt dat IJmuiden Ver op alle andere delen (ecologie, landschap en overigen) veel beter scoort dan de gebieden Hollandse Kust. Aanpassing van de Routekaart leidt niet tot vertraging in de uitrol van de plannen tot 2023 en geeft een voorsprong voor de uitrol van wind op zee in de periode na 2023.	Zie de reactie op zienswijzen 146.0.
146.2	Zienswijze is gelijkloidend aan nummer 145.7.	Zie reactie op opmerking 145.7.
146.3	De Routekaart in de Rijksstructuurvisie houdt geen rekening met zaken die niet in geld te vatten zijn, maar in 'waarde'. Bezoekers beleven de weidsheid van de lege horizon, de rust die de zee uitstraalt en de prachtige zonsondergangen. Dit alles wordt teniet gedaan en ingeruild voor een vermeende kostenbesparing van € 1,3 miljard. Inmiddels zijn al deze hieraan ten grondslag liggende berekeningen achterhaald door de in opdracht van Stichting Vrije Horizon uitgevoerde studies en door de uitkomsten van de winnende tender bij Borssele.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0. Het kabinet baseert zijn keuze zowel op kosten (rapport bureau Decisio) als op beleving door toeristen (rapport bureau Motivaction) en andere belangen en waarden (Haalbaarheidsstudie).
146.4	Vindt, dat de subsidiestructuur is voortgekomen uit een ondemocratisch Energieakkoord en geeft aan, dat dit akkoord onder grote publieke, politieke en tijdsdruk is opgesteld zonder doorwrochte oplossingen. Vindt, dat de regeling niet Nederland maar aandeelhouders van de investeringsconsortia die beleggen in windparken dient. Vraagt, waarom geen staatsmolens, omdat de subsidie betaald wordt uit extra belasting op energie die de Nederlandse bevolking betaald. Stelt voor, dan groot in te inkopen en de windmolens in IJmuiden Ver te plaatsen.	Het Energieakkoord wordt door een zeer grote meerderheid van het parlement gesteund. Daarmee is de kwalificatie 'ondemocratisch' onterecht. De Nederlandse Rijksoverheid wekt geen elektriciteit op en verkoopt deze ook niet aan verbruikers. Zie Elektriciteitswet 1998.
146.5	Merkt op, dat er voor een heel klein beetje duurzame energie er veel geld wordt uitgegeven. Plaats ze dan op zijn minst in IJmuiden Ver.	Zie de reactie op opmerking 95.1.
147.0	Vraagt met klem, om niet meer horizonvervuiling te realiseren met windparken.	Ter kennisneming.
147.1	Vindt, dat het verschil in extra uitgaven voor IJmuiden Ver maatschappelijk verantwoord is. Het gaat om unieke Hollandse waarden die niet in geld zijn uit te drukken.	Het kabinet weegt het verschil in kosten anders.
147.2	Vindt de documentatie te uitgebreid.	Zie de reactie op opmerking 65.0.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
147.3	Vindt, dat de vraag in de inspraakprocedure naar “feitelijke onjuistheden” maar de helft van het verhaal dekt. Het gaat ook over meningen, die onttrekken zich aan juist/onjuist. In een democratie gaat het niet alleen om de “feiten”, maar ook te luisteren naar de mening van een minderheid.	Bij de inspraakprocedure kon iedereen reactie geven op het voorgestelde besluit. Daarnaast konden eventuele onjuistheden in de Rijksstructuurvisie en/of het planMER worden geduid en of bepaalde belangen mogelijk over het hoofd waren gezien (dit wordt door indiener geciteerd). Daarmee bood de procedure ruimte voor het inbrengen van alle argumenten en reacties.
148.0	Mist in de Ontwerp-Rijksstructuurvisie belangrijke economische, ecologische en duurzaamheidsmotieven en in het algemeen onderbouwing van de kosten voor de aanleg en exploitatie van de windmolenparken. Een integrale afweging tussen de reële extra kosten voor het plaatsen (en onderhouden) van de windmolens in “IJmuiden Ver” versus de gemiste opbrengsten uit de toeristen-industrie en de daarmee gepaard gaande werkloosheid in deze sector, bij plaatsing van de windmolens direct voor de kust van Noord- en Zuid- Holland, dient alsnog plaats te vinden.	Voor de beschrijving van de genoemde effecten wordt verwezen naar het planMER en het rapport van bureau Decisio. Deze RSV gaat daarop wel in, maar niet zo uitvoerig als indiener kennelijk wil. De afweging van de meerkosten van IJmuiden Ver en de schade aan het toerisme, en de conclusie om de aanvullingen verantwoord te achten, motiveert het kabinet in paragraaf 3.3 van de Ontwerp-RSV AHK en de definitieve RSV AHK.
148.1	De kust geeft tot dusver een beleving voor de bewoners, bezoekers en toeristen die uniek is. Een weidse horizon met prachtige luchten en ondergaande zon. Deze beleving wordt abrupt voor tenminste 25 jaar teniet gedaan, bij plaatsing van de windmolens voor de kust van Noordwijk. Door plaatsing van de windmolens bij IJmuiden Ver wordt de belevingsfactor niet aangetast.	Zie H.3, thema's A2, A3, B1 en B2.
148.2	Mist een analyse van de gevolgen van het inzetten van grootschalige windmolenparken op de stabiliteit van het elektriciteitsnet. Wijst op 'Maatschappelijke kosten en baten van wind op zee', F. Udo, 13 november 2014.	In de Haalbaarheidsstudie is geconcludeerd dat de elektriciteit uit windenergiegebieden op zee kan worden ingepast in het landelijke transportnet.
148.3	Inmiddels is uit onderzoek gebleken, dat de kostenafweging anders uitvalt dan die geleid heeft tot het besluit de windmolens voor de Zuid-Hollandse Kust te plaatsen. Wijst op onderzoek in opdracht van Stichting Vrije Horizon.	Zie voor het oordeel over het onderzoek van Stichting Vrije Horizon de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
148.4	Is van mening, dat de effecten op recreatie en toerisme veel groter zijn dan uit het onderzoek van Decisio blijkt. In dit onderzoek wordt onvoldoende gemeten wat de effecten van het hekwerk van duidelijk zichtbare windmolens langs de kust, van IJmuiden tot aan Scheveningen, op het bezoek aan de kust zijn door toeristen en dagjesmensen. Uit eigen onderzoek uitgevoerd in opdracht van Stichting Vrije Horizon blijkt, dat het kustbezoek drastisch terugloopt wanneer het zicht aan de horizon wordt ontsierd door windmolens. Verwijst naar “Invloed windmolens op strandbezoek” van november 2015.	Het kabinet vindt het onderzoek van bureau Motivaction en de beoordeling hiervan door bureau Decisio het meest gezaghebbend.
148.5	Uit ander onderzoek, ook uitgevoerd in opdracht van Stichting Vrije Horizon (“Badplaatsen de mist in?” van augustus 2015) blijkt dat er nog meer effecten zijn van de windmolens, bijvoorbeeld op het weer: het ontstaan van “zeevlam”.	Zie de reactie op zienswijze 73.8.
148.6	Verzoekt, de resultaten van de drie genoemde onderzoeken nadrukkelijk in uw besluitvorming te betrekken.	Het kabinet neemt kennis van alle aangereikte onderzoeken en heeft naar aanleiding daarvan nader onderzoek uitgevoerd met betrokkenheid van ECN, TenneT, TU Delft, Deltares, NWEA en RVO.
148.7	Geeft aan, dat de inspraakprocedures voor de 'Ontwerpkavelbesluiten I en II windenergiegebieden Hollandse Kust (zuid)' en die voor de 'Ontwerp-Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust.' zijn gecombineerd. Gaat ervan uit dat deze dan ook integraal in de besluitvorming worden betrokken, met de inzichten die nu bestaan over (1) het kostenaspect, (2) de beleving en de gevolgen voor het toerisme en (3) een evaluatie van de tender voor de kavels voor de Zeeuwse Kust.	Het kabinet heeft over beide onderwerpen besloten in onderlinge afstemming, hoewel de besluiten verschillende procedures kennen.

Label	Zienswijze	Kabinetsreactie
149.0	Geeft aan, positief tegenover de Ontwerp-Rijksstructuurvisie windenergie te staan.	Ondersteuning van kabinetsbeleid.
149.1	Vraagt aandacht voor het toestaan van medegebruik in de parken, binnen alle relevante veiligheidskaders. Hierbij wordt gedacht aan visserij, het kweken van vissen en gewassen. Ook kan het toeristisch interessant zijn om met dagtochten de parken te bezoeken.	In de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 is opgenomen dat vanaf 2017 in principe in alle operationele windparken op zee – met uitzondering van de Gemini-parken – doorvaart en medegebruik onder een aantal voorwaarden mogelijk wordt gemaakt. Dit heet het Beleidskader doorvaart en medegebruik. Op basis van monitoring en evaluatie van de vanaf 2017 opengestelde parken (gedurende twee hoogseizoenen na de openstelling) kan medio 2020 een eventuele aanpassing van de beleidsregels alsmede van de besluiten tot de instelling van een veiligheidszone plaatsvinden. Hierbij zal ook op basis van de kosten en baten (en financierbaarheid) een afweging moeten worden gemaakt. Schepen tot 24 meter mogen door windmolenparken varen, al of niet met toeristen. Er mag op een beperkt aantal manieren worden gevist.
149.2	Ziet vanwege de bouw en onderhoud van windmolens op zee grote economische kansen. De huidige parken hebben dat voor IJmuiden en de IJmond al nadrukkelijk laten zien. Met de vestigingen van Vestas, Eneco, Windcat en diverse andere bedrijven heeft zich in de regio al een economisch cluster gevormd.	Ter kennisneming.
149.3	Vraagt om aandacht te hebben voor regionale initiatieven als Techport IJmond, Wind@work Noordzeekanaalgebied en het initiatief voor de Energiehaven, en deze vanuit landelijk beleid te ondersteunen.	In het kader van dit besluit doet het kabinet geen toezegging.
149.4	Geeft breder invulling aan de duurzaamheidsambitie, door in de regio minimaal de energiedoelstellingen van 14% duurzame energieopwekking in 2020 halen en in 2050 mogelijk energie-neutraal zijn in de IJmond.	Ter kennisneming.
149.5	Vraagt, om zowel economische als om duurzaamheidsredenen – nadrukkelijk ook aandacht te hebben voor regionale duurzaamheidsinitiatieven zoals met de industriële warmte/stoomnetten en met wind op land langs het Noordzeekanaal en op terrein van Tata Steel. Een stimulerende en faciliterende Rijksoverheid in dezen is essentieel.	In het kader van dit besluit doet het kabinet geen toezegging. Wel stimuleert het kabinet de energietransitie generiek. Zie o.a. het Energierapport 2016.
150.0	Merkt op, dat de gemeente Den Haag op het standpunt staat dat er vanwege verschillende effecten geen voorkeur is voor windparken binnen de 12 NM en er eerst ingezet zou moeten worden op IJmuiden Ver.	Zie voor IJmuiden Ver H.3, thema A2.
150.1	Wijst op de aanbesteding van Borssele en forse kostenbesparingen aldaar. Vindt dat het Rijk de financiële ruimte, die bij die aanbesteding is ontstaan, zou kunnen benutten voor een snellere ontwikkeling van IJmuiden Ver.	Zie voor oordeel over de uitkomst van de tender Borssele I en II de reactie op opmerking 36.0 en H.3, thema A2.
150.2	Vraagt, om als extra alternatief voor de 10-12 NM zone, de ‘Tussen Variant’ (Hollandse Kust (zuid) 700 MW, Hollandse Kust (west) 700 MW, IJmuiden Ver 700 MW) verder uit te werken, aangezien uit het Decisio-document blijkt dat deze variant circa de helft goedkoper is. Stelt dat dit qua uitvoering nauwelijks vertraging zal opleveren, omdat Hollandse Kust (west) met het standaard concept 220 kV AC kan worden aangesloten op de Maasvlakte.	Het kabinet vindt dit reeds onderzochte nul-alternatief slechter dan het voorkeursalternatief. Zie de Ontwerp-RSV AHK.
150.3	Geeft aan, dat er tijd genoeg is om IJmuiden Ver met een HVDC-gelijkstroom-concept op Beverwijk aan te sluiten.	Om te voldoen aan de gemaakte afspraken inzake de uitrol van windenergie op zee en de klimaatafspraken, heeft het kabinet die tijd niet. Het heeft dit toegelicht in de Routekaart(-brief).
151.0	Geen reactie ingevuld.	

5 Reactie kabinet op het advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage

In haar voorlopige toetsingsadvies van 14 juli 2016 heeft de Commissie voor de m.e.r. een oordeel gegeven over het op 1 juli ter inzage gelegde planMER. Op 31 oktober 2016 bracht de Commissie haar definitieve toetsingsadvies uit, dat ze mede baseerde op de Aanvulling van het planMER en de herziene Passende Beoordeling van 19 augustus 2016.

De Commissie is van oordeel dat met de aanvulling op het MER alle essentiële informatie aanwezig is om het milieubelang volwaardig mee te kunnen wegen in de besluitvorming.

In dit hoofdstuk reageert het kabinet op de adviezen.

1. De Commissie adviseert de nulvariant op te nemen in de viewer en doet een suggestie voor een verdere verduidelijking van de 'dominantie'.

Reactie kabinet: De nulvariant wordt niet opgenomen in de viewer. Het advies voor dominantie wordt meegenomen voor toekomstige MER-en.

2. De commissie adviseert, voor de dwergmeeuw te streven naar het kwantificeren van de instandhoudingsdoelstellingen.

Reactie kabinet: Dit advies wordt meegenomen naar het monitorings- en evaluatieprogramma Windenergie op zee ecologisch programma (Wozep) (Kamerstukken II, 2015/16, 33 561, nr. 26).

3. Tot slot doet de commissie een aantal aanbevelingen voor toekomstige milieueffectrapporten.

Reactie kabinet: Deze aanbevelingen worden in overweging genomen.

6 Overzicht van indieners van zienswijzen

Kenmerk	Label	Indiener	Plaats
45197882	1	particulier	Katwijk
45214895	2	particulier	Rijnsburg
45228891	3	particulier	De Hagen
4526705	4	particulier	Bergen
45272323	5	particulier	Noordwijk
45296384	6	Strandpaviljoen Take2	Noordwijk
45296815	7	particulier	Zandvoort
45312409	8	particulier	Wassenaar
45316636	Idem 8	particulier	Wassenaar
45318831	9	particulier	Egmond aan Zee
45380514	10	B&B "Aan Strand"	Katwijk aan Zee
45389705	11	particulier	Bergen aan Zee
45396915	12	Nederlandse Vissersbond	Emmeloord
45410702	13	Carvalette BV	Zandvoort
45466930	14	particulier	Zandvoort
45471190	15	particulier	Bergen
45478245	16	particulier	Katwijk aan Zee

Kenmerk	Label	Indiener	Plaats
45478534	17	particulier	Zandvoort
45478561	18	particulier	Zandvoort
45482387	19	particulier	Zandvoort
45484240	20	particulier	Katwijk aan Zee
45513621	21	particulier	Bergen aan Zee
45519774	22	particulier	Egmond aan Zee
45535267	23	particulier	Valkenburg
45537664	24	particulier	Rijnsburg
45541056	25	particulier	Katwijk
45415434	26	particulier	Den Haag
45558899	27	particulier	Hilversum
45576135	28	particulier	Katwijk aan Zee
45592415	29	particulier	Egmond Binnen
45597840	30	particulier	Katwijk
45626610	31	particulier	Schoorl
45664630	32	particulier	Bergen
45666636	33	particulier	Rijnsburg
45542384	34	Westland Verstandig	's Gravenzande
45750862	35	Grand Hotel Huis ter Duin	Noordwijk
45750865	Idem 35	particulier	Noordwijk
45771110	36	particulier	Zandvoort
45786689	37	particulier	Noordwijk
45786737	38	particulier	Noordwijk
45788283	39	Gemeente Schagen	Schagen
45808286	40	particulier	Velp
45821428	41	Dorpsraad Bergen aan Zee	Bergen aan Zee
45823633	42	Gemeente Beverwijk	Beverwijk
45823782	43	particulier	Zandvoort
45824094	44	Gemeente Wassenaar	Wassenaar
45824198	45	Provincie Zuid-Holland	Den Haag
45829131	46	particulier	Zandvoort
45836417	47	particulier	Noordwijk
45841008	48	particulier	Noordwijk
45842254	49	particulier	Bergen
45842671	50	particulier	Bergen

Kenmerk	Label	Indiener	Plaats
45843452	51	Bergen Breedband	Schoorl
45845967	52	particulier	Barneveld
45852746	53	pslCare	Zandvoort
45856378	54	particulier	Zandvoort
45859023	55	particulier	Katwijk
45862301	56	particulier	Katwijk
45873467	57	particulier	Egmond aan den Hoef
45884212	58	particulier	Schoorl
45884993	59	Provincie Noord-Holland	Haarlem
45886717	60	particulier	Noordwijk
45886806	Idem 60	particulier	Noordwijk
45886876	Idem 60	particulier	Noordwijk
45890125	61	particulier	Noordwijk
45897080	Idem 61	particulier	Noordwijk
45891666	62	particulier	Zandvoort
45895947	Idem 61	Goad	Noordwijk
45896561	63	ENGIE E&P Nederland B.V.	Zoetermeer
45897080	Idem 61	particulier	Noordwijk
45897911	64	Amsterdam IJmuiden Offshore Ports	Amsterdam
45898044	65	particulier	Zandvoort
45900763	Idem 61	particulier	Noordwijk
45900798	Idem 61	particulier	Noordwijk
45900806	66	Gemeente Bloemendaal	Overveen
45901024	67	particulier	Groet
45901509	Idem 56	particulier	Katwijk
45902604	68	Gemeente Heemskerk	Heemskerk
45902674	69	Wijkvereniging De Vogelwijk	Den Haag
45903472	70	Gemeente Westland	Naaldwijk
45903542	71	particulier	Den Haag
45903640	72	particulier	Noordwijk
45904036	73	particulier	Noordwijk
45904100	Idem 73	particulier	Noordwijk
45904773	74	Wintershall Noordzee B.V.	Rijswijk
45906195	75	particulier	Zandvoort
45908470	76	particulier	Noordwijk

Kenmerk	Label	Indiener	Plaats
45910032	77	particulier	Noordwijk
45911969	78	particulier	Katwijk
45912291	79	particulier	Den Haag
45912358	80	Fractie CDA Katwijk	Katwijk
45912629	81	particulier	Zandvoort
45919311	82	particulier	Katwijk
45922082	Idem 61	particulier	Noordwijk
45922517	83	Gemeente Castricum	Castricum
45923386	Idem 61	particulier	Noordwijk
45924400	84	particulier	Zandvoort
45924436	85	particulier	Katwijk
45924829	Idem 65	particulier	Katwijk
45925067	86	Stichting Vrije Horizon	Zandvoort
45925244	87	particulier	Zandvoort
45925356	Idem 61	particulier	Noordwijk
45925922	Idem 61	particulier	Noordwijk
45926325	88	particulier	Zandvoort
45926649	89	Gemeente Noordwijk	Noordwijk
45927674	Idem 61	CI&P	Noordwijk
45928340	82	particulier	Katwijk aan Zee
45928611	90	Gemeente Zandvoort	Zandvoort
45928707	91	Noordwijkse Ondernemers Vereniging	Noordwijk
45928883	92	particulier	Zandvoort
45929468	93	Stichting Belangenbehartiging Noordduinen	Noordwijk
45929915	Idem 61	particulier	Noordwijk
45930627	94	Gemeente Katwijk	Katwijk
45931482	95	particulier	Zandvoort
45931970	96	Gemeente Den Helder	Den Helder
45932058	97	particulier	Den Haag
45932212	98	particulier	Katwijk
45932457	99	particulier	Zandvoort
45932479	100	particulier	Noordwijk
45932508	101	Gemeente Den Haag	Den Haag
45932747	Idem 61	particulier	Vorden
45932879	102	particulier	Katwijk

Kenmerk	Label	Indiener	Plaats
45934169	103	particulier	Egmond aan Zee
45952495	104	Gemeente Bergen	Alkmaar
45935255	Idem 61	particulier	Noordwijk aan Zee
45935600	105	Fractie PUUR NOORDWIJK	Noordwijk
45935810	Idem 36	particulier	Zandvoort
45935896	106	particulier	Zandvoort aan Zee
45935925	Idem 36	particulier	Zandvoort
45935945	Idem 36	particulier	Zandvoort
45935967	107	particulier	Noordwijk
45936690	Idem 36	particulier	Haarlem
45936690	108	Stichting Wetenschappelijk Natuur- en Milieubeleid	Urk
45936811	109	particulier	Egmond aan Zee
45936847	110	Stichting wetenschappelijk Natuur en Milieu beleid	Urk
45940938	Idem 61	particulier	Noordwijk
45942400	111	TAQA Offshore B.V.	Alkmaar
45942514	112	particulier	Katwijk
45942949	113	particulier	Arnhem
45943286	114	particulier	Den Haag
45944143	115	particulier	Zandvoort
45944227	116	NOGEPA	Den Haag
45944717	117	European Subsea Cables Association	Ingleby Barwick, Stockton on Tees, UK
45945013	118	Nuon/Vattenfall	Amsterdam
45945194	119	particulier	Noordwijk
45945384	120	Bestuur PvdA Noordwijk	Noordwijk
45945551	121	Bewonersorganisatie Noordelijk Scheveningen	Den Haag
45945895	122	British Telecom	Southampton, UK
45946512	Idem 61	particulier	Den Haag
45947189	123	particulier	Den Haag
45947209	124	Fractie lokale politieke partij CKenG	Castricum
45947410	Idem 123	particulier	Den Haag
45948149	125	Toeristisch verhuurder in Egmond aan Zee	Schagen
45948681	Idem 60	particulier	Noordwijk
45948876	126	Standhotel Nassau-Bergen	Bergen aan Zee
45949172	127	particulier	Noordwijk
45950301	128	Gezamenlijke gemeenten Kop van Noord-Holland	Den Helder

Kenmerk	Label	Indiener	Plaats
45950334	Idem 61	particulier	Noordwijk
45950359	101	Stichting Bewonersbelangen Kijkduin (SBK) en Wijkberaad Bohemen, Waldeck, Kijkduin (BWK)	Den Haag
45950480	129	particulier	Bergen
45951271	Idem 61	particulier	Noordwijk
45951963	130	particulier	Noordwijk
45952315	131	Ardo de Graaf Advies	Den Haag
45952655	Idem 61	particulier	Den Haag
45952779	132	particulier	Noordwijk
45952960	133	particulier	Katwijk
45952974	134	particulier	Egmond aan den Hoef
45953037	135	BOMO III	Leusden
45953075	Idem 135	BOMO III BV	Leusden
45953168	136	Hotels van Oranje	Noordwijk
45953204	137	NWEA	Utrecht
45953272	138	Hotels van Oranje	Noordwijk
45954180	139	particulier	Katwijk
45954846	Idem 61	particulier	Noordwijk
45954857	140	particulier	Noordwijk
45954904	Idem 61	particulier	Den Haag
45954959	Idem 61	particulier	Noordwijk
45955191	141	particulier	Katwijk aan Zee
45955415	142	particulier	Schiedam
45955503	Idem 142	particulier	Schiedam
45955674	Idem 61	particulier	Noordwijk
45955844	143	Visned	Urk
45956164	Idem 61	particulier	Noordwijk
45956262	Idem 61	particulier	Noordwijk
45956501	Idem 61	particulier	Noordwijk
45956597	144	CDA Bergen	Bergen
45956627	145	KIESLokaal politieke vereniging	Egmond aan Zee
45956654	146	particulier	Amsterdam
45959341	Idem 61	particulier	Noordwijk
45965498	147	particulier	Den Haag
46000657	148	Vesper Hotel / Restaurant Het Zuiderbad / Beachclub Bries Koningin Astrid Boulevard Noordwijk aan Zee	Noordwijk

Kenmerk	Label	Indiener	Plaats
46003125	149	Gemeente Velsen	IJmuiden
46087858	150	Commissie Loosduinen	Den Haag
45936081	151	particulier	Zandvoort

Verklaring van afkortingen en vaktermen

AHK	Aanvulling Hollandse Kust; in dit Reactiedocument de afkorting van de naam van gebieden binnen de territoriale grens (12 NM) waarmee de al aangewezen windenergiegebieden Hollandse Kust (noord) en (zuid) worden uitgebreid; dit wordt besloten in de Rijksstructuurvisie Windenergie op zee Aanvulling gebied Hollandse Kust.
CO₂	Het gas kooldioxide; dit de eenheid waarnaar de uitstoot van broeikasgassen wordt omgerekend en die steeds de rekeneenheid is bij de bepaling, hoever de energietransitie moet vorderen.
ECN	EnergieCentrum Nederland; een onderzoeksinstituut dat de minister van EZ o.a. adviseert over de kostprijs van windenergie.
EU	Europese Unie
Fte	Eenheid van aantal arbeidsplaatsen
HK (noord)	windenergiegebied Hollandse Kust (noord) (op figuur 3 van de Rijksstructuurvisie AHK)
HK (zuid)	windenergiegebied Hollandse Kust (zuid) (op figuur 3 van de Rijksstructuurvisie AHK)
KEC	Kader Ecologie en Cumulatie, een manier om de cumulatieve effecten van gebruiksfuncties van de Noordzee op de natuur te beoordelen. Dit kader is vastgelegd in de Beleidsnota Noordzee 2016-2021.
MKBA	Maatschappelijke Kosten- en Batenanalyse
MW	Megawatt; dit is een eenheid die het maximale opwekkingsvermogen van een windturbine op enig moment aangeeft. De hoeveelheid geproduceerde elektriciteit wordt gemeten in Megawatt-uur. 1 GigaWatt is 1000 MW.
NM	Nautische mijl. Dit is een lengte-eenheid uit de scheepvaartwereld die overeenkomt met 1,852 km; dit is meer dan de landmijl.
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NRD	Notitie Reikwijdte en Detailniveau; een document waarmee een bevoegd gezag voor een m.e.r.-plichtig besluit bekend maakt welke eisen het zal stellen aan een over een plan of project te maken milieueffectrapport.

NWP	Nationaal Waterplan; in de Waterwet vastgelegde beleidsnota waarin het kabinet elke 5 jaar het kwalitatieve en kwantitatieve waterbeleid voor Nederland en de Noordzee beschrijft.
PlanMER	Een milieueffectrapport dat de gevolgen van een plan (dus geen project) beschrijft voor een aantal aspecten van de fysieke leefomgeving: natuur, milieu, landschap en cultuurhistorie.
RSV	De Rijksstructuurvisie Aanvulling Hollandse Kust; dit is de beleidsnota waarop dit Reactiedocument betrekking heeft.
SDE+	Stimuleringsregeling Duurzame Energie plus; een regeling van het ministerie van Economische Zaken waarmee aan projecten waarmee duurzame energie wordt opgewekt voor maximaal 15 jaar de zogeheten 'onrendabele top' kan worden gesubsidieerd.
SER	De Sociaal-Economische Raad; een adviesorgaan van het kabinet dat adviseert over alle aspecten van de economie, en waarin alle maatschappelijke partners zitting hebben.

Bijlagen

Kennisgeving ontwerpRijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust, Ministerie van Economische Zaken

Vooraankondiging inspraak

Op 1 juli 2016 heeft de ministerraad ingestemd met de ontwerpRijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust. Om iedereen de gelegenheid te bieden een zienswijze te geven op één of meer van de ontwerpbesluiten, wordt de inspraakperiode uitgesteld tot na de vakantieperiode. Van vrijdag 19 augustus 2016 tot en met donderdag 29 september 2016 liggen ter inzage:

- de ontwerpRijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust voor het aanwijzen van gebieden voor windparken tussen 18,5 en 22,2 km
- ontwerp-kavelbesluiten I en II windenergiegebied Hollandse Kust (zuid) voor twee windparken op meer dan 22,2 km uit de kust.

De documenten zijn al beschikbaar op de websites www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-infrastructuur-en-milieu/documenten/kamerstukken/2016/07/01/ontwerp-rijksstructuurvisie-windenergie-op-zee-aanvulling-hollandse-kust en op www.bureau-energieprojecten.nl.

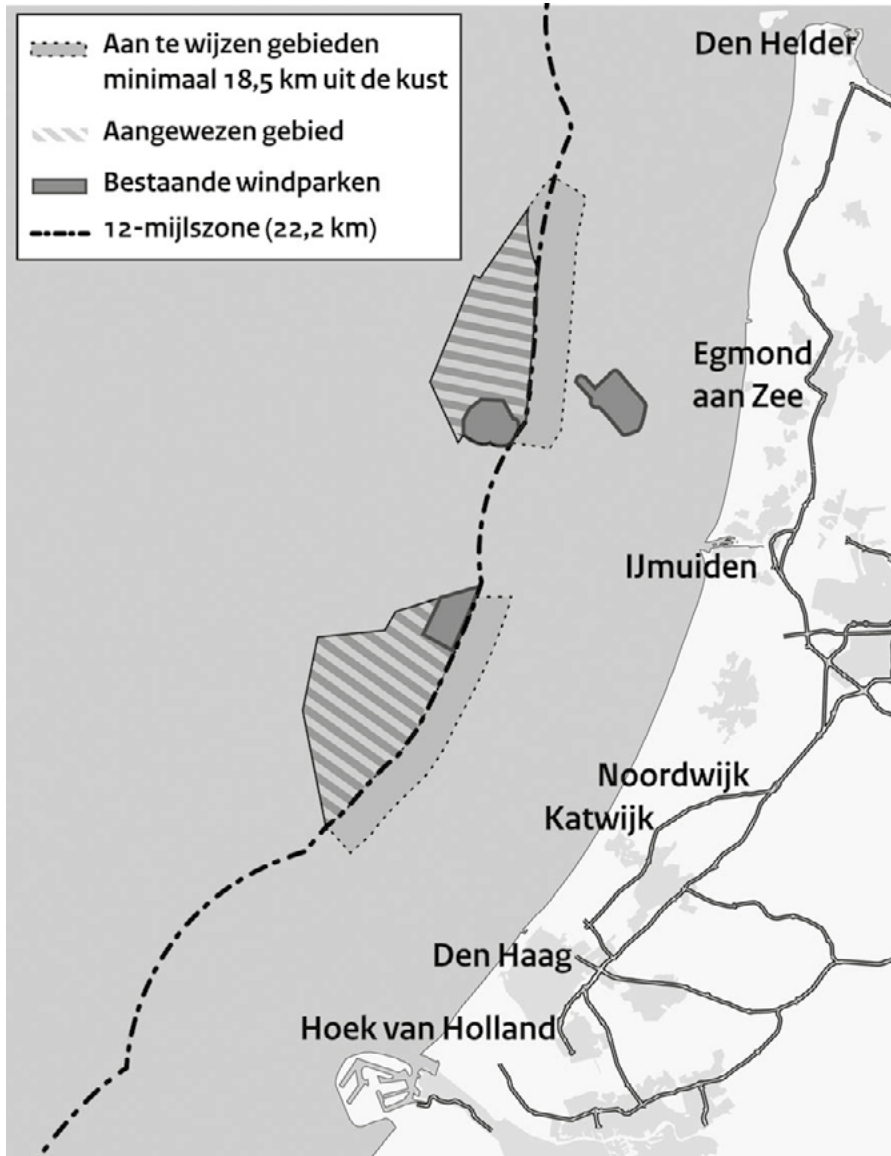
Meer informatie

Medio augustus wordt u via uw regionale krant of uw huis-aan-huisblad en via de Staatscourant uitgebreid geïnformeerd over de informatiemarkten, die eind augustus en begin september worden georganiseerd. Ook krijgt u meer informatie over waar en hoe u een zienswijze kunt indienen. Deze informatie kunt u te zijner tijd vinden op www.platformparticipatie.nl en op www.bureau-energieprojecten.nl.

OntwerpRijksstructuurvisie

Kaart Ontwerp Rijksstructuurvisie

De ministers van Infrastructuur en Milieu en Economische Zaken willen twee stroken toevoegen aan al eerder aangewezen windenergiegebieden op 22,2 km uit de kust. Door toevoeging van de stroken komen de windparken op minimaal 18,5 km uit de kust. Het aanwijzen van deze stroken verloopt via het opstellen van de Rijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust en betreft een partiële herziening van het Nationaal Waterplan 2016-2021 voor het onderdeel Windenergie op Zee.

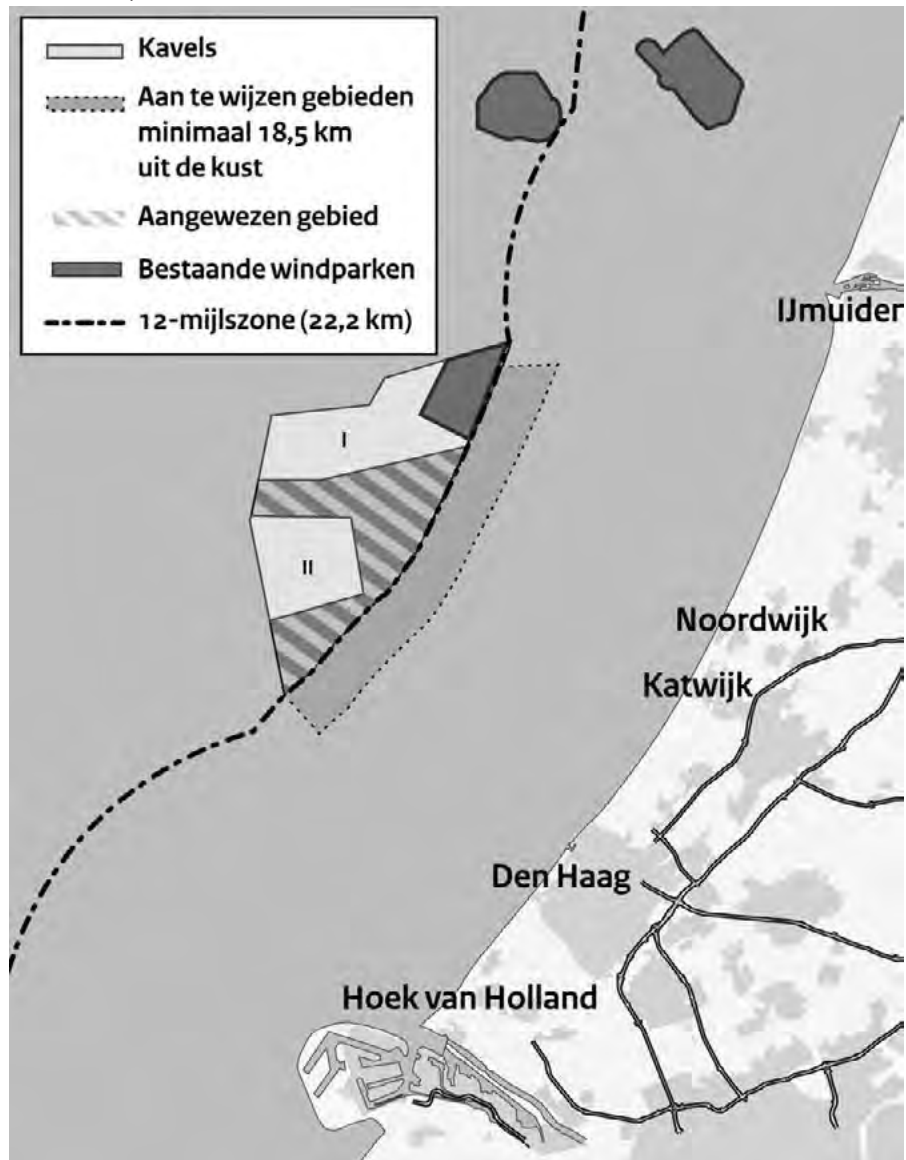
Het gaat op dit moment om de ontwerpRijksstructuurvisie Windenergie op Zee Aanvulling gebied Hollandse Kust, het daarbij behorende planmilieueffectrapport (planMER) en het Reactiedocument

op zienswijzen en adviezen over de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het planMER.

Ontwerpkavelbesluiten

Kaart Ontwerp kavelbesluiten

Op grond van de Wet windenergie op zee kan de Minister van Economische Zaken in overeenstemming met de Minister van Infrastructuur en Milieu voor elk windpark een kavelbesluit nemen. In een kavelbesluit wordt bepaald waar en onder welke voorwaarden een windpark gebouwd en geëxploiteerd mag worden.

De betreffende kavels liggen meer dan 22,2 km uit de kust.

Het gaat op dit moment om de volgende ontwerpbesluiten:

- ontwerp-kavelbesluit I windenergiegebied Hollandse Kust (zuid);

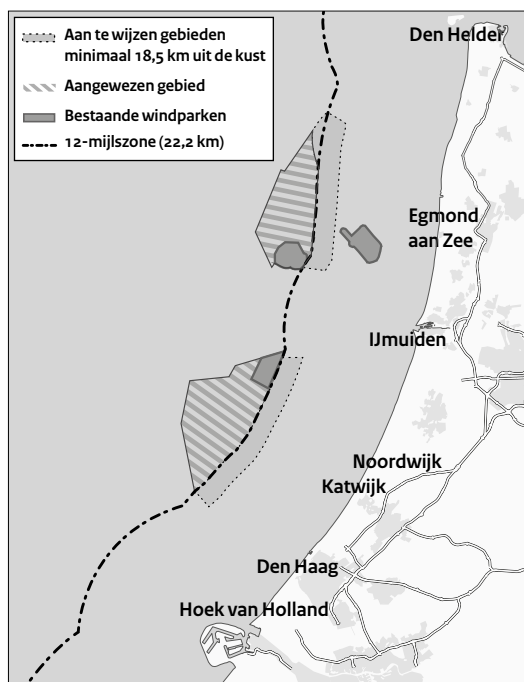
-
- ontwerp-kavelbesluit II windenergiegebied Hollandse Kust (zuid); en de daarbij behorende milieueffectrapporten (MER-en) en vastgestelde notitie reikwijdte en detailniveau.

Kennisgeving

Ontwerprijsstructuurvisie Windenergie op Zee, Aanvulling gebied Hollandse Kust, Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Het kabinet heeft op 1 juli 2016 de ontwerprijsstructuurvisie Windenergie op Zee, Aanvulling gebied Hollandse Kust vastgesteld. Van vrijdag 19 augustus 2016 tot en met donderdag 29 september 2016 ligt deze ontwerprijsstructuurvisie ter inzage.

Achtergrondinformatie

Het kabinet wil nieuwe gebieden aanwijzen voor de bouw van windmolenparken op zee. Het gaat om twee gebieden binnen de zogenaamde 12-mijlszone, tussen 18,5 en 22,2 kilometer uit de kust. De aanwijzing vindt plaats in de ontwerprijsstructuurvisie Windenergie op Zee, Aanvulling gebied Hollandse Kust en betreft een partiële herziening van het Nationaal Waterplan 2016-2021 voor het onderdeel windenergie op zee. De twee extra stroken sluiten aan op eerder aangewezen gebieden buiten de 12-mijlszone. De gebieden Hollandse Kust (zuid) en Hollandse Kust (noord) zijn gekozen in de routekaart na een uitgevoerde haalbaarheidsstudie. Met het aanwijzen van deze nieuwe gebieden brengt het kabinet het doel van 16% duurzame energie in 2023 dichterbij.

Ter voorbereiding op de rijksstructuurvisie lag van 24 april tot en met 4 juni 2015 de notitie reikwijdte en detailniveau (NRD) met daarin het voornemen ter inzage. Tijdens deze periode kon u uw zienswijze geven op het voornemen om te komen tot deze rijksstructuurvisie of op de onderzoeksvragen in de NRD. Inmiddels is een planmilieueffectrapport (planMER) opgesteld. In de reactienota zijn de reacties van het kabinet op de zienswijzen weergegeven.

Waarom dit besluit?

In 2023 moeten windparken op zee vijf miljoen Nederlandse huishoudens van stroom voorzien. Het kabinet heeft gebieden aangewezen waar de komende jaren nieuwe windparken op zee kunnen worden gebouwd. De inzet is een beperkt aantal grote windparken die worden aangesloten op het elektriciteitsnet via standaardplatforms met een capaciteit van 700 megawatt (MW). Dat is goedkoper en zo blijft er ruimte over voor andere gebruikers op de Noordzee, zoals de scheepvaart. De twee eerder aangewezen gebieden ter hoogte van Zuid- en Noord-Holland zijn goedkoper dan gebieden verder op zee, maar net te klein voor de aanpak met standaardplatforms. Daarom voegt het kabinet een strook aan deze gebieden toe. De parken komen op minimaal 18,5 km uit de kust te liggen.

U kunt uw mening geven

Van 19 augustus tot en met 29 september 2016 kunt u uw mening geven over de ontwerprijsstructuurvisie Windenergie op Zee, Aanvulling gebied Hollandse Kust en het daarbij behorende planMER.

U kunt in uw zienswijze onder andere ingaan op de volgende vragen:

- Staan er naar uw mening onjuistheden in de ontwerprijsstructuurvisie of het planMER?
 - Zijn er zaken en/of belangen over het hoofd gezien?
- Wij stellen het op prijs als u aangeeft op op welke delen van de ontwerprijsstructuurvisie of het planMER u ingaat en uw zienswijze onderbouwt met argumenten.

Waar kunt u de documenten inzien?

U kunt de ontwerprijsstructuurvisie en de onderliggende documenten gedurende de zienswijzenperiode inzien op www.platformparticipatie.nl/windopzee en tijdens reguliere openingstijden (op papier) op de volgende locaties:

- Gemeente Rotterdam, Stadswinkel Hoek van Holland, Prins Hendrikstraat 161, 3151 AE Hoek van Holland, T 14010;
- Gemeente Westland, Stokdijkkade 2, 2671 GW Naaldwijk, T 14017;
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Plesmanweg 1-6, 2597 JG Den Haag, T (070) 456 6550;
- Gemeente Wassenaar, Johan de Wittstraat 45, 2242 LV Wassenaar, T 14070;
- Gemeente Katwijk, Koningin Julianalaan 3, 2224 EW Katwijk ZH, T (071) 406 50 00;
- Gemeente Noordwijk, Voorstraat 42, 2201 HW Noordwijk, T (071) 36 60 000;
- Gemeente Zandvoort, Swaluëstraat 2, 2042 KB Zandvoort, T 14 023 of 023 5740100;
- Gemeente Bloemendaal, Bloemendaalseweg 158, 2051 GJ Overveen, T 14023;
- Gemeente Velsen, Dudokplein 1, 1971 EN IJmuiden, T 140225;
- Gemeente Beverwijk, Stationsplein 48, 1948 LC Beverwijk, T (0251) 256 256;
- Gemeente Heemskerk, Maerten van Heemskerckplein 1, 1964 EZ Heemskerk, T 140251;
- Gemeente Castricum, Raadhuisplein 1, 1902 CA Castricum, T (0251) 661 122;
- Gemeente Bergen, Jan Ligthartstraat 4, 1817 MR Alkmaar, T (072) 888 0000;
- Gemeente Schagen, Klantcontactcentrum, Laan 19, 1741 EA Schagen, T (0224) 210 400;
- Gemeente Den Helder, Drs. F. Bijlweg 20, 1784 MC Den Helder, T (0223) 671 200.

Ook kunt u de ontwerprijsstructuurvisie digitaal inzien via www.ruimtelijkeplannen.nl > een plan bekijken > structuurvisies > zoeken op ID: NL.IMRO.0000.IMSV16h2NWP2windHK-2000.

Informatiemarkten

In de zienswijzenperiode worden drie informatiemarkten georganiseerd. Tijdens deze avonden kunt u ook informatie krijgen over de kavelbesluiten I en II windenergiegebied Hollandse Kust voor twee windparken op meer dan 22,2 km uit de kust. Van 19.00 - 21.00 uur bent u van harte welkom informatie op te halen en vragen te stellen over het project en de procedure.

De inloopavonden worden gehouden op:

- 30 augustus 2016: Hotel Zuiderduin, Zeeweg 52, 1931 VL Egmond aan Zee,
 - 5 september 2016: De Muze, Wantveld 2, 2202 NS Noordwijk,
 - 6 september 2016: Carlton Beach, Gevers Deynootweg 201, 2586 HZ Den Haag.
- Tijdens deze avonden bestaat de mogelijkheid uw zienswijze mondeling in te dienen. Er is een notulist aanwezig om uw zienswijze te noteren.

Hoe kunt u reageren?

U kunt bij voorkeur digitaal reageren door het invullen van een zienswijzenformulier via www.platformparticipatie.nl/windopzee.

Een zienswijze sturen per post is ook mogelijk: Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Directie Participatie, Postbus 30316, 2500 GH Den Haag, o.v.v. Ontwerprijsstructuurvisie Windenergie op Zee. Wanneer uw zienswijze is ontvangen, krijgt u daarvan een bevestiging.

Wat gebeurt er nog meer?

De minister van Economische Zaken neemt in overeenstemming met de minister van Infrastructuur en Milieu de kavelbesluiten I en II in windenergiegebied Hollandse Kust. Hierdoor wordt de realisatie van twee windparken op minimaal 22,2 km uit de kust mogelijk. De ontwerp-kavelbesluiten worden gelijktijdig met deze ontwerprijsstructuurvisie ter inzage gelegd.

Gelijktijdig aan de voorbereiding van de ontwerprijsstructuurvisie en de kavelbesluiten worden onder de rijkscoördinatie-regeling het inpassingsplan en de vergunningen voor het net op zee voor de Hollandse Kust (zuid) voorbereid.

Kennisgevingen voor het net op zee en voor de kavelbesluiten worden apart gepubliceerd.

Vervolg

Alle ingediende zienswijzen worden betrokken bij het opstellen van de definitieve rijksstructuurvisie. Het kabinet streeft naar een definitief besluit eind 2016.

Vragen?

Heeft u na het bezoeken van de websites nog inhoudelijke vragen? Stuur dan een e-mail naar windopzee@minimn.nl. Voor vragen over de zienswijzenprocedure kunt u terecht bij Directie Participatie van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, T (070) 456 89 99.

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2016–2017

33 561

Structuurvisie Windenergie op Zee (SV WoZ)

Nr. 33

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 15 november 2016

De vaste commissie voor Economische Zaken heeft verzocht om een kabinetsreactie op twee onderzoeksrapporten en een white paper over wind op zee. Hierbij geef ik invulling aan dit verzoek. In deze brief zet ik eerst kort het kabinetsbeleid ten aanzien van windenergie op zee uiteen. Vervolgens ga ik in op de rapporten.

Kabinetsbeleid windenergie op zee

Nederland bouwt de komende jaren bij Borssele windparken op zee die tot de grootste en goedkoopste ter wereld behoren. Om de windparken zo goedkoop mogelijk te kunnen bouwen, is een gestandaardiseerd systeem geïntroduceerd om de windparken te realiseren. De overheid regelt daarbij alle voorwaarden om de windparken aan te kunnen leggen: waar ze precies komen te staan, de vergunningen en de aansluiting op het elektriciteitsnet door TenneT. Ook doet de overheid onderzoek naar de opbouw van het kavel, de bodem, de windsnelheden en de watergegevens. Op deze wijze weten bedrijven die meedoen aan de tenders voor windenergie op zee vooraf precies hoe het windpark tegen de laagste kosten te bouwen is.

De eerste resultaten van de tenders voor windparken bij Borssele bevestigen dat hiermee een grote sprong voorwaarts is gemaakt in het verlagen van de kosten van windenergie op zee. De eerste tender heeft een zeer gunstige uitslag gehad: de windparken op twee kavels bij Borssele kunnen voor gemiddeld 7,27 cent per kWh worden aangelegd en geëxploiteerd. Inclusief de kosten van netaansluiting (van circa 1,4 cent per kWh) kunnen de parken worden aangelegd voor in totaal circa 8,7 cent per kWh, waarmee de 40 procent reductie in het kostenniveau die is afgesproken in het Energieakkoord, nu al wordt bereikt. Dat levert een besparing op van ca. 2,7 miljard euro ten opzichte van het gereserveerde maximale subsidiebedrag. De biedingen voor de tweede tender voor Borssele lijken de dalende tendens in de kosten van windenergie op zee te bevestigen.

Besluitvorming over locaties

Naast de manier waarop ik de tenders organiseer, speelt ook de locatiekeuze een belangrijke rol in het bereiken van zo laag mogelijke kosten. Met de vaststelling van de Rijksstructuurvisie op 26 september 2014 (Kamerstuk 33 561, nr. 11) zijn de windenergiegebieden Hollandse Kust en Ten Noorden van de Waddeneilanden aangewezen. Deze aangewezen gebieden liggen buiten de 12-mijlszone. Tevens is uw Kamer geïnformeerd over de uitkomsten van de haalbaarheidsstudie voor plaatsing van windmolens binnen de 12-mijlszone (Kamerstuk 33 561, nr. 11). Uit de eerste fase van het onderzoek, de quick scan, zijn vijf mogelijke gebieden binnen de 12-mijlszone naar voren gekomen waar windenergie op zee niet op voorhand onmogelijk is. Daarbij is rekening gehouden met onder andere Natura 2000-gebieden, de scheepvaartroutes en een 3-mijlszone (5,5 km) langs de kust voor met name de trekvogels die veel gebruik maken van deze route. De vijf onderzochte gebieden lagen ter hoogte van Ameland, voor de Noord-Hollandse kust, voor de Zuid-Hollandse kust, ter hoogte van de Maasvlakte en voor de Zeeuwse kust. Als onderdeel van de haalbaarheidsstudie zijn onderzoeken uitgevoerd op het gebied van ecologie, visserij, scheepvaartradarverstoring, effecten op huizenprijzen en recreatie en toerisme.

Uit de bijeenkomsten met kustoverheden en andere stakeholders kwam naar voren dat er veel zorgen bestaan over windparken op 3 mijl (5,5 km) van de kust. Het kabinet heeft daarom gezocht naar benutting van relatief goedkope gebieden enerzijds, maar minimaal gebruik van de 12-mijlszone anderzijds. Dit heeft uiteindelijk geleid tot de routekaart zoals die op 26 september 2014 door het kabinet is vastgesteld. Van de vijf onderzochte gebieden in de 12-mijlszone zijn er drie niet in de routekaart opgenomen (ter hoogte van Ameland, voor de Maasvlakte en voor de Zeeuwse kust) en worden de overige twee voor de Noord- en Zuid-Hollandse kust alleen vanaf 10 nautische mijl in plaats van 3 nautische mijl uit de kust benut. Het aanwijzen van de stroken tussen de 10 en 12 nautische mijl voor de kust van Zuid- en Noord-Holland vloeit direct voort uit de routekaart en doorloopt een Rijksstructuurvisieprocedure in de vorm van een partiële herziening van het Nationaal Waterplan 2016–2021. Het definitieve besluit over het aanwijzen van de stroken zal naar verwachting eind 2016 worden genomen (Kamerstuk 33 561, nr. G/30). Ook in het kader van deze procedure is overleg gevoerd met de kustoverheden en andere stakeholders.

Kostenramingen windparken

De afgelopen jaren heb ik bij verschillende gelegenheden gerapporteerd over de kosten van windparken op zee en meer in het bijzonder over de kostenverschillen tussen de verschillende windenergiegebieden. Zie onder andere mijn brief van 12 februari 2016 (Kamerstuk 33 561, nr. 24) met daarbij het rapport van Decisio over de regionale effecten van de windparken voor de Noord- en Zuid-Hollandse kust en mijn brief van 12 mei 2016 (Kamerstuk 33 561, nr. 28) over de actualisatie van de kostenramingen door ECN. In laatstgenoemde brief informeerde ik uw Kamer over de meerkosten van 3 miljard euro voor realisatie van de volledige 2.100 MW windenergie op zee op de locatie IJmuiden Ver in plaats van op de dichterbij gelegen locaties voor de Noord- en Zuid-Hollandse kust conform de routekaart (Kamerstuk 33 561, nr. 11). Deze bedragen kwamen overeen met de eerdere kostenramingen van ECN uit 2015 waarop ook het Decisio-rapport is gebaseerd.

De uitslag van de eerste tender voor Borssele, waaruit bleek dat de kosten van windenergie op zee flink zijn gedaald, was voor mij, zoals ik ook in het

Algemeen Overleg over energie van 5 oktober jl. heb aangegeven, aanleiding om aan ECN te vragen om het kostenverschil tussen het plaatsen van windturbines in de gebieden van de routekaart (inclusief de strook van 10–12 mijl uit de kust) en verder weg op zee nogmaals tegen het licht te houden. Die resultaten heb ik onlangs ontvangen (zie bijlage 2)¹. ECN geeft aan dat het plaatsen van windmolens in de gebieden uit de routekaart, inclusief de strook van 10–12 mijl uit de kust, goedkoper is en blijft dan plaatsing in IJmuiden Ver. Het verschil bedraagt, rekening houdend met alle kostenreducties die blijken de uitslag van de eerste tender voor Borssele hebben plaatsgevonden, naar de huidige inzichten 1,6 miljard euro. Deze meerkosten zijn weliswaar lager dan de 3 miljard euro die ECN in mei 2016 had becijferd, maar nog steeds substantieel.

De aanpassing van de raming van de meerkosten wordt grotendeels veroorzaakt door lagere kapitaallasten en de inmiddels gebleken grotere commerciële inzetbaarheid van 6–8 MW turbines. Tot dusver werd er vanuit gegaan dat turbines in de klasse van 6–8 MW nog niet rijp waren voor grootschalig commercieel gebruik. De technische ontwikkeling gaat op dit gebied echter sinds 2015 sneller dan verwacht en laat een schaal-sprong zien, zodat in Borssele al turbines van 8 MW kunnen worden geplaatst. Deze turbines maken het mogelijk om de voordelen van de locatie IJmuiden Ver, zoals de hogere windsnelheid, beter te benutten. Een tegengestelde beweging treedt op bij de onderhoudskosten. Deze kosten zijn over de gehele linie fors gedaald, maar voor de locaties voor de Hollandse kust meer dan voor de locatie IJmuiden Ver. ECN concludeert dat bij de huidige prijsinzichten het plaatsen van windmolens op de locatie IJmuiden Ver significant duurder blijft dan op de locaties voor de Hollandse kust.

De meerkosten van 1,6 miljard euro in de geactualiseerde raming vloeien grotendeels voort uit de meerkosten van de netaansluiting. Het simpele feit dat IJmuiden Ver vier maal zo ver uit de kust ligt als de gebieden voor de Hollandse kust verklaart in hoofdzaak het kostenverschil. Ook de windparken zelf blijken op de locatie IJmuiden Ver nog steeds iets duurder vanwege de grotere afstand en grotere waterdiepte. De meerkosten worden slechts ten dele gecompenseerd door de hogere windop-brengsten van de windparken in IJmuiden Ver.

Op mijn verzoek heeft ook Decisio de business case berekeningen in haar rapportage over de regionale effecten van windmolenparken op zee van 12 februari 2016 (Kamerstuk 33 561, nr. 24) geactualiseerd op basis van de nieuwe cijfers van ECN. Deze cijfers zijn ook verwerkt in de bijgevoegde notitie van ECN. De actualisatie van de kostenberekeningen van ECN heeft per saldo niet geleid tot wezenlijke aanpassing van de cijfers van Decisio. Daarmee is het ook na actualisatie van de business case op basis van de nieuwe ECN-gegevens maatschappelijk voordeliger om de windparken conform de routekaart op de locaties voor de Hollandse kust te bouwen.

Onderzoek door derden

In opdracht van Stichting Vrije Horizon (hierna: de stichting) is nader onderzoek verricht door ECN in haar studie «Kosten IJmuiden Ver in relatie tot Hollandse Kust». Dit onderzoek was vooral gericht op het verkennen van mogelijkheden om tot kostenbesparingen bij IJmuiden Ver te komen. Het ECN-onderzoek bevestigt dat bouwen verder op zee aanzienlijk duurder blijft. Vervolgens heeft de stichting een second opinion op deze studie laten uitvoeren door bureau Ardo de Graaf, genaamd «Benchmarking onderzoek offshore wind Hollandse kust en

¹ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

IJmuiden Ver». De verschillen tussen het onderzoek van ECN en het onderzoek van bureau Ardo de Graaf zijn daarna door de stichting samengevat in een white paper «Vergelijkend onderzoek kosten offshore wind Hollandse Kust en IJmuiden Ver».

De second opinion door bureau Ardo de Graaf levert een aanzienlijk gunstiger beeld op van de kosten van het plaatsen van windmolens op de locatie IJmuiden Ver ten opzichte van de locaties voor de Hollandse kust. Ik heb diverse deskundigen (TenneT, TU Delft, Deltares en bedrijven uit de windenergiesector) gevraagd het rapport van bureau Ardo de Graaf te beoordelen. Deze second opinion bevat naar de mening van deze deskundigen op een groot aantal onderdelen fouten, waardoor een verkeerd beeld wordt geschetst van het relatieve kostenverschil tussen de locatie IJmuiden Ver en voor de Hollandse kust. Dit commentaar is in lijn met opmerkingen die door diverse deskundigen zijn geplaatst tijdens een rondetafelgesprek dat op 13 oktober jl. in uw Kamer plaatsvond. In het kader van deze brief gaat het te ver om in detail op alle kritiekpunten op het rapport van bureau Ardo Graaf in te gaan. Ter illustratie noem ik de belangrijkste onjuistheden. Deze onjuistheden betreffen de elektriciteits-opbrengst, de waterdiepte en bodemcondities en de kosten van de netaansluitingen. In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de verzamelde commentaren van de geraadpleegde deskundigen.

Uitvoering routekaart is essentieel

In de discussie over locaties voor windenergie op zee is het niet een kwestie van of/of maar en/en. Op termijn zullen alle locaties nodig zijn, zowel dichtbij als ver(der) weg uit de kust. De routekaart zorgt voor een stabiele en kostenefficiënte koers voor de ontwikkeling van windenergie op zee door te beginnen met de goedkopere gebieden dichterbij de kust. Daarna kunnen er, met benutting van verdere kostendalingen, windparken verder op zee gebouwd worden.

Het loslaten van de routekaart zou leiden tot een hogere opslag voor hernieuwbare energie op de energierekening van burgers en bedrijven en een tijdverlies van een aantal jaren, waardoor de doelstelling van 16% hernieuwbare energie in 2023 in gevaar zou komen. Er zou dan immers een nieuw netconcept moeten worden opgesteld door TenneT en er zouden nieuwe tenders moeten worden uitgeschreven. De nu ingezette kostenreductie door het standaard netconcept van TenneT, de routekaart windenergie op zee en het continu gestage uitroltempo zouden we dan grotendeels verliezen. Ik teken daarbij aan dat de huidige gunstige tenderresultaten deels te maken hebben met structurele factoren, maar deels ook met tijdelijke, zoals de lage energie- en staalprijzen, lage financieringslasten door de situatie op de kapitaalmarkt en scherpe concurrentie in de offshore sector als gevolg van gedaald investeringsvolume in de olie en gaswinning. Handhaven van de voorgenomen uitrol van de windenergiegebieden volgens routekaart zorgt ervoor dat we optimaal kunnen profiteren van deze gunstige marktcondities. Vertraging door verandering van koers leidt niet alleen tot hogere kosten als gevolg van de hierboven genoemde factoren, maar heeft ook het risico dat de marktomstandigheden tussentijds verslechteren.

Tot slot

Het vasthouden aan de routekaart geeft zekerheid aan marktpartijen en dus lagere biedingen. We gaan nu de vruchten plukken van een duidelijk beleid op grond van het Nationaal Waterplan, het Energieakkoord en de routekaart. De gunstige tenderuitslag van de tender voor Borssele is daarvan het eerste bewijs. De meest actuele kostenramingen bevestigen

dat de voordelen van verder weg in zee bouwen niet opwegen tegen de kosten daarvan. Dit onderschrijft de juistheid van de gekozen uitrolstrategie.

De Minister van Economische Zaken,
H.G.J. Kamp

Bijlage 1

– Reactie op rapport bureau Ardo de Graaf

Elektriciteitsopbrengst

- De Graaf stelt dat de elektriciteitsopbrengst in IJmuiden Ver ca. 11% hoger is dan Hollandse Kust (zuid en noord). Dit is echter te optimistisch. ECN komt tot een meeropbrengst van 7%. Deskundigen uit de windenergiesector zelf geven aan dat de meeropbrengsten in IJmuiden Ver in de praktijk nog wel eens lager kunnen uitvallen, namelijk 2–5%. In het rapport is (onterecht) uitgegaan van windsnelheden die gemeten worden bij veel verder op zee gelegen meetmasten. Daarnaast maakt De Graaf voor berekening van de windsnelheid op ashoogte gebruik van een maat voor de ruwheid van het onderliggende oppervlak voor open terrein op land in plaats van voor zee. Dit resulteert in een foutieve windsnelheid op ashoogte.
- Op basis van deze verkeerde aannamen wordt in het rapport voor IJmuiden Ver een windsnelheid van ruim 11 m/s op ashoogte geconcludeerd. Volgens zowel de TU Delft als Siemens ligt deze in werkelijkheid tussen 9,5 en 10 m/s.
- Het rapport stelt dat door zog-effecten de opbrengst voor de Hollandse Kust (zuid en noord) met 40% zal verminderen. Dit effect is volgens de TU Delft echter vele malen minder groot, namelijk ca. 10%. Siemens beaamt dit: indicatieve berekeningen kwamen voor IJmuiden Ver en Borssele op zog-verliezen van 11–13%. De opbrengstverliezen door zog-effecten zijn daarmee niet groter dan in andere windenergiegebieden.

Waterdiepte en bodemcondities

- Alle veronderstellingen en beweringen over de waterdiepte en bodemcondities die De Graaf doet zijn feitelijk onjuist. De waterdieptes in IJmuiden Ver zijn veel groter dan verondersteld in het rapport. Op de locatie Hollandse Kust (zuid) zijn deze recent ingemeten en bedragen 17 tot 25 m. Op de locatie IJmuiden Ver is de diepte gemiddeld 29 m en varieert deze volgens Deltares² van 19 tot 47 meter.
- Bovendien worden de funderingskosten in het rapport alleen gerelateerd aan de waterdiepte. Deze zijn echter van meer factoren afhankelijk, zoals de geotechnische omstandigheden (samenstelling en structuur van de bodem tot ca. 35 m diepte) en dynamica. De dynamica van de bodem, de morfologie, speelt naast de waterdiepte een rol in het ontwerp van de fundering. Over het algemeen kan gesteld worden dat de dynamica van zuid (Zeeland) naar noord (Hollandse Kust) afneemt. Verder uit de kust neemt de dynamica toe. Deltares illustreert dit in zijn voornoemde publicatie.

De kosten van de netaansluitingen

- Voor de berekeningen gaat het rapport ervan uit dat er wisselstroomkabels met een spanningsniveau van 380 kV beschikbaar zullen zijn voor aansluiting van IJmuiden Ver. Zowel TenneT als Siemens geven aan dat dergelijke kabels niet beschikbaar zijn en vermoedelijk op afzienbare termijn ook niet beschikbaar komen.
- Daarnaast zal op een spanningsniveau van 380 kV over een afstand van 90 km (de benodigde kabellengte voor IJmuiden Ver) blindstroomcompensatie op zee toegepast moeten worden, waarbij wellicht tussenliggende platforms nodig zijn. Dit heeft significante impact op

² Memo «IJmuiden Ver: Quickscan bathymetrie en morfo- en hydrodynamiek» d.d. 6 oktober 2016

de kosten, maar is niet meegenomen in het rapport, waardoor de ingeschatte kostenreductie onjuist is.

- De Graaf veronderstelt verder een kostenreductie voor de kabels van 30% op basis van een daling van de grondstofprijzen van koper en olie van respectievelijk 36% en 49%. Daarmee wordt verondersteld dat deze grondstofkosten een significant deel van de totale kabelkosten (inclusief installatie) uitmaken. De genoemde kostenreductie voor infrastructuur in verband met de gedaalde grondstofprijzen van 30% is overschat. Kabelkosten bestaan grotendeels uit ontwerp, productie-, overhead-, transport-, survey-, verzekering-, project- en installatiekosten. Het aandeel van grondstofprijzen in kabels met een koperen geleider is beperkt tot maximaal 30%. Een daling van de koperprijs met 36% zou dus circa 10% lagere kosten voor kabelproductie betekenen.

- Ten slotte wordt in het rapport aangegeven dat als de 2.100 MW uit de gebieden Hollandse Kust (zuid en noord) geconcentreerd wordt op IJmuiden Ver de kabels mogelijk maar op twee locaties aan land hoeven te komen:

Den Helder en Beverwijk. TenneT geeft aan dat in Den Helder geen capaciteit beschikbaar is om 2.100 MW aan te sluiten. Bovendien wordt de 2.100 MW op de locaties Hollandse Kust ook maar op twee plaatsen aan land gebracht. Voor Hollandse Kust (zuid) is het voornemen om hiervoor de 2^e Maasvlakte te kiezen. Voor het net op zee Hollandse Kust (noord) wordt dit waarschijnlijk Beverwijk of Vijfhuizen. De facto maakt dit voor het aantal aanlandingslocaties dus niet uit.

Colofon

Dit is een uitgave van het

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Ministerie van Economische Zaken

Tekst

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Ministerie van Economische Zaken

Ontwerp en realisatie

VormVijf, Den Haag

Cartografie

Viewpoint, Eindhoven

Fotografie

Ad. Littel

December 2016

Dit is een uitgave van het

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Ministerie van Economische Zaken

Postbus 20901 | 2500 EX Den Haag
www.rijksoverheid.nl/ienm

December 2016